

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV FF

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ČEŠI A NĚMCI V REGIONU ZNOJEMSKA V LETECH 1918 - 1946

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Jiří Dvořák, Ph.D.
Autor práce: Jiří Padalík
Studijní obor: D–NJ/SŠ
Ročník: 5.

2009

ANOTACE

Jiří Padalík

Češi a Němci v regionu Znojemska v letech 1918 – 1946.

Diplomová práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Historický ústav FF, České Budějovice.

Předmětem předkládané práce je na základě dostupných archivních pramenů a relevantní literatury sledovat vývoj česko-německých vztahů na Znojemsku v období 1918 – 1946.

Diplomová práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. První kapitola shrnuje dějiny soužití obou etnik na jižní Moravě až do vzniku Československé republiky v roce 1918. Následující kapitola pojednává o proměnách a vývoji vzájemných vztahů znojemských Čechů a Němců na pozadí poválečných událostí, přičemž značná část je věnována osvobození Znojma v prosinci 1918. Třetí kapitola nastiňuje česko-německé soužití v meziválečném období především v kontextu konaných voleb. Poslední část popisuje demografické a národnostní změny na Znojemsku v letech 1938 - 1946.

Pro vypracování celé práce jsou zásadní archivní prameny uložené ve Státním okresním archivu Znojmo a příslušná literatura postihující dané téma. K práci jsou připojeny obrazové přílohy, které slouží k doplnění textu.

ANNOTATION

Jiří Padalík

Czechs and Germans in the Znojemsko Region during 1918 – 1946.

Diploma thesis, University of South Bohemia in České Budějovice, Pedagogical faculty, Institute of History of the Faculty of Philosophy, České Budějovice.

The main purpose of the diploma thesis is to describe the development in the Czech-German relationships in Znojemsko region during the years 1918 – 1946. The inquiry is based on available archive sources and relevant literature.

The diploma thesis is divided into four basic chapters. The first chapter summarizes the history of co-existence of both ethnics in the South Moravia until the foundation of Czechoslovakia in 1918. The following chapter is devoted to changes and development in relations among Czechs and Germans in Znojmo on the background of events which immediately followed after the World War I, whereas significant part is concerned with liberation of Znojmo in December 1918. The third chapter characterizes the Czech-German co-existence during the interwar period, especially in the context of taken elections. The last chapter describes demographical and national changes in the Znojemsko region during 1936 – 1946.

The archive sources which are stored in the State Archive in Znojmo and the relevant literature are crucial for elaboration of the thesis. Visual materials are attached to the thesis; they serve as a complement to the text.

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice, 23.dubna 2009

Jiří Padalík

PODĚKOVÁNÍ

Chtěl bych na tomto místě poděkovat všem, kteří přispěli ke vzniku této práce. Děkuji pracovníkům Státního okresního archivu Znojmo, zejména pak paní Miroslavě Moučkové, za pomoc při hledání pramenů k tématu diplomové práce. Děkuji rovněž panu PhDr. et PaedDr. Jiřímu Dvořákovi, Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce, za jeho cenné rady, ochotu a velkou trpělivost. Děkuji také nejbližším přátelům, kteří mi byli na blízku a podporovali mě.

Na závěr bych chtěl poděkovat své rodině za morální a finanční podporu během celého studia, bez níž by tato práce nemohla vzniknout.

1. ÚVOD.....	3
2. VÝVOJ NÁRODNOSTNÍCH POMĚRŮ NA ZNOJEMSKU DO ROKU 1918... 7	
2.1 Geomorfologické členění - Znojemsko	7
2.2 Německá kolonizace	8
2.3 Konfliktní společenství	9
3. VÝVOJ NÁRODNOSTNÍCH POMĚRŮ NA ZNOJEMSKU 1918 – 1920..... 13	
3.1 Červenec - říjen 1918.....	13
3.1.1 Vznik Československa.....	18
3.1.2 Státní převrat.....	20
3.1.3 Říjen 1918 na Znojemsku	22
3.1.4 Listopad 1918	24
3.2 „Deutsch-Südmähren“	26
3.2.1 Blokáda Znojma.....	26
3.2.2 Osvobození Znojma.....	28
3.2.3 Obležení místo blokády - prosinec 1918	30
3.2.4 Vojenské operace	30
3.2.5 Československé oddíly ante portas	32
3.2.6 Vstup československých oddílů do Znojma	35
3.3 Prosinec 1918 – září 1919.....	36
3.4 Obecní volby 1919.....	41
4. VÝVOJ NÁRODNOSTNÍCH POMĚRŮ NA ZNOJEMSKU 1920 – 1938..... 44	
4.1 Parlamentní volby 1920	46
4.2 Obecní volby ve Znojmě 1920.....	48
4.3 Parlamentní volby 1920 ve Znojmě.....	50
4.4 Sčítání lidu 1921	52
4.5 Obecní volby ve Znojmě 1924.....	55
4.6 Volby do národního shromáždění ve Znojmě 1925.....	58
4.7 Obecní volby ve Znojmě 1929.....	59
4.8 Parlamentní a senátní volby 1929	61

4.9 Volební rok 1935	62
5.VÝVOJ NÁRODNOSTNÍCH POMĚRŮ NA ZNOJEMSKU 1938 – 1946.....	68
5.1 Cesta k okupaci (březen - září 1938)	68
5.2 Říjen 1938 na Znojemsku	71
5.3 15. březen 1939 ve Znojmě.....	76
5.4 Národnostní charakter Znojemska za nacistické okupace 1938-1945.....	77
5.5 Cesta k odsunu	78
5.6 Odsun sudetských Němců ze Znojemska	80
5.7 Sběrný a internační tábor Znojmo	82
5.7.1 Obecné zásady vzniku táborových zařízení v poválečném Československu	82
5.7.2 Kárný a pracovní tábor ve Znojmě	84
5.7.3 Všední den ve sběrném středisku.....	86
5.7.4 Pracovní povinnost	92
5.8 Proces čechizace Znojemska	96
6. ZÁVĚR	99
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY:	101
SEZNAM PŘÍLOH.....	106
SEZNAM ZKRATEK:	111
PŘÍLOHY	113

1. Úvod

Úkolem předkládané diplomové práce je sledovat vývoj a proměny soužití Čechů a Němců v regionu jižní Moravy na pozadí událostí z období 1918-1946.

Po vzoru známé a standardní literatury k vývoji česko-německých vztahů z 19. a 20. století, se tato práce zaměřuje zejména na ty události, které vedly k eskalaci a napětí ve vzájemných vztazích obou etnik.

Téma společného soužití Čechů a Němců bylo před rokem 1989 v české historiografii poměrně tabuizované. Naopak v devadesátých letech dochází ke vzniku řady relevantních monografií se zaměřením právě na toto téma. Pro zpracování problematiky regionální povahy bylo nutné využít těchto studií pro začlenění lokální „historie“ do kontextu širších obecných dějinných souvislostí.

Ve své práci jsem využil monografií celostátní charakteristiky známých autorů. Pro počátek a ráz utváření česko-německých vztahů ve 20. století, jsem čerpal zejména z monografie Jana Křena „*Konfliktní společenství*“ s podtitulem „*Češi a Němci 1780-1918*“, dále z knihy určené původně pro německé čtenáře s názvem „*Německo a Češi*“ s podtitulem „*Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*“ od Ferdinanda Seibta. Pro pozdější období jsem využil syntézy Zdeňka Kárníka „*České země v éře První republiky (1918-1938)*“.¹

Tyto použité studie nechávají dostatečný prostor pro komparaci regionálního hlediska se situací a vývojem v celonárodním měřítku. Na základě tohoto porovnání pak můžeme kriticky hodnotit místní regionální, často subjektivně pojaté práce, především vzpomínkového charakteru. Případně lze také v kontextu celostátního měřítka objektivně posoudit závěry regionálního výzkumu, přijmout či odmítnout specifické regionální odchylky.

Literatura regionálního charakteru, která postihuje oblast jižní Moravy, se většinou věnuje pouze určitému období. Z nejnámějších titulů je třeba jmenovat

¹ Další citovaní autoři zabývající se problematikou česko-německých vztahů na centrální úrovni: Václav KURAL, *Místo společenství konflikt! Češi a Němci ve velkoněmecké říši a cesta k odsunu 1938-1945*, Praha 1994; Zdeněk BENEŠ, Jan KUKLÍK ml., Václav KURAL a KOL., *Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848 – 1948*, Pardubice 2002.

studii Hanse Haase nazvanou „*Konec německo-české symbiózy na Jižní Moravě*“. Studie Haase se však věnuje nacistické okupaci a zejména pak transferu sudetských Němců.²

Pro první polovinu 20. století můžeme brát v úvahu dvě práce memoárového charakteru, které vystihují poválečné události na Znojemsku. Autoři těchto prací se aktivně podíleli na tehdejší dějinném vývoji. Výhodou pro nás může být, že oba pocházeli z obou nesvářených táborů, a přes subjektivní a tendenční formu, lze vzpomínky opět podrobit komparaci, případně kritice v souvislosti s událostmi na centrální úrovni. Za české prostředí je to vzpomínková kniha Františka Coufala „*Osvobození jižní Moravy*“, z německé části pak publikace podobného ražení s názvem „*Zwischen Krieg und Frieden*“ od Hieronyma Oldofrediho.³

Přesto můžeme být vděční za tato velmi subjektivní zpracování, neboť pro období druhé poloviny dvacátých let 20. století až do nacistické okupace, nemůžeme pracovat s žádnou dostupnou literaturou regionálního rázu. Tuto mezeru je nutné vyplnit zkoumáním regionálního tisku, kterým lze i doplnit, případně opravit tendenčně zaujatá tvrzení Coufala a Oldofrediho.

K tomuto účelu však nejlépe slouží archivní prameny z provenience Státního okresního archivu ve Znojme, zejména pak z fondu „*Spisovny města Znojma*“ (zápisy ze schůzí městských rad a zastupitelstev, kandidátky politických subjektů, výsledky voleb, městské vyhlášky, úřední dokumenty různé povahy atd.). Z hlediska statistických upřesnění jsem pro toto období využil také „*Historického místopisu Moravy a Slezska*“.⁴

Pro dobu okupace Znojemska se staly vedle pramenného výzkumu zásadní příspěvky Josefa Bartoše, z nichž stojí za zmínku monografie „*Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938-1945*“.⁵ Pro toto období lze také využít články lokální

² Hans HAAS, *Konec německo-české symbiózy na jižní Moravě. Model a průběh násilné etnické homogenizace (1938 -1948)*, in: KOMLOSYOVÁ, A. – BŮŽEK, V. – SVÁTEK, F. (edd.), *Kultury na hranici. Jižní Čechy – jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel*, Vídeň 1995.

³ František COUFAL, *Osvobození jižní Moravy. Vzpomínky a dokumenty o převratu na jižní Moravě roku 1918*, Praha 1937; OLDOFREDI, H., *Zwischen Krieg und Frieden*, Wien 1925.

⁴ Josef BARTOŠ, Jindřich SCHULZ, Miloš TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 –1960*, Ostrava 1984.

⁵ TÝŽ, *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938-1945*, Praha 1986; TÝŽ, *Národnostní struktura jihomoravského pohraničí za nacistické okupace*, in: *Jižní Morava 1985*, roč. 21, Brno 1985, s. 229.

historiografie, zejména v příspěvcích z „*Ročenky*“ SOKA Znojmo. Úroveň těchto příspěvků regionální historiografie je však rozdílná, od amatérských zpracování až po relativně fundovaná díla.

Co se regionální literatury týče, je zcela bezesporu nejkvalitovanější monografie Martina Markela s titulem „*Vysídlení Němců z jižní Moravy*“.⁶ Autor v ní velmi podrobně popisuje fáze a procesy odsunu sudetských Němců z celého regionu Znojemska, přičemž nepostihuje jen samotné město Znojmo.

V souvislosti s odsunem německého obyvatelstva z regionu jižní Moravy bylo nutné prozkoumat především prameny provenience „*ONV Znojmo*“. Martin Markel ve své monografii nevěnuje tolik pozornosti vzniku a fungování kárného a internačního střediska ve Znojmě. Tato tematika nebyla doposud podrobněji zpracována, a proto se stala předmětem závěru mé práce. Pro zpracování jsem využil fondu „*Internační a sběrné středisko Znojmo*“, který je složen zejména z dokumentů úřední povahy (přípisy jednotlivých úřadů, situační zprávy, nařízení a direktivy centrálních úřadů, apod.).

Vývoj česko-německých vztahů sleduje následná práce primárně v rovině politické, přičemž je situace v regionu jižní Moravy podrobena komparaci s centrální úrovní. Opomenuty však nezůstávají souvislosti socioekonomické a kulturní, které bezprostředně souvisejí s regionální politickou situací a zásadně formují život obou etnik na Znojemsku. Práce také zkoumá vývoj demografických proměn politického okresu Znojmo na pozadí událostí let 1918-1946, z nichž pak nejvíce ovlivňují demografickou mapu Znojemska ty, z posledního zkoumaného období. V neposlední řadě se studie dotýká také každodennosti, zejména pak v souvislosti s fungováním internačního střediska ve Znojmě.

Diplomová práce je členěna do čtyř kapitol. Každá ze stěžejních kapitol charakterizuje vývoj národnostních poměrů na Znojemsku v příslušném období. První oddíl věnuje stručnou pozornost formování česko-německých vztahů od dob německé kolonizace až do vzniku Československa roku 1918. Následné tři oddíly jsou samotným jádrem práce a obvykle jsou členěny do několika podkapitol.

⁶ Martin MARKEL, *Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945 – 1949*, Brno 2002.

Druhá část je věnována událostem v letech 1918-1920. Postihuje období formování československého státu. Značná část je věnována osvobození Znojma v prosinci 1918.

Třetí kapitola (1920-1938) nastiňuje česko-německé soužití v meziválečném období, především v kontextu konaných voleb. Pojednává také o postupném formování německého radikálního nacionalismu a vzniku SdP.

Poslední část (1938-1948) sleduje především události, v jejichž důsledku došlo k nevratným hospodářským, kulturním a především národnostním změnám v regionu jižní Moravy.

2. Vývoj národnostních poměrů na Znojemsku do roku 1918

2.1 Geomorfologické členění - Znojemsko

Znojmo leží na 48° 51' 15" severní šířky a na 33° 42' 36" východní délky. Město se vypíná v jižní části znojemského okresu, na skalnaté ostrožně nad Dyjí.

Povrch znojemského okresu náleží ke dvěma geomorfologickým provinciím. Větší výše položená západní část je pokryta útvary České vysočiny. Západní polovina u obce Vranov nad Dyjí je vyplněna členitou Bítovskou pahorkatinou. Na ni navazuje členitá pahorkatina Znojemská, která se rozkládá na západ od města Znojma. Oba útvary spadají do Jevišovické pahorkatiny v Česko-moravské soustavě. Východní část okresu náleží k provincii Západních Karpat. Jižně a východně od Znojma mezi tokem Dyje a státní hranicí se rozprostírá plochá Jaroslavická pahorkatina, oddělená Dyjsko -svrateckou nivou od ploché pahorkatiny Drnholecké. Tyto tři útvary náleží do Dyjskosvrateckého úvalu v soustavě Vněkarpatských sníženin (Západních).

Znojemský okres přísluší vesměs k povodí Dyje, která v bohatých meandrech protéká od západu k východu celým územím a částí svého koryta tvoří státní hranici proti Rakousku. U Vranova byla na Dyji v letech 1930 – 1934 vybudována přehrada s nádrží v délce asi 30 km. Z levého břehu přijímá Dyje za Hrušovany (již mimo okres) Jevišovku, která protéká severní částí okresu a je zde druhým nejvýznamnějším tokem.

Znojemský okres, zvláště jeho jižní a východní část, patří mezi nejteplejší v České republice. Průměrné roční teploty dosahují na většině území hodnoty 7 až 8,5 °C, i když v západní části okresu nedosahují průměrné roční teploty, dosahují nižších hodnot, naopak v jihozápadní části hodnot o něco vyšších. Roční srážkový úhrn na znojemském okrese nepřesahuje 600 mm.⁷

⁷ Josef BARTOŠ, Jindřich SCHULZ, Miloš TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 –1960*, Ostrava 1984 s. 25-26; srov. František Václav PEŘINKA, *Vlastivěda moravská. Znojemský okres*, Brno 1904, s. 19.

2.2 Německá kolonizace

Počátek německého osídlení dyjské oblasti spadá do doby kolem roku 1200.⁸ Kolonizace zde probíhala v několika časově oddělených vlnách (od počátku 13. až do konce 14. století, dále ve století 16. až do počátku třicetileté války a poté ve druhé polovině 17. století až do konce 18. století). Úrodná krajina s příznivým podnebím vždy lákala přistěhovalce, přestože se jí nevyhnuly válečné události, epidemie a živelné pohromy. Dyjská oblast byla poměrně hustě osídlena už v dobách předhistorických i po příchodu Slovanů.

Téměř všechna sídliště mají na Znojemsku dle pomístního názvosloví a archeologických výzkumů český základ. Zcela nové německé kolonie vznikají až na přelomu 13. a 14. století ať už samostatně,⁹ nebo jako protějšky a doplňky ke starým českým osadám.¹⁰

Některé osady měly rozdílné názvy české i německé, buď z toho důvodu, že v sousedství starých českých vsí vznikaly nové německé a následně spolu splynuly, a nebo přistěhovalci zaujali pusté vsi původních českých jmen (např. Hnanice-Gnadlersdorf).¹¹ U největší skupiny vesnic se zachovalo v názvu české jádro i v německém znění (např. Bohumilice – Paumlitz).¹²

⁸ Některé německé práce (zejména sudetoněmecké provenience) posouvají počátek německého osídlení až k období germánskému (tzv. „*pragermánská teze*“). Moravský archivář Berthold Bretholz a jeho přívrženci podpořili tuto teorii, protože v kronikách se z doby kolonizace žádná zpráva o příchodu Němců nenalezla. Tezi se však podařilo záhy vyvrátit na základě zkoumání pomístních a místních názvů, ve kterých by germánské obyvatelstvo bezpochyby zanechalo stopy; k tomu Ferdinand SEIBT, *Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*, Praha 1996, s. 63; F. V. PEŘINKA, *Vlastivěda moravská*, s. 25-26; Adolf TUREK, *K vývoji národnostních poměrů na Znojemsku*, in: Jižní Morava 1988, roč. 24, s. 79-90.

⁹ A. TUREK, *K vývoji národnostních poměrů na Znojemsku*, s. 79-90 – nové německé kolonie např. Hrabětice, doložené ve formě Grotendorf (1447), starší pak Milfron (nyní Dyje), Starý Šaldorf, Šatov a patrně také Micmanice.

¹⁰ TAMTÉŽ, Křidlůvky k Českým Křídlovicím, Dyjákovičky (v 16. století „Horní Dyjákovice“) k Dyjákovicím a Oleksovičky k Oleksovicím, Německé Konice a zaniklé Německé Borotice u Českých (v 16. století „Moravských“) Borotic; jména nejistého původu vlastní druhá skupina osad, a to Hevlín (Höflein) a Šanov (Schöna), která by se mohla případně odvozovat od osobních jmen Šan a Havel, dále Čule – Slup; srov. F. V. PEŘINKA, *Vlastivěda moravská*, s. 23.

¹¹ TAMTÉŽ, Hrádek – Erdberg, Hnízdo – Gnast (Čihošť), Hradiště u Znojma – Pöltenberg, Louka (Kloster) Bruck, Strachovice – Rausennbruck.

¹² TAMTÉŽ, Krhovice – Gurwitz, Vítonice – Weinitz, někdy byly názvy silně přizpůsobeny německé výslovnosti nebo zkomolené (Břežany – Frischau, Dobšice, původně Stošíkoivčky – Klein Tesswitz, Havraníky – Kaidling, Hrušovany nad Jevišovkou – Grussbach, Chvalovice – Kallendorf, Nesachleby – Eseklee, Podmolí – Baumöhl, Sedlešovice – Edelspitz, Suchohrdly – Zuckerhandl, Vrbovec – Urbau); také některé české obce obdržely od německých sousedů jména tohoto typu (Tvořihráz – Durchlass, Únanov – Wienau, Přimětice – Brenditz.

Obce, u nichž nebyly zjištěny původní české pomístní názvy, a u kterých se uvádějí od 15. století jen německá jména obyvatel, měly už ve 14. století německý charakter.¹³ Totéž platí pro osady s ojedinělým výskytem původních pomístních jmen, nikoliv později uměle vytvořených, což ukazuje na brzký zánik českých topik a dlouhodobé poněmčení.

Ve městě samotném, které založil Přemysl I. Otakar roku 1226 „při Znojenském hradě podle německého práva“, se Němci objevují již dávno před založením města, nejedná se však o Němce usedlé, ale o úředníky a zejména kněží. V první polovině 13. století se poměr českých a německých úředníků ve Znojmě shodoval. Totéž ale neplatilo pro kněží a osoby duchovní, jejichž mateřským jazykem byla většinou němčina a to především v souvislosti s kolonizační činností Louckého kláštera.¹⁴

Až do třicetileté války město úřadovalo dvojjazyčně. S druhou vlnou německé kolonizace a pobělohorskými událostmi nastal obrat. Primárním úředním jazykem se stala němčina. Znojmo a jeho okolí získávalo poměrně značný německý charakter. Místní a příchozí drobní řemeslníci z českých krajů se záhy poněmčovali. Nestávalo se tak ovšem díky nějakému tlaku znojenských Němců, ale v důsledku hospodářského vývoje a přirozenému pohybu obou etnik.

Z hlediska národnostního charakteru a národnostního rozhraní se oblast Znojemska již na přelomu 14. a 15. století přibližovala stavu, který byl znám z počátku 20. století. Zvolna se tak utvářelo kompaktní osídlení související s němečtvím v Dolních Rakousích. Přesto jsou v této oblasti dlouhodobě zachovány české ostrůvky a menšiny. Navíc hranice souvislejší jihomoravské německé oblasti doznaly v průběhu času až do roku 1945 řady změn a nebyly dlouho ustáleny.¹⁵

2.3 Konfliktní společenství

Problémy ve společné koexistenci nastávají až se vznikem českého obrozeneckého hnutí a s tzv. „velkoněmeckým sebevědomím“ po roce 1871. Střetávání

¹³ A. TUREK, *K vývoji národnostních poměrů na Znojemsku*, s. 79-90 - nejednalo se vždy jen o tzv. vsi „kolonizační“ – Dyjákovice, Dyjákovičky, Havraníky, Hrabětice, Křidlůvky, Oblekovice, Oleksovičky, Sedlešovice, Slup, Starý Šaldorf, Šatov a Vrbovec.

¹⁴ F. V. PEŘINKA, *Vlastivěda moravská*, s. 23-24.

¹⁵ A. TUREK, *K vývoji národnostních poměrů na Znojemsku*, s. 79-90.

obou národností v tomto období má ale také sociální ráz. Velmi zjednodušeně lze tento střet charakterizovat jako konflikt českého venkova v čele s Jevišovickými a jinými střediskovými obcemi se zbytky vlivu feudální šlechty a se znojemskými německými podnikateli.

V roce 1867 obdrželo město samosprávu, magistrát se vzdal titulu „královské město“ a po zrušení Badeniho jazykových nařízení úřadoval pouze německy. V tomto období vznikaly různé spolky, noviny a časopisy, které stavěly obě národnosti proti sobě.¹⁶ České snahy se soustřeďovaly od roku 1870 především kolem znojemské Besedy, s jejíž činností je spjata řada českých kulturních aktivit,¹⁷ na její popud byl roku 1871 např. uspořádán vlastenecký tábor lidu v Jevišovících.¹⁸

Znojemská „německá“ radnice ale nepřikládala těmto novým českým vlasteneckým snahám přílišný význam. Zásadní střet vyvolal až pokus skupiny českých rodičů o převedení soukromé matiční školy do obecní správy roku 1880. Spor o zveřejnění české obecní školy se vedl se střídavými úspěchy té či oné strany až do roku 1918.¹⁹

¹⁶ Nejvýraznějšími německými spolky byl dělnický spolek „Eiche“, „Bund der Deutschen Südmährens“ a „Schulverein“; k českým spolkům, které vznikaly při české Besedě, viz příloha č. 1-2, patřily Remeslnická jednota, Česká obchodnická Beseda, Matice Znojemská, Hospodářský spolek, Odbory národní jednoty pro jihozápadní Moravu a Sokol; k tomu *Vývoj českého živilu v kraji znojemském*, in: Pamětní list Sokola znojemského z 24. srpna 1919, s. 16-17; DĚLNICKÉ LISTY 1928, roč. 9, č. 43 s. 12; J. HRBEK, *Manifest českého Znojemska v Únavově 1918-1938-1968*, Znojmo 1968, z úvodu Vědomila VIDOMCE s. 1.

¹⁷ Beseda, první český spolek ve Znojmě, byla založena roku 1870. Stala se centrem českého národního i kulturního hnutí, prvním jejím předsedou byl notář a spisovatel Jan Vlček.

¹⁸ Z programu a výzvy jevišovického tábora vznikl roku 1872 první český peněžní ústav ve městě - Vzájemná záložna, ten se stal důležitou oporou českého hospodářského a kulturního života.

¹⁹ První česká školní třída ve Znojmě byla otevřena 1881 v domě českého obuvníka, díky růstu počtu žáků vznikaly další třídy, které se umísťovaly do různých domů. Snahy o financování české obecní školy z veřejných prostředků narazily u znojemské radnice, která postupovala proti rodičům poměrně rázně. Pod hrozbou vypovězení z práce, případně z bytu, stahovali rodiče své děti z českých tříd, přesto se podařilo udržet a dále financovat třídy ze soukromých prostředků. V roce 1908 přešla česká soukromá matiční škola v obecní správu a město jí mělo poskytnout patřičné místnosti. V návaznosti pak vznikly roku 1910 dvě třídy (jedna chlapecká a dívčí) měšťanské školy. České školství se ve městě rozvíjelo až do vypuknutí války roku 1914, kdy byly budovy škol zabrány pro vojenské účely, což přineslo okamžité ukončení vyučování. Změna nastala až s koncem války a vznikem republiky. V roce 1919 bylo založeno znojemské reformní gymnázium jako první česká střední škola ve městě; k tomu DĚLNICKÉ LISTY 1928, roč. 9, č. 43 s. 12; TAMTĚŽ s. 10; Vilém VELEBA, *Ze života ve Znojmě před 25 lety*, in: Pamětní list Sokola znojemského z 24. srpna 1919, s. 17-18; srov. k tomu Rudolf KRYČER, *Jihomoravští hraničáři. Kus historie a přítomnosti*, Blansko 1925, s. 92-98.

Mobilizací a počátkem světové války došlo ke zhoršení vzájemných česko-německých vztahů a to nejen v oblasti znojemského okresu.²⁰ Budovy českých škol byly zabrány a využity k vojenským účelům, čímž došlo na nějaký čas k přerušení výuky. Válkou a také počínáním městského magistrátu však nezůstalo ohroženo pouze české školství, postupně utichala i česká spolková činnost zejména Besedy, Sokola, a Řemeslnické jednoty. Jediný, znojemskou radnicí povolený, vycházející český deník „Ochrana“ vyjadřoval v této době obavy dokonce i o českou národní existenci: „Ubijí, udupou, zničí nás navždy?“ Školní kronika z roku 1915 zase poznamenává: „Naděje na mír není žádná. Vše tápe v nejistotách...“ Jedním z mála míst, kde se znojemští Češi v této době mohli scházet a projevovat, byl Kapucínský kostel a nedělní ranní mše. Zde většinou vyjadřovali nesouhlas se zvýšeným německým náparem a útlakem, který se soustředil na osobu zemského a říšského poslance Oskara Teufela.²¹

Dr. Teufel byl hlavním politickým představitelem německé obce na Znojemsku, pocházel z německé rodiny vývozců okurek, sám se také označil za „prvního arijského okurkáře“, v roce 1911 se stal říšským poslancem za radikální německou stranu. Znojemská radnice v čele se starostou Dr. Hommou fungovala pod jeho patronátem a právě jemu byl přičítán ostrý protičeský postup.

Ředitel českého gymnázia Dr. Karel Polesný Oskara Teufela popsal takto: „Jestliže někdy, pak zejména v tomto případě se osvědčilo přísloví: *nomen – omen*. Byl pravým d'áblem ve své protičeské vášni, skutečným vládcem – despotou ve Znojmě“

Teuflův přítel hrabě Oldofredi, charakterizoval poslance taktéž: *Znal jsem jeho železnou nepoddajnou vůli, věděl jsme, že nestrpí odporu., jeho pohyblivý duch nemiloval klidu, rozvahy, neštítel se okamžitou myšlenku, myšlenku nálady odítí ihned slovem, skutkem...mohl způsobiti mnoho zlého.*“

²⁰ K. POLESNÝ, *Znojmo před Převratem*, in: *Od Horácka k Podují. Vlastivědný sborník západní Moravy 1929 -1930*, roč. 7., s. 33-34. - „Po půlnoci z 25. na 26. července a také v následujících dnech táhly zejména průvody německé mládeže nejživějšími ulicemi za zpěvu písní „Wacht am Rhein“, „Nieder mit Serbien“ a také ovšem „Nieder mit Tschechen“. Vyhlášení války bylo uvítáno patriotickými uličními projevy: 29. července byl na rozích vyvěšen pouze německý císařův manifest...“

²¹ TAMTÉŽ, s. 34-35.

Až s koncem roku 1917 lze hovořit opět o zvýšené aktivitě české veřejné obce, znovu se začíná obnovovat kulturní činnost spolků, otevírají se některé české školy a ostřejší jsou i příspěvky v „*Ochranně*“.²²

²² K. POLESNÝ, *Znojmo před Převratem* s. 35-36.

3. Vývoj národnostních poměrů na Znojemsku 1918 – 1920

3.1 Červenec - říjen 1918

Vzestup českého sebevědomí a „národní věci“ na Znojemsku je bezpochyby spojen s uspořádáním vlasteneckého jevišovického tábora roku 1871. Od této doby můžeme pozorovat zvýšené snahy znojemské inteligence o prosazení některých českých zájmů v převážně německém městě, ve kterém Češi tvořili sociálně slabší třídu. To vše se odrazilo v boji o zřízení veřejné české školy, v rozvoji české kultury a novými nároky na českou obecní správu.

Snahy znojemské české menšiny o větší podíl na veřejném životě ve městě však značně utrpěly vypuknutím světové války. Kulturní život byl v důsledku válečných událostí přirozeně utlumen, prostory českých škol využívala armáda, což vedlo neprodleně k zastavení výuky a z nároků na účast v obecní správě také sešlo, zavedla se cenzura a perzekuce tisku.²³

Situace se začala měnit až s blížícím se koncem válečného konfliktu. V posledních dvou letech války přispěl k udržení jakéhosi českého povědomí jediný povolený český týdeník „Ochrana“, jehož redaktorem byl únanovský farář Josef Rudolecký. Ochrana zaujímala znojemské čtenáře hlavně utajovanými stížnostmi, články s odkazy na slavnou českou minulost a s vidinou konce války zdůrazňovala právo na českou samostatnost.

V roce 1918 se již veřejně začíná mluvit o budoucím samostatném českém státě. V záplavě nových proklamací a projevů za českou samostatnost se na Znojemsku znovu objevily odkazy a vzpomínky na vlastenecký tábor v Jevišovicích z roku 1871.²⁴

Iniciátory pro organizaci nového podobného projevu se stali únanovský farář Josef Rudolecký, poslanec Kuchyňka a jevišovický starosta Špalek. Se svým návrhem okamžitě seznámili vedoucího představitele české menšiny na Znojemsku

²³ František COUFAL, *Osvobození jižní Moravy. Vzpomínky a dokumenty o převratu na jižní Moravě roku 1918*, Praha 1937, s. 41-42.

²⁴ *Manifestace českého Znojemska v Únanově 1918-1938*, Znojmo 1938, s. 4-5; k tomu TÝŽ, Znojmo 1968, s. 3.

JUDr. Velebu. V jeho domě se 20. července 1918 skupina dohodla na uspořádání manifestace českého lidu podobné té z roku 1871.²⁵

Schůzi předsedal JUDr. Veleba. Z vynucených důvodů přicházela v úvahu pro pořádání tábora lidu pouze tři místa – Přimětice, Hluboké Mašůvky a Únanov. Okresní hejtmanství totiž nechtělo povolit průvod a požadovalo pro uspořádání manifestace uzavřené místo. Účastníci jednání se nakonec rozhodli pro Únanov.

Tento návrh byl odsouhlasen na druhém jednání dne 10. srpna v hostinci v Cahově ulici na Pražské třídě za účasti starostenského sboru. Starostové s pořádáním akce jednomyslně souhlasili a starostenský sbor v čele s poslancem Kuchyňkou převzal nad sjezdem patronát.

V následujících dnech proběhla ještě dvě jednání, která měla vyjasnit podrobnosti nutné k organizaci. Pořádkovou službou byli pověřeni hasiči, vedení řídicím učitelem Raušem a čeští učitelé se shodli na výzdobě alegorických vozů vysílaných do Únanova z jednotlivých obcí. Nyní scházel už jen souhlas znojemské radnice.²⁶

Dne 14. srpna podal JUDr. Veleba jako předseda českého politického spolku ve Znojmě žádost²⁷ okresnímu hejtmanství za povolení manifestačního tábora lidu. Znojemský magistrát ostře protestoval, přesto místodržitelství rada Bach schůzi za splnění přesně vymezených podmínek povolil. S projevem mohli vystoupit pouze poslanci zvolení za znojemský okres a to pánové Havlík, Kuchyňka, Svoboda a Stejskal. Pořádání průvodu se zamítalo, za celou akci byl osobně odpovědný předseda

²⁵ F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 54 - v domě JUDr. Veleby sešli: JUDr. Veleba, obchodník Stloukal a obuvník Hruža ze Znojma, poslanec Kuchyňka z Dunajovic, starosta Novák a řídicí učitel Rauš z Přimětic, farář Rudolecký z Únanova, starosta Špalek a odborný učitel Spilka z Jevišovic, viz příloha č. 6 a 7.

²⁶ *Manifestace českého Znojemska v Únanově 1918-1938*, s. 4-5; Znojmo 1968, s.3.

²⁷ „Český politický spolek ve Znojmě...ohlašuje, že svolává na den 1. září 1918 na 2. hodinu odpolední schůzi spolkovou do Únanova v hostinci v Čtverákové číslo 9, na kterou jsou pozváni poslanci za znojemský okres a sice pp. Havlík, Kuchyňka, Stejskal, Svoboda a jeden poslanec za český poslanecký svaz v říšské radě. Schůzi předcházeti bude průvod po obci s hudbou. Řečníci promluví o časových otázkách národa, vrcholící ve zřízení českého státu, tak, jak obsaženo je v rezoluci poslanců českých na říšské radě 30. 5. 1917 přednesené, jakož i v deklaraci tříkrálové z 6.1. 1918. Obsahu nelze předem podat, ale tenor řečí bude se patrně točit kol těchto dnes ve veřejném tolik přetřásaných otázek. Zároveň se žádá za povolení průvodu,...Průvod počne ve 2 hodiny a hned po průvodu bude se odbývat schůze. Schůze bude oznámena plakáty obsahu vzorce, za jehož povolení se současně žádá.“ - F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 55.

českého politického spolku JUDr. Veleba a vydané povolení se mohlo kdykoliv odvolat.²⁸

V neděli prvního září 1918 se kolem jedné hodiny začaly sjíždět do Únanova vyzdobené a plně obsazené vozy. Protože byl průvod zakázán, nařídil farář Rudolecký sestavení vozů tak, aby zablokovaly veškeré příjezdové cesty – „*Na silnici nebylo možno projet. Proto bylo třeba shromaždiště vyprázdnit a znova seskupit vozy těsně jeden za druhým. Takto místo úředně zakázaného průvodu manifestačního jsme měli přenádherný pohled na průjezd sta ozdobených alegorických vozů s účastníky kolem celé veliké návsi v Únavově. V čele chasa na koních, označující cestu, po stranách hasičstvo, udržující pořádek, na vozech a vedle v řadách nadšeně zpívající tisícové davy. Velkých selských žebříňáků napočítali jsme 94, jiní jich napočítali až 108. Mimo ně bylo tu jiných 30 až 40 vozů. Hudba hrála. Všude jásot, zpěv, nadšení.*“²⁹

Této improvizaci z počátku přihlížel zástupce okresního hejtmanství c. k. komisař Menzel. Fařář Rudolecký se na něj obrátil s žádostí, že je nutné vozy uspořádat a s návštěvníky poté odjet na místo schůze. Komisař pochopil, že je jakýkoliv zákrok nemožný a raději se vzdalil. Tímto pravděpodobně dobře připraveným krokem obešli pořadatelé zákaz pořádání průvodu.

Vlastní pořad jednání začal až ve tři hodiny odpoledne, kdy se kolem řečniště ve dvoře únanovského statkáře Dvořáka shromáždilo na pět tisíc účastníků z toho asi pět set přímo ze Znojma. Všechny přítomné uvítal jménem obce únanovský starosta Josef Valášek, řízení schůze se ujal JUDr. Veleba, který nejprve představil zástupce úřadů c. k. komisaře Dr. Menzela a všechny přítomné poslance zemské i říšské Havlíka, Kuchyňku, Stejskala a Svobodu a poté se sám ujal slova. Ve svém projevu vyjádřil

²⁸ „C. k. okresní hejtmanství ve Znojmě vyřizuje žádost ze dne 14. srpna 1918 uděluje dle § 6. odst. B zákona ze dne 5. května 1869 povolení k uspořádání veřejné schůze na den 1. září 1918 o 2. hod. odpoledne ve vnitřních místnostech hostince Čtveráčkova č. 9. v Únavově. Toto povolení činí se tak závislým na přesném dodržení následujících podmínek: 1. Jako řečníci na této schůzi smějí vystupovat výlučně je poslanci volebního okresu znojmského a to pánové Havlík, Kuchyňka, Svoboda a Stejskal. Jiné osoby jako řečníci vystupovati nesmějí. 2. Jako resole smí býti přijata jen ona, která byla v osnově dne 24. srpna 1918 panem Dr. Vilémem Velebou předložena. 3. Za přesné dodržení těchto podmínek, jakož i za dodržení veřejného klidu a pořádku při a po schůzi činí se pan předseda spolku dr. Vilém Veleba osobně zodpověden. 4. Toto povolení k uspořádání schůze může se každé chvíli odvolati. Zároveň se povoluje vyvěšení plakátů tuto schůzi dle knihtiskárnou Josefa. Jahody v Mor. Budějovicích sem předloženého vzoru. Naproti tomu se zamítá žádost za povolení pořádání průvodu zapříčinenou této schůze, vzhledem na přesné znění zmíněného zákonného ustanovení, dle kterého průvody, pokud nespádají pod ustanovení § 5. zákona ze dne 15. listopadu 1867 č. ř. z 135 vůbec se pořádati nesmějí. Proti tomuto rozhodnutí lze podat odvolání...“ - F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 57.

²⁹ OCHRANA, z 5. září 1918, s.1.

přesvědčení, že ve snažení o národní samostatnost Češi svého cíle skutečně dosáhnou.³⁰ Na pódiu se pak střídali další poslanci, kteří se vyjadřovali pro samostatný český stát.³¹ Za zmínku stojí řeč poslance Stejskala: „*Poslanci jsou za jedno se všemi svými voliči, volající po sebeurčení národa, bez ohledu na likvidaci války. Český stát musí být zřízen; my prostě žádáme poměr rovného k rovnému.*“³²

Po projevech poslanců na závěr sjezdu byla přijata rezoluce sjezdu ve znění: „*My občané české Znojemska, shromáždění na schůzi v Únavově dne 1. září 1918, vyslechnuvše svoje zemské a říšské poslance Havlíka, Kuchyňku, Stejskala a Svobodu, prohlašujeme jednomyslně: Všichni svorně připojujeme se ku památným projevům zástupců českého národa ze dne 30. května 1917 a ze 6. ledna 1918 na shromáždění celého národa v královské Praze. Tak slibujeme a na tom věrně trváme!*“³³

Jednání tábora zakončil farář Rudolecký, který se pokusil shrnout dojmy z celého dne: „*Všichni, kdo se Čechy cítíme, stojíme tu ruku v ruce, abychom se domohli odstranění bezpráví na nás od let páchaného; zapomínáme na to, co nás dělilo. Společný cíl vyžaduje jeden šik, jednotu nejen Čechů, nýbrž i všech Slovanů.*“

³⁰ F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 58-59, k tomu *Manifestace českého Znojemska v Únavově 1918-1938*, Znojmo 1968, s. 4.

³¹ OCHRANA, z 12. září 1918 s. 1-2, TAMTÉŽ z 19. září 1918 s. 1-2 – projevy poslanců účastnících se únavovské manifestace – Za stranu lidově pokrokovou promluvil poslanec Havlík, který zdůraznil bratrství se Slováky a nutnost sloučení obou národů v samostatném státě; za stranu lidovou vystoupil poslanec Kuchyňka – „*Přátelé, nebývalá podívaná! Sešli jsme se na jednom místě, poslanci i stoupenci našich politických směrů a stran, nepřeme se, jsme jedné mysli, jednoho nadšení...*“ Ve své řeči poukazoval často na českou minulost a pomoc Slovanů. „*A byt' bylo protivníků plno v celém světě, Bůh je s námi, kdo proti nám, toho Perun smete!*“ Nejradikálnějších slov užil ve své řeči druhý sociálně demokratický poslanec F. Svoboda (v tisku byly na několika místech cenzurována): „*Kdyby o budoucnosti mělo rozhodnout právo, toho nemuseli bychom se báti, ale rozhoduje moc a té se bojíme. Nechceme sice nic cizího, ale také si nedáme vzít, co je nám milo a svato. Sbratření národů chceme, za demokracii a lidskost bojujeme. Zbudujeme český svůj stát, budeme-li všichni jednotní – poslanci i lid. Začínáme se slučovat. Nuže ať chuti nám dodají Němci sami! Jejich protesty nás musí přivést k poznání, že především jsme Čechové. Z ciziny ať do našich práv a požadavků nikdo nemluví. Upravíme si poměry svoje sami!*“

³² TAMTÉŽ, z 5. září 1918, s. 1-2 – ukázka z projevu poslance za sociální demokracii J. V. Stejskala – „*V krvi, v slzách hynou tisícové a nevíme proč. Jsou pronásledovány národy, strany, osoby. Nejlepší mužové vůdcové žurnalisté, ba i kněží byli žalářováni, parlament uzavřen, poslanci poslání do kriminálu nebo na frontu. A až do směšnosti se šlo: Krabička od sirek s linkou bílo-modro-červenou byla nebezpečnější než kilo dynamitu...*“ „*Se sebeurčením chceme však i zlidovění demokratizaci. Nesmí to však být prázdným heslem, všichni jsme jednotky téhož lidu, téhož národa, všichni bud' me bratři, ochotní k pomoci vzájemné.*“

³³ OCHRANA, z 5. září 1918, s. 1.

Náš český volný stát dobudeme svými silami a slavně i pro nás obnovujeme slib celým národem daný v královské Praze, přísaháme přísahu tam složenou.“³⁴

Únanovský tábor zanechává hluboký dojem a patří bezesporu k nejdůležitějším událostem v politické historii Znojemska. Jednak utvrdil zúčastněné v tom, že se blíží konec starého režimu a později se stal také taktickou protiváhou požadavkům za odtržení „*Deutsch – Südmähren*“ od českých historických hranic.³⁵

Vzrůst sebevědomí a aktivit českých obyvatel na Znojemsku byl pod dojmem zářijového tábora jasně patrný, o čemž svědčí některé události. Hned po ukončení tábora se znojemští účastníci sjezdu vydali společně zpět do města. Rozešli se až na Divišově náměstí po svolání trojnásobného „*Nazdar!*“ V samotném městě se akce podobného typu ještě neuskutečnila a znojemská radnice ji považovala za neslýchanou troufalost znojemských Čechů.

Podobnou reakci vyvolala i řada ostrých až radikálních článků z tisku, vycházejících zejména v „*Ochraně*“, za všechny stojí za zmínku článek poslance Stloukala, který se také dotýkal ještě únanovského sjezdu - „*Vedeme boj spravedlivý otevřeně, neskrýváme se a také se nebojíme, dokonce ne znojemské radnice. Jen provokujte, páni na radnici, dál, šikanujte české lidi, nuťte české vdovy po padlých, aby své děti daly do vašich přelejváren, dávejte českým sirotkům protizákonně německé poručníky a mějte z Vašeho řádění radost ještě chvíli. Přejde doba, kdy se úloha obrátí a tehdy budete rádi, že vám nebudeme odplácati za vaše zlé činy zase zlým; ve jménu naší svobody odpustíme vám. Dnes rozčiluje vás tábor ve vesnici půldruhé hodiny vzdálené a zanedlouho bude mít český lid desetkrát větší slavnost ve Znojmě na náměstí císaře Viléma a vy se víc rozčilovat nebudete. Takový bude běh událostí, páni na radnici!*“³⁶

Únanovský manifest samozřejmě nezapůsobil pouze na českou menšinu na Znojemsku, výrazně zasáhl i německé znojemské politické kruhy, v jejichž jednání lze od této doby spatřit obrat. Především znojemská radnice znervózněla pod dojmem,

³⁴ OCHRANA, z 5. září 1918, s. 1 - Farář Rudolecký zakončil setkání přáním: „*Aby pochováno bylo, co zpuchřelým jest a mrtvým neschopným života, by však nesmrtelný duch českého národa v nové vlasti, volně, svobodně, došel splnění všech velikých cílů, které dnes národu celému na mysli tanou.*“

³⁵ K. POLESNÝ, *Znojemský převrat r 1918. II. Na přelomu*, in: *Od Horácka k Podyjí. Vlastivědný sborník západní Moravy 1929 -1930*, roč. 7, s. 116.

³⁶ OCHRANA, z 5. září 1918, s. 2.

že pozice německého obyvatelstva není již tak stabilní, jako před sjezdem. V září a říjnu tak vyvíjela radnice soustavnou činnost za znovuzískání resp. záchranu svých pozic a obnovení starých pořádků.

Jedním z prvních takových kroků se stal dopis znojemského zastupitelstva podepsaný starostou Dr. Hommou a poslancem Oskarem Teuflem ze 17. září adresovaný vídeňské kabinetní kanceláři. V tomto psaní žádal znojemský magistrát panovníka, aby neprodleně zasáhl proti všem protistátním snahám slovanských vůdců. K tomuto protestu se připojili i zástupci více jak sta německých jihomoravských obcí.³⁷

Tato změna nálad – aktivita českého obyvatelstva a naopak obavy německého – je významně spjata s vývojem na frontě, kde došlo k obratu. Na počátku léta 1918 Centrální mocnosti věřily, že mají vítězství na dosah, ale měsíc po ztroskotání červnové rakouské ofenzívy proti Itálii uvázli na západní frontě i Němci a následujícími ofenzivami ve Francii a na Balkáně převzaly západní mocnosti strategickou iniciativu, v polovině srpna přiznal Luddenndorff, že je válka prohraná. Tato mocenská změna se odrazila i v českém hnutí.³⁸

3.1.1 Vznik Československa

Prvního října 1918 vyhláší předposlední předseda vlády předlitavské části monarchie baron Hussarek ve vídeňském parlamentu federalizaci Rakouska. Zástupci slovanských národů ji však záhy odmítají, s odkazem na mezinárodní povahu požadavků svých národů, žádají úplnou nezávislost a zastoupení v mírovém kongresu. Návrh na minimální národní stát a pouhá reorganizace monarchie neuspokojil požadavky českých předáků.

Následující den se přihlašuje předseda Českého svazu poslanec Staňek k zahraničnímu odboji a prohlašuje Národní radu s profesorem Masarykem v čele a československé legie za pravé představitele české národní vůle. Vše směřuje k nezávislosti a samostatnosti zemí československých. Přitom přední představitelé

³⁷ F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 61.

³⁸ Jan KŘEN, *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780 – 1918*, Praha 1990, s. 461.

pražského Národního výboru nemají stále jasno v otázce sudetských Němců, ani hranic nového státu a jeho vztahu k ostatním částem říše.³⁹

Při audienci 12. října u císaře Karla I. požádali zástupci slovanských národů o neodkladné utvoření národních vlád a přeložení národních pluků do domácích posádek. Československá národní rada v Paříži o dva dny později oznamuje, že se de facto stává prozatímní československou vládou,⁴⁰ přičemž se odvolává na prohlášení předsedy Českého svazu Staňka z druhého října. Téhož dne je také plánována generální stávka jako protest proti vývozu potravin z českých zemí. Levicoví představitelé (Socialistická rada) se pokusili vtisknout této stávce politický program – při této příležitosti měla být vyhlášena Československá republika a započato s přejímáním moci. O podporu ke stávce žádala Socialistická rada i německé dělníky s ujištěním, že stávka nemá nacionální charakter, a s příslibem, že seburčení platí i pro Němce. Socialistická rada chtěla těchto manifestací bez náležitých příprav a bez vědomí Národního výboru využít nejen k vyhlášení samostatného státu, ale také k převzetí vedoucí úlohy v české politice. Její plán však byl rakouským úřadům prozrazen a pražské ulice byly obsazeny vojskem s kulometry. V Brně pořádala v ten den Socialistická rada průvod a tábor lidu na Velkém náměstí (dnes náměstí Svobody).

Některé vedoucí kruhy v Německu se ještě v říjnu pokoušely o záchranu alespoň části válečných zisků. Z tohoto důvodu se vyskytly úvahy o vzniku „*celoněmeckého národního státu*“, který by zahrnul i Rakousko, tak by se poskytla rakouským Němcům vojenská ochrana na níž naléhali nacionalističtí předáci i říšští diplomaté v Rakousku. Tyto plány na „*obklíčení*“ českého státu byly poslední variantou expanzivní politiky německého militarismu. Přestože nedošlo k jejich uskutečnění, zdatelně ovlivnily postoje Čechů.

Posledním pokusem za zachování dynastie se stal císařův manifest o přeměně Rakouska z 16. října, ve kterém slíbil národnostní federalizaci říše. Tento krok však rozklad ještě urychlil.⁴¹ Národní rady jednotlivých národů, které měly připravit

³⁹ J. KŘEN, *Konfliktní společenství*, s. 453.

⁴⁰ TAMTÉŽ, Francie jako první ze států Dohody (29.6. 1918) poskytla Československu uznání Čsl. národní rady, jež byla vyhlášena jako základ budoucí vlády.

⁴¹ OCHRANA z 24. října 1918, s. 1, reakce na císařský *manifest* „... jsme Tomáši nevěřícími; v nové toto Rakousko nevěřím, dokud ho nevidím; a máme proč pochybovat o tomto vzkříšení. Vždyť ani si ho nikdo nepřeje...“ *My Čechové nemůžeme přijáti žádný útvar státní, který by z Čech, Moravy a Slezska celá rozsáhlá území odtrhoval: a to přece jest úmyslem pro zřízení státu němců Rakouských..*

federální národní státy, ostře protestovaly a postavily se do čela příprav odtržení. O den později vypověděli Maďaři dualismus a 21. října se sešlo ústavní shromáždění německého Rakouska, za jehož součást byly prohlášeny i sudetské provincie.

Mocnostmi Dohody čerstvě uznaná československá prozatímní vláda v Paříži vydala 18. října Wilsonovu Washingtonskou deklaraci a americký prezident odpověděl Rakousku na jeho žádost o mír. Wilsonova nota byla Rakouskem-Uherskem přijata a akceptována, což znamenalo okamžitou kapitulaci a předznamenalo zánik monarchie.⁴²

Účastí Čechů a Slováků na kapitulaci Rakouska resp. centrálních mocností však nový stát ještě nevznikl. 28. října 1918 sice Národní výbor v Praze převzal od rakouských úřadů vládní moc, ale stále neměl pod kontrolou veškeré území státu, bylo nutné sestavit pořádkové síly a prosadit autoritu nové vlády. Slavící Češi, kteří na živelných demonstracích likvidovali rakouské státní symboly, se nové autoritě podřizovali snadno. Zcela nejasné ovšem bylo, jak si budou počínat Němci v okrajových oblastech Čech a Moravy. Ti vytvořili podle rakouského správního vzoru tzv. „zemská hejtmanství“ a usilovali o připojení jižní Moravy a jižních Čech k Německému Rakousku, čímž pravděpodobně sledovali přičlenění k nové německé republice.⁴³

3.1.2 Státní převrat

Šok z porážky a rozpadu monarchie otřásl německým obyvatelstvem českých zemí daleko více než Rakouskem a Německem. Čeští Němci se najednou cítili v novém státě ohroženi, rýsující se národní perspektivy vzaly s koncem války za své, případná spojitost s rakouským a říšským němectvím, která by je pojistila proti rostoucí převaze

k tomu nikdy nepřivolíme!...Nemusí báti se německý lid českého útisku, nebudeme k němu takovými, jakými byli Němci k nám, nemají poctiví Němci proč od nás napřed utíkat český národ nemůže zřít se pohraničních území Němci obývaných, ježto by musel obětovat statisíce českých menšin, musil by se zřít přirozených hranic, přírodního bohatství rud,, uhlí atd...“ Český stát nemůže se spokojiti s císařským manifestem, jenžto nám odnímá Slovensko...“

⁴² J. KRÉN, *Konfliktní společenství*, s. 467–471; k tomu F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 62-63.

⁴³ Před snahami o připojení jižní Moravy a jižních Čech k Rakousku varovala německá vláda svého vyslance ve Vídni. Měla totiž obavy, že by připojení rakouských Němců k Německu mohlo ohrozit vyjednávání o nárocích na území a jejich přidělování, a že by mohlo být takovým připojením ohroženo německé držení Alsaska-Lotrinska a západního Pruska, k tomu Ferdinand SEIBT, *Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*, Praha 1996, s. 238.

Čechů, měla být zpřetrhána a naopak vyvstaly obavy, které lze snadno shrnout do otázky - Co se stane s odloučenou menšinou ve státě ještě nedávného rivala?

Pocit národního ohrožení vytvořil teď v Sudetech podobnou konstelaci jako za války u Čechů – počátkem října se ustavila sudetská obdoba někdejšího Českého svazu – sdružení německých poslanců, spojující všechny strany. Vůdcové tohoto sdružení si byli dobře vědomi, že německá část Čech není jednotným uzavřeným územím, ale spíše národně politickým pojmem, který je životaschopný pouze v případě, dojde-li k jeho připojení k Rakousku či Německu. Někteří poslanci však považovali i toto řešení za nereálné. Nacionálové si však podobnou skepsi nepřipouštěli a jako největší zastánci anšlusu stanuli i politicky v čele, na provizorním shromáždění ve Vídni, které za účasti všech německých poslanců z českých zemí dne 29. října 1918 vyhlásilo severní pohraničí „*Deutschböhmen*“ za samostatnou provincii německého Rakouska. Toho dne zároveň ustanovili i její reprezentaci: zemským hejtmanem se stal Rudolf Lodgman von Auen.⁴⁴ Následně v dalších dnech vznikají podobné útvary na Moravě (severomoravská provincie „*Sudetenland*“ s Dr. Robertem Freisslerem v čele a „*Deutsch-Südmähren*“ v čele s Oskarem Teufelem a Hieronymem Oldofredim a nakonec v jižních Čechách vzniká „*Böhmerwaldgau*“). Teprve v této chvíli začíná sudetské němectví vystupovat jako celek. Pojmy jako sudetský a sudetoněmecký rychle zdomácňují a jsou i v historickém kontextu zcela namístě.⁴⁵

Němečtí politici z Čech a Moravy se dovolávali při svých právních požadavcích na sebeurčení Wilsonova mírového programu. Jenže si kladli nároky jako vítězové a přitom byli počítáni mezi poražené. Až dogmatické prosazování těchto právních požadavků vyloučilo prakticky všechny ostatní politické alternativy, což značně ztížilo jejich pozice při jednání, neboť vítězstvím opilí Češi nad svými partnery při vyjednávání rozvážností také nevynikali.⁴⁶

⁴⁴ Dr. Rudolf Lodgman von Auen dříve bezpartijní poslanec říšského sněmu se postupně vyprofiloval jako vůdce českých Němců, ačkoli se před válkou těšil relativně dobré pověsti zejména pro svou otevřenost a ochotu ke smíru, po válce se připojil k nacionálně smýšlejícím předákům českých Němců, k tomu F. SEIBT, *Německo a Češi*, s. 241.

⁴⁵ J. KŘEN, *Konfliktní společenství*, s. 482 – 483.

⁴⁶ Při vyjednávání s Čechy by německé hlasy měly daleko větší váhu před mírovými smlouvami než po nich; Češi by zase byli nutně ochotnější k ústupkům, aby si zajistili německé uznání ještě v době, než jim dohodové mocnosti v mírových smlouvách garantovaly nové hranice, k tomu F. SEIBT, *Německo a Češi*, s. 239.

Od 15. října, tedy od okamžiku, kdy Česká národní rada v Paříži získala de facto status exilové vlády, nebyla již jiná varianta, než vznik českého samostatného státu. Němci v Čechách a na Moravě se během války vehementně zasazovali o monarchii, v představě vlastního vedoucího postavení v ní a zároveň s nadějí, že ve vítězné habsburské říši si svou převahu účinně zajistí. Pro konec války si však jejich političtí vůdci nepřipravili žádné jiné alternativy. Když se naděje na vítězství začaly rozplývat, okamžitě se i oni přiklonili k Wilsonově programu o právu na sebeurčení.⁴⁷

3.1.3 Říjen 1918 na Znojemsku

Znojemské městské zastupitelstvo se mimořádně schází 20. října 1918, kde jednomyslně vyjadřuje podporu poslanci Oskaru Teuflovi a nově proklamovanému samostatnému státu „*Deutsch-Österreich*“ Až den poté byl ve Vídni v dolnorakouském zemském sněmu vyhlášen vznik tohoto nového státu s předpokladem, že bude jako spolkový stát přiřčen k německé říši.

Za týden se zastupitelstvo mimořádně schází znovu a na této schůzi prohlašuje, že se Znojmo spolu se svým okresem připojuje k nově ustavenému státu „*Deutsch-Österreich*“ ve smyslu vídeňské proklamace z 21. října.⁴⁸

Ve Znojmě a na jihomoravském venkově nebylo 28. října o převratu v Praze ještě nic známo. Až večer podal Národní výbor z Prahy hlášení do Brna, že se ujal vlády.⁴⁹ Vyhlášení státu se odehrávalo na většině území až o den později.⁵⁰

⁴⁷ F. SEIBT, *Německo a Češi*, s. 242.

⁴⁸ F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 64 -66.

⁴⁹ SOKA Znojmo, *Městský národní výbor, odd. Kronika města Znojma 1918-1923*, sign. K-I 559 - „*Památný den dvacátého osmého října roku tisícího devítistého osmnáctého nezněl ve Znojmě radostným jásosem osvobozených. Do jeho starobylých náměstí a ulic nedolehla ozvěna omamných okamžiků, jež prožívalo naše stovčaté město nad Vltavou a které nepoznaným a dlouho očekávaným štěstím plnily nitro všech přítomných Čechů, když toho dne Československý národní výbor v Praze vydal slavné provolání k čsl. Národu; k tomu Prohlášení Národního výboru z 28. října 1918 - „Lide československý! Tvůj odvěký sen stal se skutkem. Stát československý vstoupil dnešního dne v řadu samostatných kulturních národů světa. Národní výbor nadaný důvěrou veškerého lidu československého, přejal jako oprávněný a zodpovědný činitel svých rukou správu Tvého státu. Lide československý! Vše co podnikáš, podnikáš jako svobodný člen velké rodiny samostatných svobodných národů. Novým činem v této chvíli zahajují se nové a bohaté a slavné dějiny Tvé, Nezklameš očekávání celého kulturního světa, který s žehnáním na rtech vzpomíná Tvých slavných dějin, jež vyvrcholily v nesmrtelných výkonech československých legií na západním bojišti a v Sibíři.“ OCHRANA ze dne 31. října, 1918, s. 1.*

⁵⁰ Z počátku nebyl 28. říjen jako datum vzniku samostatné Československé republiky jednoznačně přijímán. Především proto, že hned po vzniku státu někteří představitelé zahraničního odboje usilovali o to, aby za datum vzniku byl považován 14. říjen 1918, kdy byla Československá národní rada uznána jako zatímní vláda. V poúnorové historické literatuře byly činěny pokusy za den vzniku nového státu

Teprve večer 30. října se sešli ve znojemské Besedě představitelé místní české politické obce, aby ustanovili Národní výbor. Schůze se zúčastnilo na 40 příslušníků různých stran a stavů.⁵¹ Předsedou by zvolen Dr. Veleba, místopředsedou Dr. Stavěl, jednatelem Dr. Koliáš a Dr. Mareš. Za účelem rozdělení práce se v rámci Národního výboru vytvořily jednotlivé odbory.⁵²

Po rozdělení všech funkcí začal Národní výbor jednat o aktuálních problémech. První téma bylo nasnadě, a sice prohlášení a sympatie znojemské radnice k nově vzniklému útvaru „*Deutsch-Österreich*“. Svůj návrh k této situaci přednesl nejprve velitel znojemské náhradní roty nadporučík Švingr. Na jeho návrh mělo být Znojmo okamžitě vojensky obsazeno. Tohle řešení však civilní účastníci schůze zamítli, z obav z krveprolití a navíc většina přítomných důstojníků pokládala české vojenské síly za nedostačující, neboť se značná část mužstva po převratu rozutekla.

Výbor se nakonec usnesl na jiném návrhu a sice na tzv. „*potravinové blokádě města*“. Toto usnesení bylo odůvodněné tím, že když se město Znojmo se svým prohlášením připojilo k „*Deutsch-Österreich*“, je nutné aby se Rakousko postaralo o jeho zásobování. Vyhlášením potravinové blokády si vynutil NV respekt obecního zastupitelstva a místní německo-rakouské vlády tzv. „*Kreishauptmannschaftu*“, ti nyní museli vést s NV složitá jednání o nevýhodných kompenzacích.

Z obav, že by se nově vzniklý NV mohl dopustit nějaké závažné chyby při rozhodování - stále totiž nedocházely žádné centrální instrukce z Prahy případně z Brna – sestavil výbor tříčlennou deputaci ve složení Dr. Koliáš, řed. Fárský a poručík Szafrán, která se měla neprodleně vypravit do Brna a zde si vyžádat informace a direktivy k dalšímu postupu.⁵³

prohlásit 14. říjen, kdy v souvislosti s generální stávkou byla na několika místech vyhlášena samostatná Československá socialistická republika. Oba argumenty se ukázaly jako neudržitelné, protože nový stát nevzniká proklamací, ale tehdy, když začne plnit základní funkce, k tomu Bedřich ČEREŠŇÁK, *28. říjen 1918 na jihovýchodní Moravě*, in: Jižní Morava 1968, s. 5-6.

⁵¹ Schůze se zúčastnili Dr. Stavěl, Dr. Veleba, Dr. Koliáš, Dr. Mareš, Pejčoch, Šána, Dr. Charvát, Dr. Žák, Stehlík, Müller, Klimeš, Jakš, Rudolecký, Pištělka, Bašta, Vyháněk, Cidlík, Farský, Dr. Šulc, Václavek, Smejkal, Dr. Kauba, Dr. Odstrčil a Stloukal, vojsko zastupovali praporčík Rejffř, nadporučík Moučka, Anděl, Švinger a Coufal, poručík Szafran a setník Šírek, štábní šikovatel Kraus a šikovatel Kašpárek.

⁵² Odbor politický, zásobovací, školský, úřednický, železniční, vojenský, finanční a novinářský, k tomu F. COUFAL, *Dobytí Znojma*, in: Pamětní list Sokola znojemského z 24. srpna 1919, s. 23.

⁵³ TÝŽ, *Osvobození jižní Moravy*, s. 71.

Ve stejné době uveřejňuje městská rada vyhlášky, na nichž se prohlašuje pro Německé Rakousko, a jež končí slovy „*Heil der deutschen Stadt Znaim! Heil Deutsch-Südmähren! Heil Deutsch-Österreich!*“⁵⁴ Doposud poměrně radikální politika nejvyšších představitelů českých Němců získávala postupně podporu i u širších vrstev znojemských obyvatel, ti jsou nyní ochotni svou „*autonomii případně přičlenění k Východní marce bránit i několik desetiletí!*“⁵⁵

Odpoledne 31. října intervenovali přední představitelé NV u soudu a vyzvali vedoucí německé úředníky, aby se podrobili Národnímu výboru v Brně, ti však s výjimkou jednoho složili slib odmítli. Se stejným záměrem se obrátili taktéž na okresní hejtmanství, okresní hejtman Bach jejich žádosti ale také nevyhověl.

Ve večerních hodinách se vrátila očekávaná deputace z Brna. Ukázalo se, že se tato výprava stala naprosto zbytečnou. Brněnský NV byl dostatečně zaměstnán vlastními starostmi a o situaci na jižní Moravě mnoho nevěděl.⁵⁶ Omezil se tak pouze na strohé prohlášení, aby ve Znojmě a na ostatní jižní Moravě zůstalo všechno při starém až do rozhodnutí - „*toto území náleží jako dosud k Moravě a historické hranice zůstávají v platnosti.*“ Také v otázce vojska se nedostalo poručíkovi Szafránovi žádné kloudné odpovědi, z Brna si přivezl malý lísteček s razítkem, který ho opravňoval „*české vojíny tamní (znojenské) posádky držeti pohromadě, eventuálně uvolněné shromažďovati a kázni vojenské přidržovati.*“⁵⁷

3.1.4 Listopad 1918

Na schůzi NV prvního listopadu vyslechli členové referát Dr. Koliáše o brněnské deputaci. Ze zprávy vyplývalo, že brněnské úřady nemají situaci dostatečně pod kontrolou a české vojsko není dosud k dispozici. Na základě podané zprávy se NV usnesl zřídit československé místní vojenské velitelství. Tímto úkolem byli

⁵⁴ K. POLESNÝ, *Znojemský převrat r 1918*, in: *Od Horácka k Podyjí. Vlastivědný sborník západní Moravy 1929 -1930*, roč. 11, s. 57. Znojemská odbočka německých národních socialistů veden Sachrem, vyslala deputaci na radnici, aby vyslovila své odhodlání „*bojovati až do těch hrdel za připojení jižní Moravy k Rakousku*“ – doposud názor resp. politika nejvyšších představitelů českých Němců získávala postupně podporu i u širších vrstev znojemských obyvatel

⁵⁵ TAMTÉŽ, s. 58.

⁵⁶ Brněnský národní výbor neměl zdaleka pod kontrolou všechny instituce případně úřady, jednak se přejímání úřadů oproti Praze ze známých důvodů o jeden den opozdilo, a problémy také působil ještě rakouský generál Pöschmann a jeho 5000 vojáků německé a maďarské národnosti. Při neexistenci jakýchkoliv direktiv a příkazů se shora, docházelo k mnoha přehmatům a zmatkům, iniciativu v této nepřehledné situaci přebírali nově ustanovení místní úředníci, F. COUFAL, *Dobytí Znojma*, s. 23.

⁵⁷ TÝŽ, *Osvobození jižní Moravy*, s. 74.

pověřeni důstojníci Szafrán a Coufal, kteří o týden později vydávají první český denní rozkaz ve Znojmě.

Pro vojenskou kancelář se našly prostory v české Besedě, do které se v prvních listopadových dnech hlásili někteří vojíní případně důstojníci vracející se z fronty. Velká část českých znojemských důstojníků se přiklonila k „*Deutsch-Österreich*“ a slíbila službu Oskaru Teuflovi, další zkoušeli štěstí v Praze a nebo se jednoduše rozešli. S sebou si ovšem odnesli vojenské vybavení - jeden z členů posádky si na svém voze dokonce odvezl těžký kulomet - kasárna byla tak doslova vydrancována.

Velitelství vznikalo za značně ztížených podmínek, za jeho zřízení musel vést NV složitá jednání se znojemskou správou a s německým „*Kreishauptmannschaftem*“ v jehož čele stál Oskar Teufel.⁵⁸ Tato jednání se však vyplatila, neboť od německo-rakouské vojenské správy převzalo velitelství čtvrtinu oděvního materiálu, do kterého mohla být okamžitě oděna nově zřízená Občanská stráž v počtu sta mužů. Tito muži měli za úkol střežit skladiště střelnice u Kuchařovic a především dohlížet na průjezd českých transportů se zásobováním. Mimo to mohla OS dle písemné smlouvy zasáhnout v případě ohrožení majetku a osobní bezpečnosti občanů. Mužstvo tvořili převážně členové místního Sokola, pro které se uvolnili prostory hospodářské školy.⁵⁹

Prvního listopadu také oznámili Dr. Veleba a Dr. Stavěl na znojemské radnici, že se ustavil NV. Ten pak sjednal s radnicí prozatímní úmluvu o zásobování obyvatelstva a s německým krajským hejtmanstvím znění plakátu, kterým NV oznamoval, že se ve Znojmě ujala prozatímní vlády tzv. „*Státní rakouská rada*“, která povede správu ve srozumění s českým Národním výborem až do konečného uspořádání poměrů ve Znojmě. Rakouská státní rada zaručila pro všechny osoby bez rozdílu národnosti bezpečnost a nedotknutelnost majetku.⁶⁰ V rámci této dohody se ustanovili důvěrníci NV u všech dosavadních zeměpanských úřadů.⁶¹

⁵⁸ Fráňa KOPEČEK, *Znojmo v českých rukou*, in: *Znojmo a československý stát*, Praha 1923, s. 3.

⁵⁹ F. COUFAL, *Dobytí Znojma*, s. 24.

⁶⁰ SOkA Znojmo, *Sokol, Tělocvičná jednota Znojmo*, kart. 2., viz příloha č. 5.

⁶¹ Důvěrníci byli jmenováni hned týž den – pro soudy Dr. Mareš a soudní rada Vilímek, pro okresní hejtmanství Dr. Koliáš a poručík Szafrán, pro poštu R. Stloukal a ředitel základní školy Rauš, pro berní úřad účetní Šána a vrchní správce Nevrla, pro berní referát finanční rada Slavata.

Na této schůzi se také znovu objevil návrh na vojenské obsazení města. Návrh přednesl okresní školní inspektor Marák, který počítal s pomocí třísetčlenného vojenského pracovního oddílu v Jevišovicích. Pro obavy z krveprolití a z nezdaru byl však i tento návrh zamítnut.

V neděli třetího listopadu na schůzi v Besedě provedl pak NV konečnou organizaci a utvořil i své odbory (od této doby Okresní národní výbor – dále jen ONV).⁶²

3.2 „*Deutsch-Südmähren*“

Aktivně si však počínali také představitelé znojemských Němců. Na dopoledne třetího listopadu svolal Oskar Teufel jakési valné shromáždění německého jihomoravského kraje za účelem získání co nejvíce obcí jižní Moravy pro odtržení od zemí Koruny české.⁶³ Spolu s jihomoravskými německými poslanci nazval Teufel území jimi zastupované „*německým krajem jihomoravským*“ („*Deutsch-Südmährischer Kreis*“) a prohlásil toto území za připojené k německo-rakouskému státu a k zemi dolnorakouské.

Podle práva o sebeurčení národů přísahalo shromáždění na znojemské radnici tomuto státu a této zemi nezlomnou věrnost. Pro správu území určilo shromáždění poslanců tříčlenný krajský výbor, který vybral ze svých členů krajského hejtmána, jímž se stal Oskar Teufel. Zástupci německých obcí vyslovili se všemi návrhy souhlas a odpoledne mohlo být přečteno prohlášení, kterým se jihomoravským obyvatelům oznamovalo připojení jižní Moravy k Německému Rakousku. Toto území o rozloze 1840 km² v počtu 173 000 obyvatel zahrnovalo osm politických okresů (Hustopeče, Dačice, Hodonín, Moravské Budějovice, Moravský Krumlov, Mikulov a Znojmo včetně samotného města) a 195 obcí.⁶⁴

3.2.1 Blokáda Znojma

Neochota jihomoravských německých představitelů vést jakákoliv jednání a jejich postup při vyhlášení „*Deutsch-Südmähren*“ přiměla brněnský NV jednat.

⁶² F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 77.

⁶³ Shromáždění se účastnili němečtí jihomoravští poslanci (Oskar Teufel, Josef Luksch z Loděnic, Josef Bruner z Hevlína, Eduard Kafka z Břeclavi, František Wagner z Lechovic a Alois Winter z Mikulova).

⁶⁴ TAMTÉŽ, s. 85.

Třetího listopadu obdržel Dr. Veleba telegram od představitelů NV v Brně: „*Poněvadž poslanec Teufel na smírné jednání nepřistoupil bude Znojmo blokováno*“ Tím byla zahájena ve velkém blokáda města a celého jihomoravského kraje. V menším měřítku započal s potravinovou blokádu už znojemský NV 30. října svými zákroky u velkostatků v Jevišovicích a v Plavči, odkud se dováželo do města mléko a brambory. Nyní nebyly do Znojma vpouštěny z vnitrozemí žádné nákladní vlaky.

Válečné strádání v kombinaci s vyhlášenou blokádu přivedlo městu okamžitě obrovské komplikace. K chybějícím potravinám se v několika dnech přidaly problémy s dodávkami dříví, uhlí, petroleje a dalších věcí každodenní potřeby. Právě zejména nedostatek paliv působil odpovědným činitelům „*německého kraje jihomoravského*“ na prahu zimy velké starosti. Tyto okolnosti přiměly Teufela k jednání, NV však jakékoli kompromisní řešení odmítal, nepomohlo ani, když se sedmého listopadu do Brna dostavila ze Znojma německá deputace. Území „*Deutsch-Südmähren*“ byla tímto vyhlášena válka vyhladověním, došlo k úplnému odříznutí Znojma od vnitrozemí, z něhož mohlo být zásobováno. Město a jeho okolí tak bylo zcela odkázáno na sousední Rakousko, které ale mělo v tuto dobu vážné ekonomické problémy.⁶⁵

Potíže nastaly v tu chvíli, kdy NV zjistil, že blokádu trpí i české obyvatelstvo Znojma. Představitelé ONV tak museli chtít nechtě přistoupit na kompromisní řešení⁶⁶ a dodávat některé potřebné komodity do města případně vyměňovat druhy potravin s německou správou. Nutné bylo také objasnit českým obyvatelům to, že blokáda není namířena proti nim, nýbrž vůči německému „*Kreishauptmannschaftu*“ a znojemské radnici.⁶⁷

Ve snaze vynutit si zrušení blokády vyhlásili 13. listopadu němečtí představitelé města odvetnou blokádu. Veškeré komodity dovezené na znojemský trh se neprodleně zabavovaly, došlo také k přerušení německých dodávek potravin do města. Toto opatření vyvolalo okamžitou reakci ONV, který zakázal českým obcím dovoz

⁶⁵ F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 89-90.

⁶⁶ Součástí kompenzací bylo povolení německému obyvatelstvu tzv. drobné zásobování („*kleiner Rücksackverkehr*“) v českém území.

⁶⁷ „*Blokádou přichází radnice do úzkých. Pro každou fůru brambor, slámy, sena dříví...musí již o povolení k Národnímu výboru. Ani ze svých statků nemůže dovézt. Bylo to k zoufání. Zastřelili si páni na radnici veských lesích jelena – Národní výbor povolil, aby si ho města dovezli s podmínkou, že půl jelena připadne české strážní národní...*“ F. KOPEČEK, *Znojmo v českých rukou*, in: *Znojmo a československý stát*, Praha 1923, s. 3.

potravin a pohrozil uzavřením vodovodu.⁶⁸ Po jednáních byla 18. listopadu německá blokáda zrušena a česká omezena.⁶⁹

3.2.2 Osvobození Znojma

Německé vojenské posádky se nacházely ve Znojmě, Slavonicích a v Mikulově. Přímo ve Znojmě disponovali majoři Emanuel Hanak a Viktor Radda dvěma setninami Volkswehru (asi 300 mužů a několik kulometů), dále námořníky z Vídně (Marienwehr) v počtu 100 mužů, německou občanskou obranou (Bürgerwehr) a mladou obranou (Jugendwehr) o síle přibližně 200 mužů. Navíc v polovině listopadu povolal Oskar Teufel z Vídně posily, německá znojmská posádka se rozšířila o 300 mužů vídeňské námořní obrany „*Marienwehr*“ a o 500 mužů „*Volkswehr*“. Podobně zbrojil i venkov, kde se budovaly menší posádky „*Volkswehru*“. Zbraně byly těmto oddílům dodávány zpravidla z vojenských skladů ve Znojmě.⁷⁰ Nový krajský hejtman hrabě Oldofredi (zástupce Oskara Teufela) mohl 30. listopadu počítat s posádkou o počtu 2000 mužů pěchoty.⁷¹

Němečtí vůdčí představitelé si uvědomovali, že při střetu s československými silami nebudou mít pravděpodobně šanci, proto neustále žádali Vídeň o posily. Sami si ale také byli vědomi omezení z právního hlediska. Směrnice vrchního generála Adolfa von Boog zakazovala německo-rakouskému vojsku klást československým jednotkám jakýkoliv odpor. Nikde nesmělo dojít ke krveprolití, neboť Československo náleželo k dohodovým mocnostem, s nimiž Rakousko uzavřelo příměří.⁷²

⁶⁸ *Jaké byly v této době poměry, vysvětluje hlášení, které poslalo české posádkové velitelství 8. prosince Okresnímu národnímu výboru – „Večer 7. prosince jel vlakem neznámý Čech do Zellendorfu. Za jízdy si prý prozpěvoval česky. Dragoun, který jel v témže oddělení, hlásil to v Zellerndorfě přednostovi stanice. Byla vyslána hlídka německé lidové obrany, která toho Čecha odvedla na strážnici a tam ho tak dlouho bila pažbami pušek, až ztratil vědomí...Byl odvezen z v bezvědomí do Retze...“* F. KOPEČEK, *Znojmo v českých rukou*, s. 3.

⁶⁹ F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 95-96.

⁷⁰ F. KOPEČEK, *Znojmo v českých rukou*, s. 3.

⁷¹ Vojenská hodnota a kázeň těchto útvarů nebyla rozhodně na vysoké úrovni. Hrabě Oldofredi si neustále stěžoval na nekázeň a zbabělost příslušníků Volkswehru a Bürgerwehru. Jednalo se především o zbytky demoralizované rakouské armády. Vojáci, kteří byli zklamáni výsledkem války a znechuceni dlouhým strádáním, neměli chuť zachraňovat to, co Rakousku zbylo. Navíc neměli k dispozici dostatečně materiální vybavení a zázemí. V jednu chvíli dokonce představovali hrozbu pro znojmskou radnici, neboť část z nich usilovala o převrat a chtěla se sama ujmout vlády nad městem – k tomu Hieronymus OLDOFREDI, *Zwischen Krieg und Frieden*, Wien 1925, s. 46; F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 109.

⁷² F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 112.

Když nemohla radnice zasáhnout vojensky, pokusila se alespoň oslabit českou posádku o některé důstojníky. Vyhoštění z města měli být ti důstojníci, kteří se přihlásili k československému vojsku. S okamžitou platností dostali vypovídající rozkaz z bytu a dvacetičtyřhodinové ultimátum na opuštění města.

V této době došlo ve městě a jeho okolí k několika střetům příslušníků rakouských námořníků s českými jednotkami, situace se začala vyhrocovat a hrozilo, že může přerůst ve větší střet, který mohl vyústit v krveprolití. Radikalizující nálady podněcoval zejména místní tisk.⁷³ ONV musel znovu pohrozit hospodářskými represemi, aby situaci uklidnil.

Přesto se jevilo jako jasné, že je tato situace dlouhodobě neudržitelná. Proto ONV na schůzích z 19. a 20. listopadu vypracoval memorandum o obsazení Znojma, s kterým měla směřovat určená delegace do Prahy.⁷⁴ Text memoranda byl 23. listopadu předán ministrovi veřejných prací Františku Staňkovi, ministru národní obrany Václavu Klofáčovi a vrchnímu správci československých vojsk Dr. Schneinerovi. Delegaci bylo přislíbeno, že Znojmo bude obsazeno v nejbližší době italskými legionáři, vracejícími se z fronty.⁷⁵ Z jednání ale vyplynulo to, co už jednou zažila brněnská deputace v prvních dnech po převratu, Praha měla také své starosti a o situaci na jižní Moravě neměli čelní představitelé nového státu mnoho informací.⁷⁶

Po návratu z Prahy musel ONV řešit další případy zvýšené německé aktivity.⁷⁷ Proto 26. listopadu zahájil přípravy na eventuální převzetí správy města Znojma. Všichni jednotně odhlasovali rezignaci celé městské rady a vytvoření smíšené právní komise, která ustanoví vládního komisaře. Správní komise měla být sestavena

⁷³ Autor příspěvku v „ZNAIMER TAGBLATT“ Felix Bornemann např. vyzýval německé úřady, aby provedly u všech znojenských Čechů domovní prohlídky a odebraly jim všechny zbraně.

⁷⁴ Politickou část memoranda vypracoval Dr. Veleba, s Dr. Koliášem a Dr. Marešem, hospodářskou farář Rudolecký, komunikační továrník Jakš, finanční řed. Šána, školskou řed. Farský a vojenskou nadporučík Coufal. Texty měly být podepsány členy delegace až v Praze. Do delegace byli určeni Veleba, Rudolecký, Mareš a npor. Coufal.

⁷⁵ F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, 147-153.

⁷⁶ TÝŽ, *Dobytí Znojma*, s. 24.

⁷⁷ 23. listopadu vyslal vídeňský vyživovací úřad „Ernährungsamt“ z Vídně sedm nákladních aut s doprovodem vojska do Strachotína u Hustopeče k odvezení asi 18 tun potravin do Vídně, obdobný případ se stal v Hrušovanech odkud se měl do Vídně dovézt cukr a ze Znojma uhlí. Tyto události vyvolaly velké pobouření u obyvatel jihomoravského německého obyvatelstva. „Vídne“ se o jejich zásobování nestarala, vojsko poslala pouze jako doprovod a ještě odvážela do Rakouska životně důležité potraviny bez poskytnutí ochrany před československým vojskem.

z dvanácti Čechů, deseti Němců a dvou Židů, za předpokladu, že čeští členové budou voleni z řad ONV.

Druhého prosince poslal ONV do Prahy novou deputaci, která měla intervenovat u ministra obrany Klofáče o co nejrychlejší rozhodnutí v otázce vojenského obsazení Znojma. Situace ve Znojmě se podle ONV neustále horšila a legie z Itálie se nevracely.⁷⁸

3.2.3 Obležení místo blokády - prosinec 1918

V prosinci roku 1918 už znojemští Češi s napětím očekávali postup československého vojska směrem k městu. Jihomoravští Němci sledovali postup československých jednotek se smíšenými pocity. Především politici a vojenští představitelé se pochopitelně nechtěli vzdát své moci v tomto kraji a doufali, že se vídeňská vláda jižní Moravy nevzdá. Naopak značná část německých obyvatel venkova měla v této chvíli již dost strádání způsobené jednak válkou, vyhlášenou blokádou nebo řaděním příslušníků rakouské námořní pěchoty „*Marienwehr*“. Tito Němci žádali především urovnání poměrů a řešení jejich zoufalé situace, třeba i za cenu obsazení jižní Moravy československým vojskem.

3.2.4 Vojenské operace

Prvního prosince poslal velitel Slovácké brigády na Zemské vojenské velitelství (ZVV) v Brně hlášení o situaci v Mikulově a jeho okolí, ve kterém doporučuje okamžité obsazení města, předtím než budou všechny zásoby odvezeny na území Rakouska. ZVV návrh setníka Hluchého ovšem pro jeho složitost neschválilo.

Naopak důvod k radosti mohli mít němečtí představitelé, neboť týž den dostalo krajské hejtmanství zprávu o příjezdu posil z Vídně. Dorazit mělo tisíc příslušníků námořní pěchoty s kulomety a dělostřelectvem, Znojmo navíc posílila horská baterie o počtu 80 mužů a se čtyřmi děly.

Ve městě a jeho okolí panovala nervozita, německá radnice počítala s tím, že k pokusu o obsazení města dojde pravděpodobně 14. prosince, k tomu také činila patřičná opatření. ONV zase marně vyhlížel italské legionáře, kteří měli město

⁷⁸ F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 155-156.

osvobodit. Třetího prosince proto rozhodl ONV o vyslání další delegace důstojníků do Prahy. Tato v pořadí již druhá pražská delegace měla za úkol vládě připomenout nutnost obsazení Znojma a jeho okolí. První cesta vedla opět k ministru veřejných prací (zástupci ministra vnitra) Staňkovi, který slíbil členům delegace⁷⁹ setkání s velitelem italských legionářů plukovníkem Husákem, který právě dorazil do Prahy. Při sledování uvítacího slavnostního průvodu Prahou byla delegace informována o aktuální situaci. Z hovoru s ministrem Staňkem a důstojníky „italských“ jednotek vyplynulo, že legionářské útvary, které by připadaly v úvahu pro akci na jižní Moravě, přijedou z Itálie nejdříve za osm dní, což členy znojmské delegace příliš nepřesvědčilo. Proto si o den později vyžádal poručík Coufal nové slyšení u ministra Staňka. Po několikahodinovém čekání v chodbách Maltézského paláce byl ministrem nakonec přijat. Na základě tohoto jednání poslal Staněk ihned starostovi města Znojma Dr. Hommovi telegram v tomto znění: *„Činím Vás jako Starostu města Znojma, jakož i členy městské rady osobně odpovědné za všechna příkoří, kterých se obyvatelstvo města Znojma již dopustilo, popřípadě dopustí proti občanům československého státu české národnosti. Zodpovědná správa města Znojma ručí za všechny nároky, jež vznikly, popřípadě vzniknou neoprávněným a protizákonným odvážením zboží vojenského a civilního, jakož i životních potřeb do cizího státu.“* Staněk také Coufalovi přislíbil, že legionářské útvary budou při návratu z Itálie dirigovány okamžitě z Českých Budějovic na Slovensko a cestou provedou obsazení Znojma.⁸⁰

Německé představitele tyto zprávy nenadchly, sedmého prosince navíc dorazil rozkaz generála von Booga, který zakazoval velícím důstojníkům klást jakýkoliv odpor československému vojsku. Důstojníci měli v případě vniknutí větších československých oddílů vyčkat rozkazů rakouského ministerstva války („*Heeresamt*“), což fakticky znamenalo, že jsou veškeré německé znojmské jednotky a posily z Vídně zbytečné.⁸¹

⁷⁹ Dvojčlenná delegace – poručík Szafrán a nadporučík Coufal

⁸⁰ F. COUFAL, *Dobytí Znojma*, s. 24, TÝŽ, *Osvobození jižní Moravy*, s. 156-169.

⁸¹ Náladu německých představitelů dokládá telefonický rozhovor krajského hejtmána hraběte Oldofrediho se státním radou Oskarem Teuflem, který reagoval na popis situace na jižní Moravě: *„Pak se tedy musíte, jak jsem Vám to již stokrát řekl, o to postarat, aby jim naše vojska kladla odpor a zahmala je. A basta...“* H. OLDOFREDI, *Zwischen Krieg und Frieden*, s. 88-89.

V této chvíli bylo už zcela jasné, že se blíží československá vojska, která už obsadila části území připadající k Německé jižní Moravě.⁸²

Čeští znojemští důstojníci začali s vidinou brzkého osvobození organizovat 99. pěší pluk. Samotná organizace nemohla probíhat ve městě, nýbrž několik kilometrů severněji na českém území. Velitelem tohoto pluku byl určen setník Josef Pospíšil, jeho pobočníkem nadporučík Josef Brym.

Desátého prosince se uskutečnila schůze německé vojenské rady (jednání se účastnila i městská rada a krajské hejtmanství), na které se měl dohodnout další postup. Poměrně značná část jak civilních tak vojenských zástupců se vyslovila pro boj za zachování Německé jižní Moravy. O výsledku jednání ale nakonec rozhodl velitel německých vojsk na jižní Moravě plukovník Straub, který uposlechnul rozkazu nejvyššího velitele, jednajícího v intencích státu, jemuž přísahala jižní Morava věrnost. Tímto se většina německorakouského vojska vzdala boje s československými oddíly.⁸³

Usnesení vojenské rady odmítl respektovat Oskar Teufel, který přijel toho dne na několik hodin do Znojma. Trval na tom, že s postupujícím československým vojskem musí být sveden boj. Usiloval také o jednání s českými veliteli o zastavení postupu, přičemž vyhrožoval žalobou v Ženevě, na jednání už však bylo pozdě.⁸⁴

3.2.5 Československé oddíly ante portas

Na Zemském vojenském velitelství v Brně se 13. prosince 1918 konala porada o způsobu obsazení Znojma.⁸⁵ Samotná akce měla být provedena v noci z neděle 15. na pondělí 16. prosince, takovým způsobem aby nedošlo k sebemenšímu krveprolití a tedy poskytnutí záminky Oskaru Teuflovi k protestům na mezinárodní úrovni.⁸⁶

⁸² 8. prosince 1918 došlo k obsazení linie Slavonie – Písečný - Županovice-Rancířov – Dešná – Police - Vel. Sešiv - Grešlové Mýto – Jevišovice - Tvořihráz-Želetice – Hostěradice – Miroslav - Damnice-Jiřice-Troskotovice – Vlasatice – Pasohlávky – Mušov - Dolní Věstonice - Nové Mlýny – Pulgary – Nejdek – Lednice – Hlohovec - Poštovná - Lanžhot. Západní úsek od Slavonic až po Jevišovice byl obsazen jihlavskou skupinou (p. pl. 81 a 75), střední úsek od Tvořihráze po Mušov obsadila brněnská skupina (p. pl. 8, střel. pl. 14 a Židlochovický prapor) a východní úsek od Dol. Věstonic až po most přes Moravu u Lanžhotu zaujímal Slovácká brigáda.

⁸³ F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 178–185.

⁸⁴ LIDOVÉ NOVINY z 15. prosince 1928, s. 4.

⁸⁵ Porady se zúčastnili gen. Podhajský, pplk. gšt. Černý, setník gšt. Hanák a setníci Voda a Dr. Bekárek.

⁸⁶ Operace měla být provedena těmito silami: 1. skupinou brněnskou (2 polní prapory, pěší eskadra, četa jezdeckta, baterie lehkého dělostřelectva), 2. skupinou jihlavskou (polní prapor) 3. částmi znojemského pěšího pluku 99 (2 pěší setniny), 4. částmi poskytnutými vrch. Vojenským velitelstvím

Na týž den svolal hrabě Oldofredi poradu na krajském hejtmanství se zástupci městské rady, ONV a německého vojska. Krajský hejtman se ještě v poslední chvíli snažil dosáhnout dohody s ONV o zastavení postupu československého vojska. To se mu ale nepodařilo, z jednání však vzešla dohoda, že o obsazení města budou magistrát a krajské hejtmanství předem informováni. Odeslány byly dva souhlasné telegramy na ZVV do Brna a na ministerstvo národní obrany do Prahy, ve kterých se krajský hejtman smiřuje s obsazením Znojma dohodovým vojskem případně československou armádou, přesto má telegram formu jakéhosi protestu.

Na svůj telegram dostal Hrabě Oldofredi v neděli 15. prosince krátkou odpověď od ZVV v Brně ve znění: „ *Na váš telegram č. 2711 se oznamuje, že obsazení kraje a města Znojma jakožto části československého státu bude provedeno pod vedením dohodových důstojníků příštím dnem (16. XII.). Obsazení bude Vám osobně oznámeno jedním dohodovým důstojníkem. Uvědomte o tom obyvatelstvo a postarejte se o zachování klidu a pořádku. Za každé prolití krve, jež by bylo způsobeno obranou města, jste osobně odpovědný.*“⁸⁷

Ještě týž den poslal hrabě Oldofredi ZVV odpověď, ve které odmítá úplné obsazení Německé jižní Moravy, a to s odkazem na to, že obsazení Znojma odporuje smlouvě o příměří. Ačkoliv byl hrabě s obsazením města a s následnými událostmi v této chvíli již smířen, stále podával formální protesty. Důvodem mohly být obavy z příjezdu Oskara Teufela a jeho reakcí na svévolné Oldofredioho vyjednávání se ZVV v Brně.

Státní rada Teufel okamžitě po příjezdu svolal shromáždění do německého domu.⁸⁸ Přes všechny uzavřené dohody vyzýval ke krajnímu odporu a doslova přísahal, že Češi vjedou do Znojma jen přes jeho mrtvolu.⁸⁹

v Praze, 2 prapory italských legií, 5. jedním obrněným vlakem. K dispozici však nebyly po zprávě vrchního vojenského velitelství v Praze legionářské jednotky. ZVV rozhodlo, že operace bude provedena pouze domácím vojskem, k tomu F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 194.

⁸⁷ LIDOVÉ NOVINY z 15. prosince 1928, s. 4.

⁸⁸ TAMTÉŽ.

⁸⁹ „*Přijde pomoc a dnešní vítězství Čechů se obrátí v porážku. S Čechy není možný smír: německá matka má svému dítěti již v lůně mateřském očkovat jed protičeského záští... Má-li však být Znojmo přece Čechy obsazeno, ať je městem mrtvým, dveře, okna a obchody ať jsou všude zavřeny. Nechť dohoda pozná, že Němci jen jako mrtvoly strpí jejich bezpráví.*“⁸⁹ OCHRANA, z 27. prosince 1918, s. 2-3.

Právě uprostřed Teuflovy řeči dorazila do německého domu informace o pancéřovaném vlaku, který mířil z Hrušovan do Znojma. Ve skutečnosti se však jednalo o zvláštní vlak, který přivážel do Znojma dva vyjednavče doprovázené českými znojemskými důstojníky. Telefonista pravděpodobně nechtěně zaměnil „*Sonderzug*“ (zvláštní vlak) za „*Panzerzug*“ (obrněný vlak). O tomto omylu ovšem Teufel a spol. nevěděli.⁹⁰ Zpráva vyvolala mezi německými politickými a vojenskými zástupci paniku. Na rozkaz Oldofrediho byla ihned na znojemském nádraží přistavena vlaková souprava, která měla zástupce znojemských Němců odvézt za hranice. Se státním radou uprchli i krajský hejtman hrabě Oldofredi, hejtman Mayer a komisař krajského hejtmanství Dr. Menzel. Dr. Fritz a Dr. Herzel zůstali ve městě, ale s okamžitou platností rezignovali na své hodnosti.⁹¹

Vlak s oběma legionáři a znojemskými důstojníky dorazil o půl čtvrté na městské nádraží. Po přivítání Dr. Velebou a Dr. Marešem zamířila tato delegace do úřadoven krajského hejtmanství, kde si vyslechla formální protest zbylých německých zástupců. Poté se jednání mělo přesunout na znojemskou radnici. Zde se jako příslušník dohodových armád ujal slova legionář poručík Gabriš, který vyzval městskou radu Znojma⁹² i odpovědné vojenské činitele ke kapitulaci a k odevzdání veškerého vojenského materiálu československé posádce. Dr. Homma vnesl námitky k obsazení a pokusil se na poslední chvíli ještě vyjednávat. Poručík Gabriš však rázně jakákoliv jednání odmítl s odůvodněním, že nepřišel debatovat, ani vyjednávat, nýbrž prohlásit vůli vítěze.⁹³ Poté následovala jednání o podrobnostech předání. Magistrát se zaručil, že se postará o klid a pořádek do příchodu vojska příštího rána mezi šestou a sedmou hodinou.⁹⁴

Mezitím započaly německorakouské oddíly „*Volkswehru*“ svůj ústup směrem na rakouský Retz, který byl 16. prosince prakticky dokončen. Ve městě zůstaly pouze

⁹⁰ F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 215.

⁹¹ OCHRANA z 19. prosince 1918, s. 3 – ve svých funkcích setrvali úředníci Heiterer, Foregger a Tisljar, kteří po obsazení tlumočili zástupcům Dohody protest krajského hejtmanství proti obsazení Znojma a jižní Moravy.

⁹² Na radnici byli přítomni – starosta města Dr. Hojna, za krajské hejtmanství Dr. Fritz, dále Dr. Hergl a plukovník von Straub.

⁹³ TAMTÉŽ z 27. prosince 1918, s. 2-3.

⁹⁴ F. COUFAL, *Dobytí Znojma*, s. 25 – Němečtí zástupci se dozvěděli o vstupu vojska až v této chvíli. Zaskočila je zmínka o síle vojska a jeho vyzbrojení (3000 mužů s dělostřelectvem a kavalérií a k tomu pancéřový vlak).

dva prapory znojemského „*Volkswehru*“, sestaveného ze znojemských Němců, tyto jednotky byly však záhy rozpuštěny.

Klidný průběh operace ale stále mohly ohrozit jednotky vídeňských námořníků. Příslušníci „*Marienwehru*“, kteří byli v tuto chvíli jen těžce zvladatelní, podnikali četné loupeživé akce, o nichž jejich velení nemělo žádného tušení. Přece jen nakonec však většina z nich svolila k odjezdu, což uvítali ve městě a především v jeho okolí téměř všichni obyvatelé bez rozdílu národnosti.⁹⁵

3.2.6 Vstup československých oddílů do Znojma

V pondělí 16. prosince 1918 v ranních hodinách, vstoupilo československé vojsko do Znojma. Operace se účastnily pěší pluky z jihlavské, čáslavské a brněnské skupiny a k tomu 99. znojemský pěší pluk. Jako první vjel do Znojma obrněný vlak s jedním dělovým a jedním kulometným vozem přivázející další čtyři, které byly připraveny okamžitě zakročít. Naproti nim však vyšli vstříc představitelé znojemské posádky a zpravili je o celkové situaci. Obsazování města a jeho okolí probíhalo zcela poklidně. Po příjezdu vojenského vlaku se před nádražím shromáždily části jihlavského, čáslavského a znojemského pluku. Tyto oddíly poté táhly městem za doprovodu hudby na Horní náměstí a odtud do kasáren, čímž došlo k bezproblémovému zabezpečení obsazeného města.⁹⁶

Současně s vojenským obsazením přejímali členové ONV všechny úřady ve městě a obsazovali je hned českými úředníky.⁹⁷ Úředníci německé národnosti mohli v úřadě zůstat pouze v případě, když složili slib věrnosti Československé republice. Na odpoledne stanovil ONV jednání na radnici, které se mělo stát jakousi manifestací českého Znojma. Na radnici v tu chvíli zasedal obecní výbor. Po chvíli čekání, vyzývají členové ONV obecní radu k rezignaci, svoji výzvu odůvodňují „*nespravedlivým*

⁹⁵ Oddíly *Marienwehru* opustili Znojmo večer 15. prosince, jejich odjezd se neobešel bez problémů. Na žádost jednoho z českých důstojníků, k zanechání zbraní na místě, začali námořníci střílet, čímž si vynutili odjezd, podobný konflikt se odehrál na hranici v Šatově - k tomu LIDOVÉ NOVINY z 15. prosince 1928, s. 4.

⁹⁶ F. COUFAL, *Dobytí Znojma*, s. 25.

⁹⁷ Okresní hejtmanství převzal František Bach, okresní četnické velitelství vrchní strážmistr Géda, u okresního soudu spravoval soudní rada Vilímek a přednostou kanceláře byl stanoven Luger.⁹⁷ Novým vedoucím berního úřadu se stal finanční rada Slavata, vrchním berním správcem Vilém Nevrla. Pošta byla prozatímně předána vrchnímu kontroloru Švandovi, kterého však měl brzy vystřídat nový ředitel Cyril Loupal. Přednostou stanice byl jmenován Evžen Lederer a odboru pro udržování trati se ujal státní železniční rada Reich, k tomu TÝŽ, *Osvobození jižní Moravy*, s. 234-235.

vystupováním radnice proti českému obyvatelstvu“ a zejména listopadovým přihlášením se k Německému Rakousku.

Starosta Homma odmítl odpovědnost za činy německorakouského vojska a odvolal se na včerejší úmluvu, která se týkala jen odevzdání vojenské moci ve Znojmě, přičemž připustil možnost přijetí určitého počtu českých zástupců do obecní rady. Tento návrh ale Veleba záhy zamítá a opakuje svoji výzvu na rezignaci celého výboru. Jednání tak uvízlo na mrtvém bodě. Situaci změnil až příchod nadporučíka Rudoleckého, který prohlásil, že se zástupy vojska a obyvatel shromážděných před radnicí bouří. V daný moment Dr. Homma oznámil, že se vzdává starostenského úřadu a s ním rezignují na své funkce i ostatní radní a členové obecního výboru. Nyní dokonce bývalý starosta vyjádřil obavy o svůj život a majetek a členů odstoupivší obecní rady, požadoval proto záruku od členů ONV, ti přidělili některým německým zástupcům vojenskou stáž.

Dr. Veleba oznámil brněnskému místodržitelství rezignaci znojemské radnice a místodržitelství rada Dr. Černý jej jmenoval vládním komisařem pro město Znojmo. Toto jmenování nenašlo pochopení u odstupujícího starosty, který prohlásil, že po největším německém radikálově nemůže vládnout městu nejradiálnějším Čech. Po zamítnutí tohoto protestu byla uspořádána jednání k odevzdání radnice. Z těchto jednání vzešla správní komise, o jejímž obsazení se vedl spor. Němečtí zástupci nakonec přistoupili na návrh dvanácti Čechů, deseti Němců a dvou Židů.⁹⁸

3.3 Prosinec 1918 – září 1919

Pondělí 16. prosince 1918 na jižní Moravě lze přirovnat k 30. říjnu v Praze, kdy byl převrat dokončen teprve až kapitulací rakouské vojenské moci.

O den později byl již ve Znojmě klid, mimo českých a slovanských standart na veřejných budovách nebylo po nedělních událostech ani památky, část vojska již město opustila a zbytek pobýval v kasárnách. Na večerním jednání ONV se zřekl Dr. Veleba funkce vládního komisaře, místo mělo být postoupeno českému politickému

⁹⁸ SOkA Znojmo, AMZ-II-2, odd. *Úřední knihy a rukopisy z období 1786-1945. Zápisy z jednání správní komise*, knihy č. 1540 - Složení správní komise bylo dohodnuto o den později – čeští zástupci: Veleba, Koliáš, Stavěl, Mareš, Šána, Jakš, Müller, Farský, Pipek, Stloukal, Fiala a Všečeka, němečtí zást.: Fritz, Muck, Statzer, Buchberger, Krammer, Trojan, Ansorge, Höchtl, Scheuer a Čechel; k tomu ještě F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 240-241.

úředníkovi, kterého určí moravské místodržitelství v Brně. Vládním komisařem pro Znojmo se stal místodržitelský tajemník Karel Michalova.⁹⁹ Tuto skutečnost oznámili brněnští úředníci jak dosavadnímu znojenskému starostovi dr. Hommovi, tak i ONV. Nově ustavená „smíšená“ správní komise stále ještě bez nového komisaře se sešla poprvé na radnici 22. prosince, zde byla přečtena také úvodní prohlášení.¹⁰⁰

Nepřítomnosti vládního komisaře Michalici zneužil ředitel Karel Fárský, který jeho jménem vydal vyhlášku nadepsanou slovem „Rozkaz“.¹⁰¹ V této vyhlášce vyhrožoval českým rodičům, kteří stále posílali své děti do německých škol, potrestáním. Tento krok ovšem vyvolal pobouření u německé veřejnosti, Fárský musel své prohlášení zmírnit, přesto mnoho rodičů ihned zareagovalo a přepsalo své potomky do českých škol.¹⁰²

Prvním vládním představitelem, který navštívil jižní Moravu, byl ministr veřejných prací František Staněk, po krátkém projevu 26. prosince ve Znojmě, ještě týž den město opustil. Němečtí představitelé se jeho projevu odmítli zúčastnit, Staněk také

⁹⁹ Michalica byl před válkou několik let komisařem znojenského okresního hejtmánství, zároveň byl také členem znojenské Besedy, tudíž znal dostatečně znojenské poměry.

¹⁰⁰ SOKA Znojmo, AMZ-II-2, odd. *Úřední knihy a rukopisy z období 1786-1945. Zápisy z jednání správní komise*, knihy č. 1540 – Projev Dr. Veleby: „Dnešní den znamená v dějinách našeho města velikou událost. Je mezníkem na rozhraní dvou dob, z nichž jedna je náplní vlády německé ve Znojmě a sní veškerých křivd po desetiletích na právech českého lidu páchaných, je dobou útisku jedněch vůči druhým a s tím souvisící nerovností jak národnostních, tak kulturních i sociálních. Doby druhá, kterou vyplnití má také práce a účast českého lidu ve vládě v městě, budiž zdrojem blaha a spokojenosti obou národních kmenů..., tak jak již dnešní složení prozatímního zastupitelstva naznačuje. Jsme částí Československé republiky, žijeme ve státě demokratickém, který nemá znát nadvlády národa nad národem a i nerovností náboženských a panovačností jedné vrstvy společenské nad druhou. Jsme všichni svobodní a sobě rovni a bude naší snahou, aby všechny dosavadní nerovnosti..., naráz zmizely. Nebude to křivdou německé národnosti, jestliže i potřeby české národnosti budou stejným způsobem vybaveny jako u národnosti německé. Naším heslem budiž: Rovné právo všem! Český člověk zůstane v táboře českém a české dítě půjde do školy české právě tak, jak si to přirozeně představujeme i u národnosti německé. Až si obě národnosti toto heslo v plné míře uvědomí, doufáme dojíti ke klidnému spoluzití obou národních kmenů ve Znojmě. Snad vstupují pánové z německé strany do této síně s jakousi nedůvěrou v trvalost nynějších poměrů a s nadějí na brzký převrat a připojení našeho města k jinému státnímu území. Jakkoli by to bylo s jejich stanoviska a tužeb národních pochopitelné, nejsou nynější mocenské poměry podle toho uzpůsobeny... Ve vašich řadách, pánové z německé jsou mnozí staří a zkušené pracovníci, na straně naší jsou lidé noví, kteří přinášejí do toho sboru dobrou vůli a snahu k společné práci a my doufáme, že se naleznou střední cesty, na kterých se všichni k blahu obce i veškerého občanstva při dobré vůli můžeme, ba musíme sejít. Této společné součinnosti volám upřímně nazdar!“ TAMTÉŽ, tentýž projev v německé řeči, přednesený Dr. Marešem.

¹⁰¹ TAMTÉŽ, Sokol, Tělocvičná jednota Znojmo, kart. 2, viz příloha č. 11.

¹⁰² F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 234-235; Karel POLESNÝ: *České školství ve Znojmě 1881-1918*, Znojmo 1923, s. 103.

ve svém projevu nebyl nějak smířlivý, přesto zmínil záruky německé menšiny, které jí měl nově vzniklý stát poskytovat.¹⁰³

Národnostní rozdíly a boje ve Znojmě neskončily rozhodně 16. prosincem 1918, což bylo patrné na zasedáních správní komise, jež se rozdělila na dva nesmiřitelné tábory. Při záležitostech týkajících se hospodářské správy města hlasovali čeští i němečtí zástupci většinou shodně, v otázkách národnostních a politických se kompromisní řešení hledalo jen stěží. Oba tábory se pak dovolávaly zákonů případně rozhodnutí vládního komisaře Michalici.¹⁰⁴

Němečtí zástupci se stále nesmířili s „odtržením“ Znojma od Německého Rakouska, jejich podporu zajišťovali bývalí přední představitelé německé obce ve Znojmě, kteří uprchli s převratem do dolnorakouského pohraničí. Zde se usadil hrabě Oldofredi se svými úředníky a také bývalý okresní hejtman Mayer.¹⁰⁵ „Staré německé vedení“ se nepochybně snažilo vyvolat nepokoje, nespokojenost a aktivitu znojemských Němců. Podle toho také vypadala činnost těchto úřadů, z nichž se jedna část zabývala psaním propagandistických letáků, druhá obstarávala informace z jihomoravského pohraničí a sestavovala z nich hlášení pro německorakouské vyšší úřady.¹⁰⁶

Podobně působil i německý tisk, především pak „*Znaimer Tagblatt*“, který úzce kooperoval s dolnorakouskými úřady. Pro ostré výpady vůči československé znojenské vojenské posádce, uvalilo dokonce zdejší posádkové velitelství na list sedmidenní cenzuru. Po uplynutí týdne list svými invektivami vyvolal opětovné pobouření u znojemského velitelství, které se rozhodlo zasáhnout, vydavatel listu Felix Bornemann byl zatčen. Propuštěn byl až po protestech německých zástupců a především zásahem ZVV v Brně, které umožnilo i okamžité vydávání deníku. Tento rozkaz ovšem rozlítl příslušníky znojenské posádky, kteří začali ve městě strhávat firemní tabulky německých obchodů, a to i přes výslovný zákaz velení. Po protestech znojemských Němců, zasáhla správní komise a radnice, která vyměňovala uliční tabulky

¹⁰³ OCHRANA z 27. prosince 1918, s. 3.

¹⁰⁴ SOKA Znojmo, AMZ-II-2, odd. *Úřední knihy a rukopisy z období 1786-1945. Zápisy z jednání správní komise*, knihy č. 1540.

¹⁰⁵ Oldofredi a Mayer pobývali se svými úředníky v dolnorakouském Retzu, bývalé okresní hejtmanství mikulovské v nedalekém Laa an der Thaya.

¹⁰⁶ F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 271-272; srov. k tomu H. OLDOFREDI, *Zwischen Krieg und Frieden*, S. 125.

za dvojjazyčné. Obchodníci, kteří nemohli nahradit svoje nápisy jinými, je přelepovali papírem.¹⁰⁷

Těchto aktivit některých členů vojenské posádky se okamžitě chopily dolnorakouské úřady, spolu s Bornemannovým „*Tagblattem*“ popisovaly chování české posádky jako „*nejpustší řádění české soldatesky*“ s bitím a týráním obyvatelstva, neustálými domovními prohlídkami, krádežemi atd. Tyto tendenčně zveličené zprávy rakouských úřadů se snažily o strhnutí mezinárodní pozornosti na oblast jižní Moravy s cílem vzbudit dojem těžce zkoušené a utlačované německé národnostní menšiny v novém národním státě.¹⁰⁸

Podkladem pro Oldofrediho snažení povznést sudetský problém na mezinárodní rovinu měla být rezoluce a petice odhlasovaná na krajském sjezdu v dolnorakouském Retzu, jež se konala 12. ledna 1919. Pozvánky na sjezd do Retzu propašovali agenti dolnorakouských úřadů na území jižní Moravy již několik dní předem, mimo to bylo zasláno zvláštní pozvání všem starostům německých obcí a známým německým osobnostem jižní Moravy. Poté se krajské hejtmanství pustilo do sestavení pamětních spisů, které měly být usnesením krajského sjezdu poslány prezidentu Wilsonovi a vládám vítězných mocností. Stěžejním bodem textu se opět stala formule o právu na sebeurčení každého národa a odkaz k třetímu listopadu 1918, tedy k prohlášení „*Deutsch-Südmähren*“.¹⁰⁹ Dále následovaly informace o útlaku a vpádu československých vojsk, která proti veškerému právu zabírala jednu německou vesnici za druhou, aniž by jí Němci kladli jakýkoliv odpor. Nakonec Oldofredi navrhl Wilsonovi, aby si dostatečně ověřil situaci na jižní Moravě zřízením mezinárodní komise dohodových států, nebo aby o dalším osudu kraje rozhodl plebiscit, který by byl dozorován zástupci neutrálních mocností, a to jedině za předpokladu předchozího vyklizení jižní Moravy československým vojskem a československými úřady.¹¹⁰

¹⁰⁷ F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 273.

¹⁰⁸ H. OLDOFREDI, *Zwischen Krieg und Frieden*, S. 128-130.

¹⁰⁹ OCHRANA z 23. ledna z 1919 s. 1-2.

¹¹⁰ H. OLDOFREDI, *Zwischen Krieg und Frieden*, S. 131-134. „*Jinak, než dohodové mocnosti jejich orgány, jejichž lidumilné chování musí být uznáno, utiskují nás Čechoslováci bez ustání a nejtěžším způsobem. Českoslovenští vojáci, které lze sotva považovat za pravidelné vojsko, plní usedlosti pokojných sedláků, olupují je o jejich obilí a dobytek a opíjejí se vínem, které na nich vydírají. Klidní občané a občanky krvácejí pod údery pažeb a pod ranám bodáků brutální československé soldatesky, s jejich pomocí vládní činitelé v Brně a v Praze zavedli německém kraji jihomoravském, obzvláště však v jeho nejpřednějších městě Znojme, pravou hrůzovládu, aby Němce zakřikli, donutili je k zapření své národnosti a tak dali kraji, který je zcela německý, slovanský ráz. Úředníci a důstojníci jako mnozí jiní,*

V březnu a dubnu se vydal hrabě Oldofredi spolu s Oskarem Teuflem na propagační a informační cestu do Švýcarska, kde se setkali s americkým velvyslancem a švýcarským spolkovým prezidentem Gustavem Adorem. Podařilo se jim také proniknout do kanceláří francouzské tiskové služby, kde umístili své propagační úvodníky do předních švýcarských listů jako „*Berner Tagblatt*“, „*Baseler Nationalzeitung*“, „*Journal de Genev*“ a „*Neue Züricher Zeitung*“.

Pod vedením tehdejšího kancléře Rennera odjela 12. května z Vídně do Francie tříčlenná rakouská delegace, v níž byli zastoupeni i předáci německých částí Československa (za „*Deutschböhmen*“ Lodgman a jeho zástupce Seliger, za „*Böhmerwaldgau*“ prof. Klement, za „*Sudetenland*“ Dr. Freissler a za „*Südmähren*“ hrabě Oldofredi). V Saint Germain tato delegace tři týdny čekala a připravovala se na své vystoupení.

Mírová konference v Saint-Germain-en-Laye byla zahájena druhého června 1919. K zasedání bylo připuštěno z rakouské delegace pouze třináct členů, takže se k němu zástupci českých a moravských krajů nedostali. O tři měsíce později byla v Saint Germain formulována mírová smlouva mezi mocnostmi a Rakouskem a desátého září ji obě strany stvrdily podpisem.¹¹¹

Tato smlouva měla pro území jižní Moravy význam z hlediska stanovení hranic mezi Československem a Rakouskem.¹¹² O tomto pojednává mírová smlouva ve článku 27: „*odtud (od soutoku Moravy a Dunaje) proti proudu toku Moravy a Dyje až k bodu ležícímu asi 2 km jihovýchodně od křižovatky cesty z Ranšpurku (Rabensburg)*

kteří sloužili Německému Rakousku, jsou Čechoslováky zatýkáni a vězněni v pověstných kasárnách brněnského Špilberku, ženy, dívky a děti zase jsou pro nicotné příčiny trestány bitím.“

¹¹¹ Zdeněk ŠÍPEK, *Spory Československa s Rakouskem o vedení státních hranic na jižní Moravě v letech 1918-1923*, Mikulov 1968, s. 15-21.

¹¹² TAMTÉŽ, s. 15-16 – Československé územní požadavky vůči Německému Rakousku týkající se moravsko-dolnorakouské hranice se zaměřovaly na dvě území. Menší z nich bylo území na západ od Znojma, kde řeka Dyje tvoří v délce asi 13 km (vzdušné čáry) hranici mezi oběma spornými stranami. Německé rakousko mělo postoupit ČSR malé území na pravém břehu řeky Dyje ve zmíněném úseku v šíři 500 m – 1000 m. V území převážně lesnatém byla jen jedna menší osada a městečko Hardegg. Mnohem větší území bylo požadováno na Moravském poli, což byl zároveň největší územní požadavek ČSR. Svě územní požadavky zdůvodnil etnograficko-strategický odbor v podkladové zprávě, v té se odvolával na minulost, kdy v oblasti mezi dnešní jihomoravskou hranicí a Dunajem žili Slované. Odbor se také dovolával aktuálního národnostního stavu a prohlásil, že má ČSR na korekci hranice nárok, tak aby vyhovovala geografickému hledisku. Hlavní důvod k posunu hranice na Moravském poli byl komunikační a to především po prohlášení Slovenska za součást ČSR (železniční komunikace a stavba dunajsko-oderského kanálu). Územní nároky ČSR byly ovšem záhy zredukovány na minimum a to již v době odevzdání premiéře mírové smlouvy. ČSR pozbylo nároků i na území na prvním břehu Dyje na západ od Znojma a zůstalo mu pouze Valticko a úzký pás na prvním břehu řeky Moravy.

do Poštorné (Themenau) a železnice z Ranšpurku do Břeclavi; odtud na severozápad až k bodu, který leží na starých správních hranicích mezi Dolními Rakousy a Moravou asi 400 m od křižovatky těchto hranic a železnicích z Mikulova do Valčic (Feldsberg): čára, která bude určena na místě samém a prochází kótami 187 (Dlouhý vrch), 221 (Rosenberg), 223 (Wolfsberg), 291 (Raistenberg), 249 a 279 (Kallerheide); odtud k západoseverozápadu dotčené správní hranice“ k tomu prohlašuje ještě článek 291 splavné řeky „Dunaj od Ulmu... stejně jako i onu část Moravy a Dyje, která tvoří hranice mezi státem československým a Rakouskem...“ za mezinárodní.

Mírovou dohodou ze Saint Germain byla jižní Morava uznána za nedílnou součást Československé republiky. Mimo českého historického území přiřkli zástupci dohodových mocností ČSR i Valticko s pěti osadami, a to především z důvodů komunikačních (železniční spojení mezi Břeclaví a Mikulovem).¹¹³

Hrabě Oldofredi se vrátil ze Saint Germain do Retzu, odkud rozeslal poslední letáky přes hranice, ve kterých zpravil jihomoravské Němce, že snahy o přičlenění jižní Moravy k Německému Rakousku jsou beznadějně. 24. září 1919 Německé Rakousko zrušilo všechny své dolnorakouské úřady pro „německý kraj jihomoravský“.¹¹⁴

3.4 Obecní volby 1919

Na jaře roku 1919 stála československá vláda několikrát před rozhodováním, zda diktátorské prvky vládnutí utužit a vzdát se tak prohlašovaného úsilí o vybudování demokracie a občanské společnosti, anebo důsledně uplatňovat svá demokratická předsevzetí. V březnu totiž propukla vážná vládní krize. Ministr vnitra zasáhl do svobody tisku a shromažďování, a to dvěma způsoby: tažení proti německému nacionalismu vyústilo v souvislosti se „špionážní aférou“ a vykáváním generálního konzula Německa von Gebstela v bezprecedentní zastavení „*Deutsche Zeitung Bohemia*“. K tomu se přidala tragédie ze čtvrtého března 1919, kdy při protestech proti politice Československa zahynulo 54 sudetských Němců na sedmi různých místech republiky. To vše se propletlo s pokusem o útok na levé radikály v sociální

¹¹³ Z. ŠÍPEK, *Spory Československa s Rakouskem o vedení státních hranic na jižní Moravě v letech 1918-1923*, s. 21.

¹¹⁴ F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 278-279.

demokracii.¹¹⁵ Poté bylo vydáno nařízení o předkládání novin k cenzuře a o povinném ohlašování veřejných schůzí, na něž mohly úřady vysílat komisaře s právem v případě nutnosti je rozpouštět. Věci za „Rakouska“ běžné, nyní neslýchané. V tomto smyslu můžeme také hovořit o přijetí tzv. „Záborového zákona“ o pozemkové reformě z 16. dubna 1919.

Volby do obecních zastupitelstev byly proto urychleně vypsány na 15. červen. V tuto chvíli bylo patrné, že se osou vládní koalice stávají dvě strany – sociální demokracie a agráři. Řád voleb do obcí se stal důkazem toho, že se zavádění demokracie myslí ve státě vážně.¹¹⁶ Nepochybně náležel mezi nejdemokratičtější nejen v Evropě, ale na světě vůbec. Dal volební právo všem občanům státu bez ohledu na stav a národnost a poprvé v našich dějinách vůbec, právě v tom vynikal nad jiné vyspělé státy demokratické Evropy, je poskytl i ženám.¹¹⁷

Výsledky voleb do obecních zastupitelstev byly napjatě očekávány jak českou tak i německou veřejností. Výsledek však nesplnil všeobecná očekávání. V mnoha městech a obcích se vůbec nevolilo, naopak došlo k dohodě stran o poměrném zastoupení na radnicích s tím, že volby se prozatím odloží. Tímto způsobem se dohodli zástupci jednotlivých stran i na znojemské radnici a v řadě okolních obcí.¹¹⁸

Přesto obecní volby ovlivnily složení správních orgánů a znamenaly důležitý předěl ve fungování města a ve vývoji česko-německých vztahů na Znojemsku.

Národní demokracie nevyšla z voleb rozhodně jako vítěz, což bylo poté patrné na složení správní komise. Po volbách do obecních zastupitelstev se dohodli představitelé českých politických stran, kteří byli zároveň členy ONV ve Znojmě, na novém složení správní komise. Předsedou komise se stal národní demokrat Dr. Koliáš, a to i přes zjevnou volební prohru národních demokratů. Toto rozhodnutí

¹¹⁵ V noci na čtvrtý březen byly provedeny některé domovní prohlídky (u vůdce železničářů Viléma Brodeckého a sekretáře Heřmana Tausika), následovalo zatčení Aloise Muni.

¹¹⁶ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Praha 2000, s. 68-69.

¹¹⁷ OCHRANA z 22. května 1919 - „Volební právo a rovnost ženy v republice československé. Z klidného ovzduší rodinného krbu, z různých místností zaměstnavatelů na venkově i ve městech vyvolává se žena k volebnímu osudí, aby sestoupila v arénu moderního politického zápasu a spolurozhodovala takto při správě obcí a zemí. Odložit má žezlo, kterým vládla v milém a útulném království šťastné pokojné rodiny, a uchopit volební lístek a dusné kanceláře, obchodní závody atd. zaměnití má s místností volební, aby vykonala, co zákon poručí!“

¹¹⁸ TAMTÉŽ z 19. června 1919, s. 1.

lze také chápat jako kompenzaci za prohrané volby, funkcí místopředsedů se ujali předsedové dalších politických stran.

Paritní rozdělení komise zůstalo zachováno, počet členů vzrostl na 36, z existujících českých politických stran měla Československá sociálně demokratická strana dělnická šest mandátů, Československá strana národně socialistická tři mandáty, Československá národní demokracie čtyři mandáty, Československá strana lidová dva mandáty, Živnostensko-obchodnická strana středostavovská dva mandáty a Pokroková strana jeden mandát. V užším výboru působili Mareš a Voltr za sociální demokraty, Veleba a Farský za národní demokraty, Marušák za národní socialisty a P. Podhradský za lidovce.

Německé politické strany měly ve správní komisi následující zastoupení – Deutsche sozialdemokratische Partei pět mandátů, Deutschradikale Partei tři mandáty a Deutsche nationalsozialistische Arbeitspartei tři mandáty. V užším výboru byli zastoupeni Fritz a Muck za Deutschradikale Partei, Buchberger a Krammer za Deutschdemokratische Partei, Scheuer a Zedek za Deutsche sozialdemokratische Arbeitspartei.¹¹⁹

¹¹⁹ OCHRANA ze 7. srpna 1919, s. 3.

4. Vývoj národnostních poměrů na Znojemsku 1920 – 1938

Jednoznačným vítězem voleb do obecních zastupitelstev z června 1919 se stala Československá sociálně demokratická strana dělnická. Velké překvapení voleb obstarala Československá strana socialistická, která se stala druhou nejsilnější stranou. Ve skutečnosti se však druhou největší politickou stranou stala německá sociální demokracie s více jak půlmilionem voličů, až za ní se umístili agráři a Československá strana lidová.¹²⁰ Drtivou porážku utrpěly obě nacionální strany, Lodgmana a Kramáře. Jen Kramářově straně však šlo o vládu.

Jestliže nechtěli rozhodující představitelé státu volit cestu zásadní mocenské konfrontace, museli hledat vládní koalici, což znamenalo zformovat vládu ze sociální demokracie, československých socialistů a republikánské strany. Premiérem byl jmenován, i přes některé obavy předních představitelů státu, dosud poměrně neznámý Vlastimil Tusar.¹²¹ Úkolem „rudozelené“ koalice již nebylo zakládání státu, nyní již bylo třeba řešit jeho problémy, které se týkaly jeho samotných základů (celní odluka s Rakouskem, vytvoření nové československé měny, nostrifikační zákon a pozemkovou reformu). Důležité je zmínit, že Tusarova vláda je v tuto chvíli pouze provizorní, neboť legitimní vláda mohla být ustanovena až po parlamentních volbách, které ale nemohly být vypsané bez existence ústavy.¹²²

Ústavu Československé republiky přijalo Národní shromáždění 29. února 1920, nahrazovala prozatímní ústavu ze 13. listopadu 1918, ze vzorů lze jmenovat ústavu francouzskou (zvláště v pojetí parlamentní činnosti) a americkou (v obecných principech rozdělení moci).¹²³

¹²⁰ Výsledky voleb do obecních zastupitelstev z 15. – 16. června 1919: Československá sociální demokracie obdržela 854 067 hlasů (32,52 % českých), Československá strana socialistická 455 174 (17,32%), Německá sociálně demokratická strana dělnická 535 892 (47,95 % německých), agráři 402 101 (15,30 % českých), Československá strana lidová 258 249 (9,83 %) a Československá národní demokracie 252 203 (9,60 %).

¹²¹ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, s. 72.

¹²² TAMTÉŽ, s. 77.

¹²³ Opomínána je někdy neoprávněně předlitavská ústava z roku 1867, a to v klíčových paragrafech občanských svobod.

Ústava vycházela z ideje, že Československo je výsledkem národního osvobození, a v tomto smyslu je státem národním, jak hlásala již slova vstupní preambule. Tato skutečnost již však dále nebyla připomínána, ústava nezřizovala žádné nacionální „nadprávi“ jedněch občanů nad druhými. Ústavu lze charakterizovat jako principiálně parlamentární.¹²⁴

Zásadní význam měla v koncipování ústavy otázka ochrany národních menšin. Představitelé československého státu se podíleli na konceptu mezinárodní smlouvy o ochraně menšin přijaté v Saint-Germain-en-Laye. Eduard Beneš navrhoval sám některé formulace, přitom vycházel z myšlenky, že ochrana národních menšin a spolupráce s nimi je klíčem k upevnění státu. Opačný názor reprezentoval Karel Kramář, který vycházel z odlišné myšlenky, tj. budovat stát striktně jako národní, přestože národní není, s plnými právy pouze vládnoucího národa československého a s tím, že menšinám se přizná jen nevyhnutelné minimum.¹²⁵

Mezinárodní smlouva o menšinách zavazovala nástupnické státy, aby ji zařadily do svého zákonodárství, a to jako základní zákon. Svým způsobem narušoval státní suverenitu, dával totiž rodící se Společnosti národů právo, aby ve prospěch utiskovaných a stěžujících si menšin zasahoval do suverenity státu prostřednictvím Rady společnosti národů a jejích aparátů.

Po mnoha jednáních s nacionální opozicí a „slovíčkaření“ tvořila smlouva příslušná ustanovení paragrafů 126-134, tj. celou šestou hlavu československé ústavy. Klíčový paragraf 128 uváděl: *„Všichni státní občané Republiky československé jsou si před zákonem plně rovni...nehledíc k tomu, jaké jsou rasy, jazyka a náboženství. Rozdíl v náboženství, víře, vyznání a jazyku není žádnému občanu na závalu, zejména*

¹²⁴ Ústava; obecná charakteristika: Nejvyšší zákonodárný sbor se měl skládat ze dvou komor, poslanecké sněmovny se třemi sty členy a senátu se sto padesáti členy, který jedině byl oprávněn přijímat zákony. Podle paragrafu 54 ústavy byl zřízen i čtyřicetičlenný stálý výbor poslanců (16) a senátorů (8), aby mohl činit neodkladná opatření, k němž je zapotřebí zákona v době, kdy je plénum na prázdninách, parlament je rozpuštěn apod. února - ani ne za půl roku nabyt tento paragraf mimořádného významu – Vláda byla odpovědná parlamentu, tj. jmenoval ji další představitel výkonné moci, prezident republiky, schvaloval ji však resp. její vládní program, opět parlament, který ji mohl vyslovením nedůvěry odvolat. Ústava uplatňovala rovnováhu mezi oběma typy moci; spočívala na vzájemné koordinaci a kontrole, která se podobně jako dnes uplatňovala právy, jako kdo a kdy může parlament rozpustit, vypsát nové volby apod. Cílem bylo dosáhnout maximální stability a pružnosti systému. Pokud jde o strukturu moci výkonné, volila ústava rovnováhu i mezi oběma sloupy, tj. vládou a prezidentem. Oproti prozatímní ústavě posílily pravomoci prezidenta, nikoliv však na míru stanovenou ve Spojených státech, čl. 1. ústava se přidržela francouzské litery (z roku 1875, nikoliv z praxe roku 1920, kdy bylo postavení prezidenta již mnohem slabší.) Parlament měl stanovené volební období na šest let, senát na osm a prezident na sedm.

¹²⁵ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, I. díl (1918-1930), s. 108.

*pokud jde o přístup do veřejné služby, k úřadům a hodnostem anebo pokud jde o vykonávání jakékoli živnosti nebo povolání. Státní občané ČSR mohou...užívat jakéhokoli jazyka ve stycích soukromých a obchodních, ve věcech, týkajících se náboženství v tisku a jakýchkoli publikací nebo ve veřejných shromážděních lidu.“*¹²⁶

Přes všechno již existující právo a přijetí ústavy, jejich formulací atd., zatěžoval v otázce národnostních menšin systém vnitřní politiky jeden základní nedostatek – tento systém byl totiž vybudován na usnesení většiny, ale podstatná část její parlamentní práce narážela na opozici menšin, která skoro nebrala v potaz problémy věcné, ale pouze národnostní. Počet německých poslanců v parlamentu byl pevně stanoven. Byli odsouzeni zůstat v menšině a ve svém národním zájmu, popřípadě v tom, co se za něj vydávalo. Mimo to se nedopracovali v průběhu času k žádné nadnárodní solidaritě. Parlamentní zápolení většiny a menšiny v Československu bylo tak především zápolením nacionálním.¹²⁷

4.1 Parlamentní volby 1920

Česko-německé rozpory se v boji stran o voliče neprojevíly. Nikdo nepředpokládal, že by české a německé strany mohly zápasit o stejného voliče, žádná ze stran se o to také nepokusila. Volby se konaly po devíti letech, politické strany oslovovaly většinu voličů vůbec poprvé, a to po takových událostech, jakými byla válka, vznik republiky atd.¹²⁸

Pochopitelně existovaly odlišnosti předvolebního boje mezi Němci. Předně Německá nacionálně socialistická dělnická strana (DNSAP) netvořila partnera sociální demokracii jako v českém případě českoslovenští socialisté. Křesťanští sociálové a agráři kandidovali samostatně, ale v celonárodních otázkách šli stejnou agitační cestou jako němečtí nacionalisté (DNP). Nejvíce se však lišila nejsilnější strana – německá sociální demokracie, která využívala skutečnosti, že nebyla ve vládě,

¹²⁶ Pavel MATES, *Dějiny československého státu a práva*, Brno 1992, s. 37-44, k tomu Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, I. díl (1918-1930), s.108-109; Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna – Zákon 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky. Dostupné na http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.

¹²⁷ Ferdinand SEIBT, *Německo a Češi.*, s. 261.

¹²⁸ Německé strany se mohly cítit trochu poškozeny, protože rozdělení volebních obvodů Předlitavska je preferovalo, a tomu byl nyní konec.

a zdůrazňovala více svůj sociální radikalismus, čímž kladla důraz na to, že jen ona je vůdcem opravdu lidového boje českých Němců za národní sebeurčení.¹²⁹

Výsledky voleb prakticky odrážely situaci z voleb do obecních zastupitelstev z června roku 1919. Nejúspěšnější stranou se stala sociální demokracie, naopak opět propadla, stejně jako v roce 1919, Národní demokracie.¹³⁰

Všeobecné volební právo a relativní rovnost mezi volebními obvody podstatně změnilo situaci ve srovnání s rokem 1911. Tehdy Češi disponovali 108 mandáty (56 %), čeští Němci 83 mandáty (43 %). Nyní měly Češi a Slováci 199 křesel (70,8 %), německé strany 72 (25,6 %), maďarsko-německé 10 (3,6 %).¹³¹

Nová vláda byla sestavena koncem května a na klíčových postech se nic nezměnilo. Problém nastal v létě 1920, kdy se Rudá armáda ocitla v blízkosti českých hranic, čehož využila Šmeralova levice v rámci sociální demokracie. Tyto snahy na rozštěpení strany v „levé“ a „umírněné“ dovedly vládu v září k demisi. Prezident musel dekretem jmenovat takzvanou úřednickou vládu, která se neopírala o parlamentní většinu. Nebylo však v silách tohoto kabinetu čelit obtížím, které státu hrozily s návratem legionářů ze Sibiře, a to i z toho důvodu, že vládě chyběly jakékoliv dohody s Němci a Slováky, o něž by se mohla státní moc opřít.¹³²

Zdálo se, že z krizové situace ve státě, kde probíhaly stávkové demonstrace, ale také se vyskytlo nebezpečí ustanovení masové revolučně socialistické strany, není východisko. Nasazení represivních složek státu bylo riskantní, z toho důvodu, že nepřítel nic protistátního nepodnikal a díky tomu byl odpor proti takovému zásahu

¹²⁹ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, I. díl (1918-1930), s.124.

¹³⁰ Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSDSD) získala 1 590 520 (25,7 % – v český zemích 33,4 % hlasů), Československá strana socialistická 500 821 (8,1 %) – v celém státě získaly socialistické strany 50,57 % všech českých a slovenských hlasů; Republikánská strana československého venkova a Domoviny (RSČV) – 845 663 (18,6 % českých hlasů). Lidovci (ČSL) nahradili částečně katastrofální ztráty z roku 1919 669 728 (11,3 %). Národní demokracie (ČND) dopadla podobně jako v roce 1919 387 552 (6,25 %). Mezi německými stranami slavila úspěch sociální demokracie (DSDAP) 689 589 (11,1 %, 43,5 % německých hlasů), dle hlasů hned za ČSDSD. Nacionalisté DNSAP postupovali společně někde na stejných kandidátkách (5,3 % a 20,7 % německých hlasů. Bund der Landwirte (BdL) kandidoval samostatně a výrazně si polepšil (3,9 %, 5,2 % něm. hlasů), Křesťanští socialisté (DCV) zůstali za očekávaním (9,8 % něm. hl. a 2,5 %). - Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, I. díl (1918-1930), s. 125-126; srov. k tomu J. BARTOŠ - J. SCHULZ - M. TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska 1848 – 1960*, I.díl, Ostrava 1966, s.172-196.

¹³¹ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, I. díl (1918-1930), s. 126.

¹³² Ferdinand SEIBT, *Německo a Češi.*, s. 258.

masový.¹³³ Stabilita státního systému republiky byla ohrožena a pochopitelně této situace hodlal ve svůj prospěch využít i německý nacionalismus. Uklidnění nastalo až s nástupem Švehlovy vlády.¹³⁴

4.2 Obecní volby ve Znojmě 1920

Ve Znojmě se první volby uskutečnily až 11. dubna 1920. V červnu 1919 volby do obecních zastupitelstev neproběhly s tím, že se zástupci jednotlivých stran dohodli na složení správní komise. Proto byl 11. duben s napětím očekáván, jak na české, tak i německé straně. Tento den byl dokonce českou veřejností rázem přirovnán k osvobození Znojma ze dne 16. prosince 1918.¹³⁵ Před volebními místnostmi se tvořily od rána velké fronty, což dokládalo ohromný zájem o první volby na Znojmsku. Slabší zájem projeví údajně jen služební, zejména z církevních organizací, které měly být údajně svými německými zaměstnavateli poslány na venkov, popřípadě dovolenou, aby tak došlo k oslabení počtu českých hlasů.¹³⁶

Znojemští voliči rozhodovali o budoucím složení zastupitelstva, které mělo mít 42 členů, a to ve čtyřech volebních obvodech. Ve 12 volebních místnostech se odevzdalo celkem 13 215 volební lístků, z toho 7 875 českých, 4716 německých a 339¹³⁷ židovských.¹³⁸

¹³³ Ferdinand SEIBT, *Německo a Češi.*, s. 258 - Prof. Samuel Saenger, novinář, vyslanec Německé říšské vlády hodnotil situaci takto: „*Od 16. listopadu až do 2. prosince vládla pak v Praze „lůza“, podnícena provokačními antiněmeckými akcemi legionářů v německých provinčních městech a příslušnými akcemi legionářů v německých a příslušnými reakcemi; rozdrážděna však především zpravodajstvím českých masových listů.* Saenger doslova říká: „*Vypadá to celé jako návod k legionářské diktatuře, v Praze právě vyrazil do ulic dav bažící po činech, mlátil Němce, vydíral Židy, ničil tiskárny, vtrhl do úctyhodného Stavovského divadla, v němž se hrálo německy a nezastavil se ani před nejhorším. Teprve o dva dny později policie za ztrát ve vlastních řadách srocení zkrotila. Ochrana nemohla být poskytnuta ani parlamentu*“ Ve zjevných obavách o osud svého obrázku české demokracie informuje Saenger i o postojích opačných, mezi prostými lidmi a v tisku. Na německé straně se podle jeho informací nadto plánuje odvetné povstání. Neboť státní moc při tom všem, jak opakovaně zdůrazňuje, dává najevo „*bezmocnost a politickou nekompetentnost*“. Teprve když pak následuje povstání komunistické, za účasti Čechů i Němců, s centry v Praze i v Liberci, když tedy měšťanský nacionalismus nalézají jasný obraz nepřítelů, státní moc ožívá. V polovině prosince nabývá nad situací vrchu.

¹³⁴ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, s. 136.

¹³⁵ ZNOJEMSKO ze 17. dubna 1920, s. 1.

¹³⁶ TAMTÉŽ,

¹³⁷ Poměr českých a německých hlasů odevzdaných při obecních volbách neodpovídá národnostnímu složení Znojma. Voleb se totiž zúčastnily také jednotky stále pobývající ve Znojmě, jejichž příslušníci byli značně motivováni českými vedoucími představiteli zejména pak sociální demokracií. K německým hlasům je také nutno přičíst hlasy židovské, neboť se většina Židů ve Znojmě hlásila k německé národnosti, k tomu ZNAIMER TAGBLATT z 13. dubna 1920, S. 1

¹³⁸ SOKA Znojmo, AMZ, odd. Spisovna města Znojma, kart. 23; A. VRBKA, *Gedenkbuch der Stadt Znaim 1226-1926. Kulturhistorische Bilder aus dieser Zeit*, Nikolsburg 1927, S. 455.

Obecní volby ve Znojmě ze dne 11. dubna 1920 ¹³⁹		
ČSDSD	4035 hlasů	13 mandátů
Deutsche Volkspartei	3257	11
Spojené strany národní	2113	7
ČSNS spojení s realisty	1727	6
DSDAP	1051	3
DdFP	408	1
Partei der volksbewußten Juden	339	1
Celkem	12 930	42
Poměr hlasů (české x německé)	7875 x 5055	26 x 16

Prvních voleb ve Znojmě se zúčastnilo celkem deset politických uskupení. Dva politické subjekty vytvořily koalice. První koalici byly tzv. Spojené strany národní, které tvořily ČND, ČSL a Živnostníci.¹⁴⁰ Druhá koalice „*Deutsche Volkspartei*“ se skládala z DNSAP a DNP. Toto uskupení se ukázalo jako velice úspěšné, neboť se stalo druhou nejsilnější stranou ve městě a předstihlo také německou sociální demokracii, která měla ponejvíce chránit německé národní zájmy.¹⁴¹ Přesto se staly jasným vítězem voleb české strany, které dohromady získaly skoro dvě třetiny mandátů v městském zastupitelstvu (26).

Němečtí zástupci okamžitě výsledky voleb zpochybnili. Značná část německé veřejnosti argumentovala tím, že se voleb zúčastnilo na 1500 osob, které nepobývaly ani rok ve Znojmě, tudíž neměly mít volební právo. Dokonce se mělo podle listu „*Znaimer Tagblatt*“ voleb zúčastnit na 4000 vojáků, kteří zůstávali ve městě jen několik týdnů a hlavně nejevili nejmenší zájem o město Znojmo a jeho kraj. Někteří Češi měli také podle listu odevzdat hlasy v několika volebních místnostech

¹³⁹ SOKA Znojmo, AMZ, odd. Spisovna města Znojma, kart. 23.

¹⁴⁰ Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská

¹⁴¹ TAMTÉŽ, kart. 23.

a údajně se vyskytly i „mrtvé duše“.¹⁴² Německý rekurs byl ovšem v květnu jednoznačně zamítnut a volby uznány za legitimní.¹⁴³

Obecní zastupitelstvo se sešlo poprvé 23. července na své ústavující schůzi. Sociální demokraté, nejsilnější strana se třinácti mandáty, obsadili místo starosty. Prvním starostou města Znojma se po převratu stal bývalý jednatel znojemského ONV Dr. Josef Mareš. Prvním náměstkem byl zvolen předák německé nacionální koalice Franz Fritz a druhým náměstkem zástupce druhého koaličního uskupení Spojených stran národních, národní demokrat Josef Koliáš. V městské radě obsadili Češi 8 míst a Němci 5 míst.¹⁴⁴

4.3 Parlamentní volby 1920 ve Znojmě

Týden po volbách do obecních zastupitelstev se uskutečnily volby do poslanecké sněmovny (18. dubna 1920), které ale byly v důsledku velmi malého časového odstupeu zastíněny především ve volební kampani právě již konanými obecními volbami.

Na rozdíl od obecních voleb netvořily české strany žádné koalice a nastupovaly do volebního klání většinou samostatně. Opačný postup zvolily německé strany, které vytvořily společnou kandidátku „*Die vereinigten deutschen Parteien*“ pod vedením DCV,¹⁴⁵ této koalice se nezúčastnila pouze jediná německá strana - sociální demokracie (DSDAP).¹⁴⁶

Svůj postup a program vyhodnotily spojené německé strany na předvolební schůzi v německém domě 12. dubna, které se účastnilo na tisíc znojemských Němců. Zde vystoupil lídr německé spojené kandidátky Dr. Emerich Radda s požadavkem na národní, hospodářskou a kulturní samosprávu český Němců. Radda také vehementně protestoval proti zásahům české státní správy do školství, přičemž nejvíce narážel na menšinový školský zákon. Svou řeč zakončil slovy: „*Pokud by nebylo našim požadavkům vyhověno, mělo by být Národní shromáždění rozmetáno.*“¹⁴⁷ Po Raddovi

¹⁴² ZNAIMER TAGBLATT z 13. dubna 1920, S. 1 – list ironicky komentoval výsledek českých stran v článku s názvem „Vítězství?“, „České Znojmo vítězí, Teuflovo město je dobyto... Velké dílo je dokonáno, odvěké české Znojmo je zase české.“

¹⁴³ TAMTÉŽ, k tomu ZNAIMER TAGBLATT z 13. dubna 1920, S. 1

¹⁴⁴ SOKA Znojmo, AMZ, odd. Spisovna města Znojma, kart. 23.

¹⁴⁵ Deutsche christlich-soziale Volkspartei

¹⁴⁶ TAMTÉŽ.

¹⁴⁷ ZNAIMER TAGBLATT z 15. dubna 1920, S. 1.

vystoupil také za národní koalici Dr. Fritz, který se ještě vrátil k výsledkům nedělních voleb a „českému švindlu“.¹⁴⁸

Parlamentní volby ve Znojmě 18.4. 1920 ¹⁴⁹	
ČSDSD	3667 hlasů (32,2 % všech hlasů)
DCV	3671 (32,14 %)
DSDAP	971 (8,5%)
ČSNS	886
ČND	721
ČSL	485
Živnostníci	482
Vereinigte Juden	360 (3,15 %)
Agrárníci	108

Pro české strany hlasovalo ve městě 6420 voličů, ve prospěch německých stran bylo odevzdáno 4642 hlasů, k nim může být přičteno i 360 židovských hlasů.

Zcela jiné rozložení ale vychází z výsledků celého politické okresu Znojmo, kde zcela jasně triumfovala koalice spojených německých stran.

Parlamentní volby 1920 – politický okres Znojmo ¹⁵⁰			
Strana	Soudní okres Jaroslavice	Soudní okres Vranov	Soudní okres Znojmo (i město)
DCV	8 271	3 516	15 076
ČSDSD	174	205	6 284
DSDAP	3 288	310	2 150
Vereinigte Juden	22	72	389
Ostatní české strany ¹⁵¹	219	662	8 448

¹⁴⁸ TAMTÉŽ, S. 1.

¹⁴⁹ SOKA Znojmo, AMZ, odd. Spisovna města Znojma, kart. 23.

¹⁵⁰ J. BARTOŠ - J. SCHULZ - M. TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska 1848 – 1960*, I., s. 35.

Volební výsledek dokládá to, že se spojení německých stran bezpochyby vyplatilo. Německá koalice dokázala přesvědčit znojemské Němce o nutnosti společného postupu proti „české tyranii“. Volební výsledek lze také interpretovat tak, že se znojemští Němci neztotožnili s novým státem a neustále vzhlíželi k Německému Rakousku, nebo jiné podobné eventualitě.¹⁵²

Volební rok 1920 byl na Znojemsku dovršen senátními volbami z 25. dubna. Na těchto volbách se ukázalo, že český volič je třetími volbami během měsíce unaven. Naopak němečtí představitelé zachovali úspěšný model z voleb parlamentních, což se ukázalo opět jako dobrá strategie. Mimo DSDAP setrvaly všechny německé strany v koalici pod hlavičkou DdFP.¹⁵³ Díky této „mobilizaci“ získaly německé strany, potažmo jejich zástupci, ve městě samotném poprvé od převratu více hlasů než strany české. Voleb se zúčastnilo 4054 Němců, 3912 Čechů a 241 Židů.¹⁵⁴

Senátní volby ve Znojmě z 25. dubna 1920 ¹⁵⁵	
DdFP	3 257 hlasů
ČSDSD	1 759
DSDAP	797
ČSNS	613
ČND	612
ČSL	454
Živnostníci	428
Vereinigte Juden	241
Agrárníci	46

4.4 Sčítání lidu 1921

Sčítání lidu v roce 1921 se stalo ve Znojmě a jeho okolí stejně sledovanou událostí, jako první volby z roku 1920. Čeští představitelé věřili, že výsledky soupisu

¹⁵¹ ČSL, Agrárníci, ČNS, ČND, Živnostníci a Československá socialistická strana pracujícího lidu – Modráček – odštěpené „levé křídlo“ od sociální demokracie.

¹⁵² ZNAIMER TAGBLATT z 27. dubna 1920, S. 1.

¹⁵³ Deutsche demokratische Freiheitspartei.

¹⁵⁴ TAMTÉŽ, S. 1; ZNOJEMSKO z 1.května 1920, s. 2.

¹⁵⁵ SOKA Znojmo, AMZ, odd. Spisovna města Znojma, kart. 23.

obyvatel jednak utvrdí měnící se národnostní charakter města, což podle nich ukázaly výsledky nedávno konaných voleb, a zároveň také vyvrátí výsledky předchozího populačního censu z roku 1910, který ukázal zcela jasný německý charakter města a jeho okolí.¹⁵⁶

Naopak znojemští Němci viděli ve sčítání obyvatelstva příležitost, jak dosáhnout revize Versailleského mírové systému, a sice doložením toho, že prokáží existenci kompaktního německého území v Československu a neoprávněnost přičlenění právě tohoto území k nově utvořenému státu. Zároveň samozřejmě počítali s posílením svých požadavků na vlastní politickou, hospodářskou a kulturní samosprávu.¹⁵⁷

Výsledky sčítání lidu však nejen německé představitele ve Znojmě doslova zaskočili. Ve srovnání s posledním sčítáním, tedy s rokem 1910, totiž vzrostl počet českých obyvatel o tři čtvrtiny, kdežto počet německých obyvatel klesl skoro o polovinu.¹⁵⁸

Sčítání obyvatelstva ve Znojmě 1921 ¹⁵⁹					
Rok	Obyvatel	Češi	Němci	Ostatní	Cizinci
1910	18 825	2 366	16 090	15	354
1921	21 197	11 691	7 988	558 ¹⁶⁰	960

Po uveřejnění výsledků začali samozřejmě znojemští Němci opět veřejně protestovat a měli k tomu i zásadní důvody. Sčítací archy totiž znovu stejně jako při obecních volbách vyplnili i příslušníci vojenské znojemské posádky, jejichž počet

¹⁵⁶ Sčítání obyvatel ve Znojmě z roku 1910: 18 825 obyvatel z toho 2 366 Čechů, 16 090 Němců, 15 příslušníků jiných národností a 354 cizinců - J. BARTOŠ - J. SCHULZ - M. TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska 1848 – 1960*, I., Ostrava 1984, s. 40; Sčítání obyvatel 1910 P. o. Znojmo: počet obyvatel 95 032 z toho Češi 19 776, Němci 73 867, 64 ostatní národnosti a 1 325 cizinců - TAMTĚŽ, s. 28; srov. k tomu Anton VRBKA, *Gedenkbuch der Stadt Znaim 1226-1926. Kulturhistorische Bilder aus dieser Zeit*, Nikolsburg 1927, S. 452; *Mapa hejtmanství znojemského*, kreslil Jan DOMÍNEK, řídící učitel v Bítově, Znojmo 1910; viz příloha č. 13.

¹⁵⁷ Martin KUDLÁČEK, *Sčítání obyvatelstva ve Znojmě v roce 1921*, in: Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 2002, Znojmo 2003, s. 29 – Bezprostředně před vlastním sčítáním obdrželi znojemští občané sčítací archy, v nichž měli vyplnit, kromě tradičních osobních údajů (příjmení, jméno, příbuzenský poměr k majiteli bytu, den, měsíc a rok narození) také údaje o svém rodišti (rodná obec, soudní okres a země), svoji národnost (nebo mateřský jazyk), náboženské vyznání, znalost čtení a psaní, druh povolání, postavení v povolání k 16. červenci 1914. Vyplněné archy měly být, samozřejmě až po ověření údajů, 16. února 1921 nejpozději do osmi hodin ráno, odevzdány sčítacím komisářům.

¹⁵⁸ A. VRBKA, *Gedenkbuch der Stadt Znaim 1226-1926*, S. 452; J. BARTOŠ - J. SCHULZ - M. TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska 1848 – 1960*, I., s. 40.

¹⁵⁹ TAMTĚŽ, s. 40

¹⁶⁰ Mezi „jiné národnosti“ popř. položku „ostatní“ lze přičítat obyvatele, kteří se přiznali k židovské národnosti, obvykle se hlásili k znojemským Němcům.

lze odhadnout na 1500, a které nelze v žádném případě počítat mezi znojenské občany, neboť v okolí pouze přechodně pobývali. Někteří němečtí občané byli také českými sčítacími komisaři zařazeni do kolonky „cizinci“.¹⁶¹ A v neposlední řadě lze k německé národnosti přiřadit příslušníky židovského etnika, kteří se ke znojenským Němcům pravidelně hlásili. Tímto se dostaneme na poměrné zastoupení obou etnik ve městě Znojmě. Přesto lze říci, že počet obyvatel hlásící se k české národnosti oproti roku 1910 výrazně stoupl.¹⁶² Německý charakter znojenské oblasti však dokládají výsledky sčítání obyvatel z celého politického okresu Znojmo, viz následná tabulka:

Sčítání obyvatelstva v politickém okrese Znojmo 1921 ¹⁶³					
Rok	Obyvatel	Češi	Němci	Ostatní	Cizinci
1910	95 032	19 776	73 867	64	1 325
1921	95 913	33 187	59 127	665	2 934

Negativismus a opovržení českým jednáním dosáhl v této době u německého etnika ve Znojmě vrcholu. Zástupci německých stran se na protest proti výsledkům sčítání obyvatelstva odmítli účastnit zasedání městské rady. Počinání starosty Znojma Dr. Mareše¹⁶⁴ a české části městského zastupitelstva označili jako „*hrubé zásahy proti demokracii na jižní Moravě*“. Němečtí městští úředníci proto zahájili jakousi politiku „pasivní rezistence“ vůči české zastupitelské majoritě.¹⁶⁵

¹⁶¹ Tito obyvatelé si ponechali po roce 1918 rakouské státní občanství, českými komisaři však byli označeni za „cizince“.

¹⁶² M. KUDLÁČEK, *Sčítání obyvatelstva ve Znojmě v roce 1921*, in: Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 2002, Znojmo 2003, s. 33.

¹⁶³ J. BARTOŠ - J. SCHULZ - M. TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska 1848 – 1960*, I., s. 28.

¹⁶⁴ M. KUDLÁČEK, *Sčítání obyvatelstva ve Znojmě v roce 1921*, s. 33 – Němečtí nacionálové (Dr. Radda a Pittinger) vystoupili 23. listopadu v poslanecké sněmovně s interpelací, v níž upozorňovali na skutečnost, že se znojenský starosta Mareš uchází o získání soudcovské funkce, což by v jeho případě znamenalo rozšíření pravomocí, a také na to, že Starosta Mareš je jedním z aktérů utlačování německého školství ve Znojmě. Účinnost interpelace měla být podpořena delegací znojenských radních (Spitzer, Wessely a Haschek), která navštívila ministerského předsedu Edvarda Beneše a kromě toho, že mu zopakovala projevy obou německých poslanců, oznámila také, že zástupci všech německých politických stran se nebudou podílet na činnosti radnice až do doby, než dojde k nápravě daných problémů – zástupci německých politických stran se skutečně až do 3. května 1922 žádného zasedání nezúčastnili.

¹⁶⁵ F. COUFAL, *Osvobození jižní Moravy*, s. 262.

Tento vývoj nekorespondoval se snahami některých střízlivěji uvažujících německých politiků na centrální úrovni, kteří vzali v této době realitu Československé republiky na vědomí. Jako první uznal existenci československého státu sociálně demokratický předák Josef Seliger, který požadoval socialistickou republiku s národnostním uspořádáním švýcarského typu. K obdobnému stanovisku se přiklonili němečtí agrárníci, kteří prohlásili, že československou vládu budou posuzovat podle jejich činů a nikoliv podle předem daných šablon. Aktivistický proud německé politiky se postupně prosazoval a v polovině dvacátých let převládl. Jednou z příčin změny smýšlení německých představitelů byl zcela jistě pozitivní hospodářský vývoj ve dvacátých letech. Přestože ČSR postihla také poválečná krize z let 1921-1923, nebyly její projevy tak zásadní jako v Rakousku nebo v Německu. Dokladem převahy aktivismu v důsledku zlepšené hospodářské situace se stal vstup německých stran do vlády v roce 1926.¹⁶⁶ Aktivismus s sebou jednak přinášel loajalitu k ČSR, ale také zejména přihlášení se k demokracii. Naproti tomu směřoval negativismus k autoritativním a nakonec fašistickým tendencím.¹⁶⁷

4.5 Obecní volby ve Znojmě 1924

Volby do znojemského zastupitelstva z 28. září 1924 měly již zcela jiný charakter než volby předchozí. Nešlo totiž již tak o česko-německý národnostní spor, tedy o jakési sčítání obyvatel, které by mělo vypovědět o národnostním složení kraje, popř. města. Etnické a národnostní spory buď ustoupily nebo probíhaly v pozadí souboje volebních programů jednotlivých stran, případně jejich zástupců.

Tématem těchto voleb se stala především hospodářská situace města. Městská rada se od začátku svého nástupu musela potýkat s velkým zadlužením města Znojma,¹⁶⁸ jehož značné finanční prostředky putovaly na umoření rakouských válečných dluhů, které za války německá správa lehkomyšlně upisovala. Některé

¹⁶⁶ Vstup německých stran do vlády byl však výsledkem politických kalkulací, nikoliv sblížení obou národností – agrárikům šlo o vytvoření vlády bez koalice socialistů – německými zástupci se staly za agráriky (Franz Spina, křesťanské sociály Robert-Mayer Hartig a od roku 1929 Ludwig Czech), účastí na přijetí správního zákona a revizí jazykového zákona, proti sobě popudili ostatní německé především radikální strany.

¹⁶⁷ Zdeněk BENEŠ–Jan. KUKLÍK ml.–Václav KURAL a KOL., *Rozumět dějinám. Vývoj českoněmeckých vztahů na našem území v letech 1848 – 1948*, Pardubice 2002, s. 79.

¹⁶⁸ Finanční poměry ve Znojmě 1923 - 1924 - majetek města: budovy, podniky, lesy atd. v ceně 39 656 000 Kč, cenné papíry v ceně 22 200 00 Kč; dluhy: celkový obnos 47 831 00, z toho přírůžky 400 % a 13 druhů daní navíc (z piva, z lihovin, dovozu lihovin, z mýta, ze zábav, z přírůžku hodnoty nemovitosti, z nájemného, z návštěví, z karet, ze psů, z masa, přepychových bytů, z přechodného ubytování, z motorů, za používání kanálů, atd.).

bankovní ústavy vypovídaly městu dokonce půjčky, z hledem k ohromnému zadlužení a úrokům z něho. V důsledku velkého zadlužení a snah o likvidaci těchto pohledávek, vzrostla ve městě míra inflace. Zdražily potraviny a věci každodenní potřeby. Byly vypsány zvláštní daně a zejména podražily byty, což vyvolalo ve městě okamžitě bytovou krizi. Opozice vytýkala zastupitelstvu také to, že na moření dluhů rozprodává, popřípadě si rozděluje, obecní majetek za velmi nízké ceny. Takže vinu spíše než na straně německého zastupitelstva z dob monarchie, případně Německého Rakouska, přikládaly opoziční strany vládnoucím socialistickým stranám.¹⁶⁹

Volebního klání se tentokrát neúčastnily koaliční uskupení pouze s jednou výjimkou.¹⁷⁰ Do obecních voleb se přihlásilo 22 různých politických sdružení, z nichž dvanáct bylo českých, sedm německých a dvě mezinárodní. Volební účast dosáhla nevídaných 95 % (z 13 346 oprávněných voličů se jich zúčastnilo 12 686).¹⁷¹

Obecní volby ve Znojmě z 28. září 1924 ¹⁷²		
ČSDSD	3062 hlasů	11 mandátů
DNP	1 769	6
ČSNS	1 506	5
ČND	982	3
ČSL	843	3
DCV	798	3
Živnostníci	732	2
DSDAP	444	2
DNSAP	444	2
NMVSP ¹⁷³	402	1
KSČ	357	1
Jüdische Wählergruppe	355	1
Agrárníci	344	1

¹⁶⁹ OCHRANA z 18. září 1924, s. 3.

¹⁷⁰ KSČ a Neodvislá mezinárodní volební skupina práce a pořádku vytvořily společnou kandidátku.

¹⁷¹ SOKA Znojmo, AMZ, odd. Spisovna města Znojma, kart. 23.

¹⁷² SOKA Znojmo, AMZ, odd. Spisovna města Znojma, kart. 23.

¹⁷³ Neodvislá mezinárodní volební skupina práce a pořádku.

DdFP	311	1
Deutsche Volks- und Wirtschaftspartei	170	0
BdL	127	0
Strana staropenzistů	12	0
Národní sjednocení	5	0
Strana majitelů domů	3	0
Skupina hospodářského pokroku	5	0
Česká konzervativní strana	2	0

Městské zastupitelstvo se v novém složení sešlo ihned po volbách. Ve funkci starosty byl potvrzen sociální demokrat Dr. Josef Mareš, pozice náměstků zůstala také nezměněna – první náměstek Franz Fritz a druhý Josef Koliáš. Z výsledku voleb bylo patrné výsadní postavení sociální demokracie mezi českými politickými subjekty. Na německé straně zaznamenali vítězství negativisté (DNP a DNSAP). Posilování německých nacionálních stran dokazuje, že se někteří němečtí obyvatelé stále nevzdávali myšlenky na vlastní autonomii. Negativistům se podařilo oslovit značnou část voličské obce také tím, že ve své kampani slíbili vyřešit palčivé otázky školství, jazykového zákona¹⁷⁴ a hospodářské situace v samotném městě. Německé strany získaly ve Znojmě dohromady 4078 hlasů, naproti tomu české 7494, čímž byla udržena česká majorita v městském zastupitelstvu, potažmo v městské radě.¹⁷⁵ Přesto byli němečtí představitelé s výsledky relativně spokojeni. Cíle stanovené z 13. září na předvolební schůzi v německém domě splnili, získali 15 mandátů z celkového počtu 42, přičemž na předvolebním jednání poměrně střízlivě odhadovali 14 mandátů. Tento počet totiž ještě zajišťoval místo prvního náměstka a důležité pozice v městské radě.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Němečtí úředníci odmítali češtinu jako úřední jazyk. To mělo za následek, že i základní potřebě dorozumět se s českým občanem byla schopna dostát jen malá část z německých úředníků, mezi ně nepatřili pouze zaměstnanci státních orgánů, ale šlo i o úředníky ze samosprávy, z drah, z pošty, notáře atd. Vláda chápala češtinu jako státní, oficiální jazyk a úřady organizovaly v letech 1923-1924 hromadné jazykové zkoušky z češtiny, jejichž úspěšné absolvování bylo předpokladem k setrvání v úřadu. Proti tomu protestovaly zejména německé nacionální strany, které chápaly toto vládní opatření jako vyřizování „starých účtů“, které stálo mnoho německých úředníků místo – k tomu Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, s. 371.

¹⁷⁵ SOKA Znojmo, AMZ, odd. Spisovna města Znojma, kart. 23.

¹⁷⁶ MORAVSKÝ JIH z 20. září 1924, s. 2.

4.6 Volby do národního shromáždění ve Znojmě 1925

Volby byly vypsané na 15. listopadu 1925, jak do poslanecké sněmovny, tak i do senátu. Přičemž volební kampaně zahájily jednotlivé politické subjekty o měsíce dříve.¹⁷⁷ Tématem voleb se staly obvyklé problémy - zahraniční politika státu (např. garanční pakt), stání hospodářství (ohromné zadlužení země), daňový systém, reforma státní správy, nebo i kulturní politika.¹⁷⁸

Vzestup německého aktivismu potvrdil v této době karlovarský sjezd DdFP, na kterém její předák Bruno Kafka promluvil o škodlivosti obstrukcí německé politiky v republice a vyslovil se pro spolupráci s vládními kruhy v hospodářských a kulturních otázkách.¹⁷⁹ Mezi Němci ožila před volbami také znovu idea společné kandidátní listiny, ale sociální demokraté ji odmítli (kandidovali již v prvních volbách samostatně). Přesto se parlamentní kluby šesti ostatních stran usnesly na ustanovení tzv. „*Sudetendeutsches Verband*“ (Sudetoněmeckého svazu). Němečtí radikálové však vznik svazu také zamítli a nabídli agrárářům společnou kandidátku, ti však již měli dohodnutou koalici s živnostníky.¹⁸⁰

V rámci předvolební kampaně si zejména znojemští nacionalisté stěžovali na opomíjení jižní Moravy centrální vládou v Praze, přičemž vyjadřovali obavu z možnosti, že by znojemští Němci mohli znovu město ovládnout. Tyto obavy však měly spíše předvolební charakter. Naopak vyjádření o menším zájmu centrální správy o znojemský kraj, lze brát vážně. V době habsburské monarchie bylo město označováno za „předměstí Vídně“. Mezi hlavním městem monarchie a Znojmem probíhal poměrně významný obchod. Znojemští političtí zástupci měli navíc své kanceláře i ve Vídni, z čehož těžilo město jak politicky, tak i hospodářsky. Po převratu se však, jak víme, mnoho změnilo. To vedlo k ukončení obchodu a kontaktů s Vídni. Poměrně špatná hospodářská situace Rakouska znojemskému kraji také nepomohla, navíc Praha zůstávala příliš vzdálena. Centrální úřady roku 1928 zrušily statut magistrátu a v zásadě

¹⁷⁷ OCHRANA z 22. října 1925, s. 1; MORAVSKÝ JIH z 15. května 1925, s. 1.

¹⁷⁸ TAMTÉŽ, z 5. listopadu 1925, s. 2.

¹⁷⁹ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, s. 371.

¹⁸⁰ Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, s. 376.

nesplnily sliby o zřízení ústředních úřadů ve Znojmě. Ze starého krajského zřízení zůstal ve Znojmě pouze krajský soud.¹⁸¹

Německé strany získaly v parlamentních volbách ve Znojmě 4667 hlasů, naproti tomu české strany obdržely celkem 6660 hlasů.¹⁸² Z výsledků voleb je patrné, že německé aktivistické strany posílily na úkor nacionálů. Tento trend se ukázal také v senátních volbách.¹⁸³ Tyto tendence se objevily i na centrální úrovni, čímž se otupily nacionální rozpory. Německé strany, které se klonily k tzv. aktivistické politice, tj. k vládní spolupráci na řízení státu, drtivě porazily ty, které setrvaly v negativismu v poměru 3 : 1. Bylo jasné, že i na jižní Moravě v tomto smyslu přichází změna.

4.7 Obecní volby ve Znojmě 1929

S aktivismem některých německých stran a jejich účastí ve vládě, se ovšem jen těžko smiřovali někteří národní socialisté (ČSNS), kteří ve své kampani neustále upozorňovali na „německé nebezpečí“. Národní socialisté přitom nejvíce útočili na svého největšího volebního konkurenta národní demokraty (ČND), kteří se podíleli na koaliční vládě spolu německými stranami.

Když ministr Mayer-Harting zdůrazňoval úspěchy spoluvlády s českými stranami¹⁸⁴ (celkově se zlepšil „německý poměr“, jazyková otázka proti Němcům byla v praxi zmírněna, ustalo zavírání německých škol a byla nařízena revize školních učebnic, v nichž se nyní neměly ocitnout tendence postihující národní případně náboženské cty), okamžitě reagovala znojenská organizace ČSNS předvolebním prohlášením: „*Dle toho již nebudou zřizovány české menšinové školy, úřady budou*

¹⁸¹ MORAVSKÝ JIH z 15. května 1925, s. 1; k tomu Luboš HAVLÍK, *Znojmo. Z minulosti města a jeho památek*, Brno 1956, s. 135 – Znojensko ztratilo po roce 1918 širokou hospodářskou základnu Dolních Rakous, kam se dříve znojenský obchod téměř ze dvou třetin orientoval. Monarchie si byla plně vědoma důležitosti krajského centra ve Znojmě, ale nový stát nemohl přispívat přes některé vládní podpory k napravení vzniklé situace. Vláda nebrala Znojmo jako hospodářské a společenské středisko kraje a ani jako „*spolehlivého strážce proti nepřátelům státu.*“

¹⁸² Výsledky voleb do poslanecké sněmovny z 15. listopadu 1925 ve Znojmě: strana Prášková 40 hlasů, ČSDSD 2020, DNP 1868, Živnostníci 787, DSDAP 626, DCV 971, Neodvislá skupina práce a pořádku 303, Kaderka 10, KSČ 836, DNSAP 501, ČND 577, ČSNS 1025, Agráři 182, Bund der christlichen Landwirte 48, ČSL 885, BdL 306, Jüdische Wahlgruppe 377 – MORAVSKÝ JIH z 19. listopadu 1925, s. 1-2; srov. k tomu Politický okres Znojmo, J. BARTOŠ-J. SCHULZ-M. TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska 1848 – 1960*, I., s. 35.

¹⁸³ Výsledky voleb do senátu z 15. listopadu 1925 ve Znojmě: strana Prášková 35 hlasů, ČSDSD 1571, DNP 1438, Živnostníci 651, DSDAP 584, DCV 1018, Neodvislá skupina práce a pořádku 254, KSČ 626, DNSAP 569, ČND 537, ČSNS 1054, Agráři 115, ČSL 774, BdL 310 – MORAVSKÝ JIH z 19. listopadu 1925, s. 1-2.

¹⁸⁴ Ministr upozornil také na některé nedostatky - české menšinové školy se měly plnit českými dětmi, ve státní správě chyběli němečtí úředníci na vyšších postech atd.

obsazovány Němci, cvičebnice budou cenzurovány. A to vše je Němcům málo. Český lid musí za tyto skutečnosti učiniti odpovědnými i vládní strany české, zejména Národní demokracii. Znojemští voličové musí na to dne 7. dubna rázně odpověděti!"¹⁸⁵

Volební kampaň se odvíjela v podobném duchu i na německé tzv. „negativistické“ straně, kde se němečtí předáci rozhodli vrátit k úspěšnému modelu společné kandidátky bez socialistických stran, které se nebránily spolupráci s českými politickými subjekty, tentokráte pod označením „*Deutsche Einheitsliste*“.¹⁸⁶

Obecní volby ve Znojmě z 7. dubna 1929 ¹⁸⁷		
Deutsche Einheitsliste	3 208 hlasů	12 mandátů
ČSDSD	3 076	11
ČSNS	1 256	4
DSDAP	916	3
Živnostníci	709	2
ČSL	691	2
Christliche deutsche Wählergruppe	418	2
Jüdische Wählergruppe	346	1
KSČ	342	1
Čsl. strana státních veřejných zaměstnanců	294	1
Agráři	276	1
Národní strana práce a nepolitických sdružení	165	1
celkem	12 056	42

Z volebních výsledků vyplývá, že české strany obdržely celkem 7049 hlasů, německé dohromady 4542, k nimž lze připočíst i 346 hlasů židovských, což značí mírné polepšení asi o 500 hlasů oproti obecním volbám z roku 1924. Poměrně jasným vítězem voleb se stala velká koalice německých národních stran, která získala 12 mandátů v městském zastupitelstvu.¹⁸⁸

¹⁸⁵ ZNOJEMSKO z 30. března 1929, s. 1.

¹⁸⁶ Sdružení stran - BdL, DCV, DNSAP, DNP, DGP, Sudetendeutscher Landbund a Deutsche Arbeits- und Wirtschaftsgemeinschaft (DAWG).

¹⁸⁷ SOKA Znojmo, AMZ, odd. Spisovna města Znojma, kart. 23; ZNOJEMSKO ze 13. dubna 1929.

¹⁸⁸ TAMÉŽ.

Německé strany si znovu stěžovaly na praktiky českých volebních komisařů, kteří odmítali úřadovat německy. Údajně měli zabraňovat některým ze znojemských Němců volit z důvodu, že k tomu nemají oprávnění. Objevilo se i podezření na machinace s volebními lístky. Tyto povolební události se staly běžným koloritem, doprovázející jakékoliv volby na Znojemsku.¹⁸⁹

Výsledky voleb však na složení zastupitelstva mnoho nezměnily.¹⁹⁰ Výsadní postavení ve Znojmě si udrželi sociální demokraté, z jejichž řad byl opět zvolen starosta Dr. Josef Mareš. Prvním náměstkem zůstal také Franz Fritz, změnil se pouze post druhého náměstka, na který byl dosazen za živnostníky kandidující František Vrána.¹⁹¹

4.8 Parlamentní a senátní volby 1929

Rok 1929 byl rokem volebním, vedle dubnových voleb do obecních zastupitelstev se konaly na konci října zároveň třetí volby do národního shromáždění a do senátu.¹⁹² Spektrum německých stran se v této době definitivně rozdělilo na dva tábory, které se nepotýkaly jen s českými subjekty, ale také mezi sebou. Na jedné straně tzv. „negativistické“ nacionální strany, cítící již oporu v sílícím Německu, a na druhé pak převážně socialistické subjekty, případně některé klerikální strany. Volební kampaně jednotlivých stran ve Znojmě navázaly na dubnové obecní volby a odehrávaly se ve stejném duchu.¹⁹³

Volebního klání se na Znojemsku účastnilo celkem 13 politických subjektů, šest českých (samostatná kandidatura), pět německých a dva mezinárodní (KSČ a polsko-židovská strana). Německé strany vytvořily dvě koalice se společnou kandidátkou – „*Deutsche Wahlgemeinschaft*“ (BdL, DAWG a KDP¹⁹⁴), DCV a DGP.¹⁹⁵

¹⁸⁹ ZNOJEMSKO z 13. dubna 1929, s. 1; srov. k tomu ZNAIMER WOCHENBLATT z 10. dubna 1929, s. 1.

¹⁹⁰ Ustavující schůze zastupitelstva se konala 7. dubna 1929; k tomu SOKA Znojmo, AMZ, odd. Spisovna města Znojma, kart. 23.

¹⁹¹ TAMTÉŽ.

¹⁹² TAMTÉŽ - výsledky voleb do senátu z 27. října 1929 ve Znojmě: ČSDSD 2563 hlasů, DCV a DGP 1336, DSDAP 1049, DNP 881, ČSL 707, Deutsche Wahlgemeinschaft 628, Živnostníci 612, ČND 441, DNSAP 386, KSČ 395, Agráři 232, HSEL 29 (německé negativistické strany získaly ve městě dohromady 1435 hlasů, což představovalo 30 % všech německých hlasů).

¹⁹³ ZNOJEMSKO z 29. září, 1929, s. 1; srov. k tomu Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, s. 549.

¹⁹⁴ Karpathendeutsche Partei.

¹⁹⁵ Deutsche Gewerbeartei.

Voleb do poslanecké sněmovny se zúčastnilo 12 036 voličů, z toho 6 716 českých a 4 558 německých (KSČ a Polsko-židovská strana 762 hlasů). Opět se potvrdil trend posilujících negativistických stran (DNP a DNSAP), které v součtu porazily dříve vůdčí stranu českých Němců DSDAP a získaly jednu třetinu německých hlasů.¹⁹⁶

Parlamentní volby v politickém okrese Znojmo z 27. října 1929 ¹⁹⁷		
strana	město	pol. okres ¹⁹⁸
ČSDSD	3207	5724
DCV a DGP	1390	10 919
ČSNS	1273	2615
DSDAP	1130	4667
DNP	1000	6752
ČSL	792	3550
Živnostníci	706	1350
Deutsche Wahlgemeinschaft (BdL, DAWG, KDP)	590	8893
ČND	457	691
KSČ	452	2210
DNSAP	448	1304
Polsko-židovská strana	310	439
Agrárníci	281	3320

4.9 Volební rok 1935

Hospodářská krize, která ponejvíc zasáhla ČSR na počátku 30. let, s sebou nepřinesla pouze následky sociální, ale samozřejmě i politické. V Československu probíhala krize pomaleji než v Německu. Ve chvíli kdy právě v ČSR krize vrcholí, lze v sousedním Německu spatřit ekonomický růst a o rok později průmyslová výroba dokonce překonává svoji úroveň z předkrizové doby.¹⁹⁹

¹⁹⁶ SOKA Znojmo, AMZ, odd. Spisovna města Znojma, kart. 23; J. BARTOŠ - J. SCHULZ - M. TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska 1848 – 1960*, I., Ostrava 1966, s. 36.

¹⁹⁷ TAMTÉŽ.

¹⁹⁸ Politický okres Znojmo – soudní okres Znojmo, s. okr. Jaroslavice a s. okr. Vranov.

¹⁹⁹ Z. BENEŠ – J. KUKLÍK ml. – V. KURAL a KOL., *Rozumět dějinám*, s. 86; Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918-1938). Československo a české země v krizi a ohrožení (1930-1935)*, II. díl, Praha 2002, s. 116.

Tento fakt měl samozřejmě vliv na české Němce, kteří důsledky hospodářské krize pocítili velmi výrazně.²⁰⁰ Rozsah a zejména trvání nezaměstnanosti se stalo důležitým faktorem vzrůstající německé averze vůči státu a příklonu značné části sudetských Němců k nacionálně extremistickým stranám. Znovu se tak objevují staré nacionální stereotypy a předsudky, začíná sílit negativismus.²⁰¹

Českoslovenští Němci viděli v Hitlerově Německu vzor, jak tíživé hospodářské problémy efektivně a rychle překonat. Projevila se tu „výhoda“ diktatur, schopných riskantních zásahů do ekonomiky podpořené ohromnými výdaji na zbrojení. Po Hitlerově vzoru jsou tak v podmínkách německé sudetské menšiny zaváděny a napodobovány organizační struktury, které se už v Německu „osvědčily“.²⁰²

A právě tyto praktiky a radikalizace národních německých stran (DNP a DNSAP) vedly k zákazu a rozpuštění obou stran k 11. listopadu 1933. Poslanci těchto stran byli okamžitě zbaveni mandátu. Při hledání nástupnické organizace padla volba na nacionálně orientované a početné hnutí turnerů (DTV – „*Deutscher Turnverband*“), ve kterém již vynikal Konrád Henlein,²⁰³ a na pololegální profašistickou společnost „*Kameradschaftsbund*“.²⁰⁴ Na základě těchto dvou sdružení a s podporou fašistického Německa, vznikla nová organizace, jež měla zaštitit všechny sudetské Němce, tzv. „*Sudetendeutsche Heimatsfront*“ (Sudetoněmecká vlastenecká fronta – dále SHF). Ta se od začátku vniku pohybovala na hraně legality. Těsně před vypsáním voleb

²⁰⁰ Z. BENEŠ – J. KUKLÍK ml. – V. KURAL a KOL., *Rozumět dějinám*, s. 86; Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918-1938)* II. díl, s. 116 – Německé obyvatelstvo v pohraničí zasáhla krize nejvíce ze všech oblastí ČSR. Důvodem byla rozdílná struktura průmyslu a sociálního rozvrstvení mezi českými a německými oblastmi. V pohraničí převládala textilní, sklářská, porcelánová nebo hračkářská výroba, tedy odvětví produkující zboží, které v době krize ztrácí jako první zákazník.

²⁰¹ F. SEIBT, *Německo a Češi*, s. 306-307 – Zatímco krize již jinde opadala, mezi Němci bylo roku 1936 stále ještě 525 000 nezaměstnaných - kritická situace nastala především ve sklářském a porcelánovém průmyslu, v důsledku situace za hranicemi (hospodářská situace Německa) a díky jednostranným hospodářským opatřením československé vlády (zaměstnanost ve vnitrozemí) se čeští Němci cítili diskriminováni, k čemuž přispěl i výnos ministra obrany Machníka, který přiděloval zakázky jen takovým firmám, v nichž je počet „jionárodních“ dělníků v procentuálně adekvátním poměru k domácímu zaměstnanectvu. Tento výnos byl navíc doručen pouze německým firmám.

²⁰² Z. BENEŠ – J. KUKLÍK ml. – V. KURAL a KOL., *Rozumět dějinám*, s. 87; Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1930-1935)*, s. 122.

²⁰³ Konrád Henlein, do té doby nenápadná postava, nebyl členem DNSAP ani Volkssportu či jiné vysloveně nacistické organizace. Emancipoval se v turnerském hnutí (DTV), nejpočetnější německé tělovýchovné organizace v ČSR. V rámci československé delegace byl 1933 vyslán na turnerské slavnosti všech Němců ve Stuttgartu, kde byl přijat Hitlerem, což bylo chápáno jako Hitlerův souhlas k tomu, aby se Henlein stal jakýmsi „vůdcem“ českých Němců. Henlein měl však problémy u českých Němců se svým původem, neboť byl jen tříčtvrtěním Němcem a čtvrtěním Čechem, problematika byla také jeho inklinace ke spanismu.

²⁰⁴ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1930-1935)*, s. 140.

do Národního shromáždění, se otázka rozpuštění strany dostala na pořad jednání vlády, která se vyslovila pro zákaz. Ovšem zásahem prezidenta Masaryka byla SHF zachována.²⁰⁵ Pouze jediná námitka vlády vůči názvu strany vešla v platnost. Proto si SHF na poslední chvíli před volbami změnila jméno na „*Sudetendeutsche Partei*“ (SdP).²⁰⁶

DNP a DNSAP se nikdy nepřiblížily k dosažení cíle, tj. ustavení totalitní nacionální strany v ČSR, která by oslovila podstatnou část československých Němců, nebo si nebyly schopny tento úkol vůbec vytyčit. Z hlediska nacistických cílů se staly pro Hitlera bezcennými. Naopak ustavení SdP se od počátku těšilo z masivní podpory nacistického Německa, a to samozřejmě včetně financí.

Problém spočíval ovšem v programových otázkách. Němečtí nacisté museli být zpočátku vůči SdP programově poměrně shovívaví, neboť určitá část sudetských Němců nacistickou ideologii neakceptovala. Jejich ideologickým východiskem byl spannismus,²⁰⁷ který nacisté chápali jako sice spřízněný, ale zároveň také konkurenční politický program. Před volbami ještě záměrně nedošlo ke konfrontaci, po volbách ovšem museli spannisté stranu buď opustit, nebo se v čele s Henleinem veřejně přidat k národnímu socialismu.²⁰⁸

Volby do poslanecké sněmovny a zároveň do senátu se uskutečnily 19. května 1935. Ve Znojmě se voleb do poslanecké sněmovny zúčastnilo 13 675 voličů (z nichž bylo 5357 německých). Celkem kandidovalo 14 politických stran, osm českých, čtyři německé a dvě mezinárodní (KŠČ a koalice národnostních menšin „*Sudetendeutsche Wahlblock*“ - DGP). Výsledky voleb viz tabulka:

²⁰⁵ Za dramatických jednání se vyjádřili pro rozpuštění strany všichni členové vlády kromě agrárníků, kteří ale nebyli jednotní. Podle nich by po rozpuštění nastal v pohraničí nepředvídatelný a nekontrolovatelný vývoj. Rozhodnout měl nakonec prezident, za nímž byl vyslán premiér Malypetr a min. zahraničí Edvard Beneš. Masaryk se rozhodl z obav z vládní krize podpořit stanovisko agrárníků.

²⁰⁶ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1930-1935)*, s. 193.

²⁰⁷ Teorie „opravdového státu“ vídeňského sociologa Othomara Spanna, která také rozvíjela koncepci autoritativního státu. V něm mělo demokratické principy nahradit stavovské uspořádání, které by harmonizovalo sociální zájmy jednotlivých skupin a vrstev obyvatelstva. Stát měl řídit tzv. stav moudrých, tvořený intelektuály, podnikateli, či politiky. Na vrchol státní moci byl postaven „mluvčí“ (Sprecher) – „vůdce“ – spanismus se v mnoha ohledech shodoval s nacismem a právě proto byl nepřijatelný. Sudetští političtí vůdci se snažili prosadit spannismus i návrzích na řešení českoněmeckého problému, známých jako zákonné předlohy na „na ochranu národa“ (Volksschutzgesetze) z dubna 1936. jejich přijetí by znamenalo změnu ústavy ČSR, popření principů demokracie v německých částech republiky a zavedení prvků totality, včetně vůdcovského principu a rasové ideologie.

²⁰⁸ Z. BENEŠ – J. KUKLÍK ml. – V. KURAL a KOL., *Rozumět dějinám*, s. 88-90; k tomu srov. Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1930-1935)*, s. 186-187.

Volby do poslanecké sněmovny ve Znojmě z 19. května 1935 ²⁰⁹		
Strana	město	pol. okres ²¹⁰
SdP	3940	21 772
DCV	419	7081
ČSDSD	2673	4621
Agrárníci	356	3657
ČSNS	1522	3163
ČSL	819	3092
NOF ²¹¹	702	2921
DSDAP	824	2902
BdL	27	2883
KSČ	445	1783
Živnostníci	867	1423
ČND	664	970
Sudetendeutsche Wahlblock	147	636
Národní sjednocení úředníků (brněnský volební kraj)	191	242

Stejně jako na celostátní úrovni, se SdP ve Znojmě stala nejsilnější stranou, a to s ohromující převahou. V rámci spektra německých stran se pro SdP vyslovilo ve znojemském okrese na 60 procent německých voličů. Ve městě samotném získala dokonce 72 procent všech německých hlasů. Nyní již bylo všem jasné, že se objevila nacionálně-fašistická strana, která dokázala oslovit, a především sjednotit, převážnou část sudetských Němců.²¹²

Vedle voleb do obou komor Národního shromáždění se v roce 1935, se uskutečnily také volby do zemského a okresního zastupitelstva 26. května 1935.

²⁰⁹ SOkA Znojmo, AMZ, odd. Spisovna města Znojma, kart. 23; J. BARTOŠ - J. SCHULZ - M. TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska 1848 – 1960*, I., s. 36.

²¹⁰ Politický okres Znojmo – soudní okres Znojmo, s. okr. Jaroslavice a s. o. Vranov.

²¹¹ Národní obec fašistická (R. Gajda).

²¹² TAMTÉŽ.

Volební rok 1935 zakončily volby do obecních zastupitelstev z 20. října 1935.²¹³ Zde se měl potvrdit trend sílící SdP na úkor německých státoporných stran.²¹⁴

Obecní volby ve Znojmě z 7. dubna 1929 ²¹⁵		
SdP ²¹⁶	4 087 hlasů	13 mandátů
ČSDSD	2 859	9
ČSNS	1 864	6
Živnostníci	976	3
ČSL	752	2
DSDAP	745	2
ČND	582	2
DCV	532	1
Agrárníci	496	1
KSČ	427	1
Židovská strana	371	1
Národní obec fašistická	238	1

Obecních voleb se zúčastnilo 16 politických subjektů,²¹⁷ z toho devět českých čtyři německé a tři strany mezinárodní. Celkem se voleb zúčastnilo 15 117 voličů (z toho platných hlasů 14 113) – 7 820 českých, 5 426 německých a 971 hlasů pro mezinárodní sdružení.²¹⁸

²¹³ SOkA Znojmo, Kronika města Znojma, Pamětní spis města Znojma; Pamětní spis města Znojma, in: Ročenka Státního archivu ve Znojmě 1991, Znojmo 1994, s. 48 – v rámci předvolební agitace SdP přijel předseda strany německých fašistů Konrád Henlein. Komunisté, němečtí sociální demokraté a část českých sociálních demokratů mu chtěli jeho projev konaný v Německém domě zmařit. Odpor proti Henleinovi vzrostl a byl tak silný, že sám požádal o ochranu českou policií a byl zadním vchodem vyveden.

²¹⁴ TAMTÉŽ.

²¹⁵ TAMTÉŽ.

²¹⁶ Na předních místech kandidátky SdP k obecním volbám se nacházeli: poslanec a lékař Theodor Jilly, dělník Richard Soukup, zámečnický Karl Peschak, nakladatel Heinrich Polier, nakladatel Ing. Richard Bornemann, právník Erich Haase, obchodník a místostarosta Ludwig Neberle, statkář Franz Schütz, výrobce čerpadel Karl Schmachtl, provazník Adolf Polt, dělník Johann Peter, sedlák Johann Schiller atd. Tito všichni se dostali do nově utvořeného zastupitelstva za SdP.

²¹⁷ Tři politická uskupení nezískala ani jeden mandát – Peněžní reformní pracovní Sdružení pro ČSR se sídlem ve Znojmě 69 hlasů, DdFP a DAWG 62 hlasů, Československá strana státních a veřejných zaměstnanců 61 hlasů a Pracovní souručenství 10 hlasů.

²¹⁸ TAMTÉŽ, AMZ, odd. Spisovna města Znojma, kart. 23.

SdP obdržela 75 procent všech německých hlasů, což znamenalo opět mírný nárůst od květnových parlamentních voleb. Sama získala 13 mandátů,²¹⁹ tedy přibližně stejný počet mandátů, kterým obvykle ve volbách do obecního zastupitelstva disponovaly všechny německé strany ve Znojmě dohromady.²²⁰

To se projevilo v povolebním ustanovení nového zastupitelstva, zejména pak při volbě nové obecní rady 11. března 1936. K prosazení svých zájmů utvořily strany povolební koalice. SdP se spojila s DCV, německá sociální demokracie s KSČ, ČSDSD s lidovci, živnostníci a agráři s českými fašisty R. Gajdy. Z napjatých jednání vzešel nový starosta sociální demokrat Valentin Skuherský. Opozice totiž nesouhlasila s opětovným jmenováním Dr. Mareše, prvním náměstkem se stal Dr. Erich Haase z SdP a druhým náměstkem za ČSNS František Kratochvíl.²²¹

Nově zřízené zastupitelstvo řídilo záležitosti města při stále stupňovaném tlaku SdP až do 7. října 1938, kdy došlo k odevzdání radnice německým zástupcům. Znojemským starostou se stává dosavadní první náměstek Erich Hasse.²²²

²¹⁹ZNAIMER TAGBLATT z 22. října 1935, S. 1 - do nově utvořeného zastupitelstva za SdP se dostali: poslanec a lékař Theodor Jilly, dělník Richard Soukup, zámečník Karl Peschak, nakladatel Heinrich Polier, nakladatel Ing. Richard Bornemann, právník Erich Haase, obchodník a místostarosta Ludwig Neberle, statkář Franz Schütz, výrobce čerpadel Karl Schmachtl, provazník Adolf Polt, dělník Johann Peter, sedlák Johann Schiller atd.

²²⁰TAMTÉŽ, S. 1.

²²¹TAMTÉŽ z 11. března 1936, S. 1.

²²²SOKA Znojmo, AMZ-II-2, odd. Úřední knihy a rukopisy (1786-1945), Protokoly městské rady od 11. června 1937 do 7. října 1938, kniha č. 1565.

5. Vývoj národnostních poměrů na Znojemsku 1938 – 1946

5.1 Cesta k okupaci (březen - září 1938)

Po „anšlusu“ z 13. března 1938 bylo Rakousko jako provincie „*Ostmark*“ prohlášeno za součást Německa, čímž přestalo fakticky jako správní celek existovat. Tato událost měla silnou bezprostřední odezvu ve znojemském pohraničí, kde se již od března stupňovala aktivita přívrženců SdP, a kde stále častěji docházelo k provokacím ze strany německých nacionalistů. SdP se po připojení Rakouska k Německé říši otevřeně začala přiznávat k Hitlerovi jako osvoboditeli všech Němců. Partajního srazu ve Znojmě 1. května 1938 se zúčastnilo několik tisíc převážně mladých lidí, zdravících se zdviženou pravicí a výkřiky „*Sieg Heil!*“, „*Es kommt der Tag!*“ atd. Této akci přihlížely české bezpečnostní orgány, které nesměly podle výslovných příkazů ministra vnitra zasahovat.²²³

Přívrženci SdP v této době nevyhrožovali pouze českým obyvatelům, ale zejména občanům německé národnosti, kteří ještě váhali se vstupem do SdP nebo se dokonce hlásili k antifašistům. Nejaktivnější v takovémto jednání byla především zfanatizovaná mládež. Němečtí branci po vojenských obvodech v dubnu 1938 veřejně prohlašovali, že chtějí sloužit Hitlerovi a ne Benešovi. Někteří z nich tak přecházeli přes hranice, kde se formovali v ozbrojené polovojenské útvary, zvané „*Freikorps*“, které svými útoky proti hraniční ostraze způsobovaly Hitlerem tolik vytoužený „neklid“.²²⁴

Splněny byly i Hitlerovy směrnice, podle kterých mělo sudetoněmecké vedení klást československé vládě stále další nepřijatelné požadavky. Na „anšlus“ Rakouska reagovala SdP výzvou k „*národní jednotě*“, což nezůstalo bez odezvy. Dne 22. března totiž vystoupili z vlády němečtí agráři, následně i křesťanští sociálové, kteří tak

²²³ Zdeněk TUNKA, *Souvislosti mezi dneškem a rokem 1938. Několik poznámek k okupaci Znojemska*, in: Ročenka Okresního archivu ve Znojmě 1988, Znojmo 1987, s. 116 – V pohraničí bylo německé obyvatelstvo zfanatizováno nacistickou propagandou, že v hojném počtu hrnulo na fáry, aby si včas zajistilo rodokmeny jako důkaz čistoty své arijské krve. Mnozí Němci si narychlo vyřizovali i cestovní pasy pod záminkou, že jedou na hospodářskou výstavu do Vídně, aby se už zpět nevrátili. Ti, kteří v republice zůstali, dávali stále více najevo svou radost, že „*se již brzy vymaní ze svého zotročení, v němž po dvacet let úpěli.*“

²²⁴ TAMTÉŽ, s. 116.

učinili faktický konec německého aktivismu v ČSR. Osamoceni zůstali pouze němečtí sociální demokraté a komunisté.

V dubnu se v Karlových Varech sešel sjezd Sudetoněmecké strany, který zformuloval osm proslulých požadavků, chápaných jako minimální politický program v boji za „německé právo“.²²⁵ Jak je známo, jednalo se o záměrně nesplnitelné požadavky pro českou vládu, jejichž přijetí by znamenalo pro část státu nastolení nacistického režimu. Přesto česká vláda spolu s prezidentem Eduardem Benešem německým požadavkům značně ustupovala, doufajíc v pomoc západních mocností. To však byly kroky, které Hitlerovi a Henleinovi vůbec nevyhovovaly. Jejich záměrem bylo vytvořit právě takové požadavky, které by zasáhly do integrity ČSR, a které nemohla česká vláda za žádných okolností přijmout.

Vedení SdP proto ani v nejmenším nepočítalo s tím, že by prezident Beneš mohl přistoupit na většinu z karlovarských požadavků. Henlein již předem připravil zamítnutí jakýchkoliv reakcí české vlády, potažmo prezidenta, proto nepřijal ani rozsáhlé Benešovy ústupky, které zaručovaly sudetským Němcům tak vytouženou autonomii.²²⁶ Tato skutečnost naplno odhalila Hitlerovy a Henleinovy záměry. K útoku na Československo měly být nyní použity nátlakové akce sudetských Němců.²²⁷

Již v polovině května se kolem jihomoravských hranic začaly soustřeďovat německé jednotky „*Freikorps*“. Československá vláda reagovala vyhlášením částečné mobilizace z 21. května 1938. Ve většině obcí na Znojemsku se konala pohotovostní cvičení Civilní protiletectvé obrany (jako nácviky zatemňování apod.). Zároveň bylo obyvatelstvo upozorněno, aby se nepřibližovalo k vojenským strážím, hlídkám a obranným zařízením.²²⁸

Počínání představitelů SdP, polovojenských jednotek „*Freikorps*“ a některých zfanatizovaných přívrženců nezůstalo bez odezvy. Na různých místech znojemského

²²⁵ Karlovarské požadavky – 1. rovnoprávnost sudetských Němců s českým národem; 2. uznání německé menšiny za právnickou osobu; 3. stanovení a uznání německého sídelního území; 4. německou samosprávu na tomto území, a to ve všech oborech veřejného života; 5. zákonnou ochranu pro německé občany státu vně německého území; 6. odstranění křivd vůči sudetským Němcům od roku 1918; dodržování principu německých státních zaměstnanců německém území; 8. plnou svobodu přiznávat se k německému a německému světovému názoru.

²²⁶ Vedení sudetoněmecké strany reagovalo se zděšením: „Proboha on nám dal všechno!“, měl údajně zvolat člen z užšího vedení, podle některých členů SdP měl být Benešův návrh přijat.

²²⁷ Z. BENEŠ – J. KUKLÍK ml. – V. KURAL a KOL., *Rozumět dějinám*, s. 104-106.

²²⁸ Z. TUNKA, *Souvislosti mezi dneškem a rokem 1938. Několik poznámek k okupaci Znojemska*, s. 118.

okresu se pořádaly manifestace českých obyvatel s podporou i účastí mnoha německých antifašistů, zejména z řad DSDAP a KSC²²⁹, což dokládají provolávaná hesla: „*Tschechen-Deutschen, Hand in Hand – jagen Henlein aus dem Land!*“²³⁰ K největší antifašistické manifestaci došlo 11. září v Únavově, tedy na stejném místě, kde bylo před dvaceti lety uspořádáno památné české shromáždění, požadující vznik samostatného československého státu.²³¹

Následující den se Henlein zúčastnil sjezdu NSDAP v Norimberku, na kterém Hitler vyjádřil nutnost ostrého postupu vůči ČSR. Hitlerův projev byl jednou z příčin zvýšené aktivity německých nacionalistů, kteří se spolu s „*Freikorps*“ pokusili 12. září o puč v pohraničních krajích českých zemí. Dne 15. září vyzval Henlein k boji všechny sudetské Němce a sám přešel přes německé hranice, kde spoluutvářel sudetoněmecký dobrovolnický sbor o síle 10 000 až 15 000 příslušníků, který okamžitě zahájil partyzánskou činnost. Již tehdy lze mluvit o začátku druhé světové války.²³²

Nepokoje byly potlačeny až po dvou dnech. Reakce na sebe nenechaly dlouho čekat. Dne 16. září byla zakázána v ČSR, a tím samozřejmě i ve Znojmě, SdP a současně byl zabaven její veškerý materiál. Někteří její členové byli zatčeni, pokud předtím neutekli za hranice, nebo se neukrývali v nejrůznějších skrýších až do 6. října, kdy se dozvěděli, že Znojmo bude zabráno Němci.²³³

²²⁹ Z. BENEŠ – J. KUKLÍK ml. – V. KURAL a KOL., *Rozumět dějinám*, s. 107. – Všichni Němci Henleinův puč nepodporovali. Antifašisté vyzvali ke zřízení Národní rady všech svobodomilných Němců a vydali provolání, v němž varovali před válkou a vytvořili spolu s komunisty oddíl „*Republikanische Wehr*.“ („Republikánská obrana“), připravené na ozbrojený boj. I v jejich provoláních se však již nyní objevovaly požadavky na národní vyrovnání na bázi československé federace.

²³⁰ V Podmolí (výhradně česká obec na Znojmsku) se konal 14. srpna branný sraz, podobná manifestace se uskutečnila 21. srpna v Miroslavi.

²³¹ Usnesení únanovské manifestace z 11. září 1938: „*Celých dvacet let jsem sílili. Jsme již státem ne zcela malým. Proto dovedeme také poctivě podat komukoliv ruku ke spolupráci, stejně jako říci své rozhodné ne, když byla dotčena práva našeho lidu, který celá tisíciletí v potu tváře se lopotil na zděděné hroudě. A tak po dvaceti letech znovu sešel se lid Znojemska Únavově po druhé. Tento druhý jubilejní tábor lidu v Únavově se stal současně branným srazem obyvatelstva našeho pohraničí. A zase tu vlají vstříc jasně barvy naší státní vlajky. Pevný a odhodlaný a smířlivý stojí zase pod starým kostelíkem českého patrona sv. Prokopa lid Znojemska. S pamětníky událostí roku 1918 přišla po dvaceti letech již také mladší generace. Těmto nejmladším je den 11. září 1938 také slavnostním dnem závazné přísahy: „Při památce Tomáše Masaryka přísaháme, že ve společném úsilí k uhájení svobody národa a demokracie vytrváme a svým povinností dostojíme statečně a čestně, vždy a všude i zde, na jižní výspě této milované země“ - Z. TUNKA, *Souvislosti mezi dneškem a rokem 1938. Několik poznámek k okupaci Znojemska*, s. 119.*

²³² F. SEIBT, *Německo a Češi*, s. 316.

²³³ MORAVSKÝ JIH z 16. září 1938 – „*V této pohnuté době nutné zachovati ve Znojmě, zejména v poněmčených oblastech kraje klid, rozvahu a silné nervy. Dnes jde o více než bílé punčochy a provokativní postoj zfanatizovaných ordnerů. Jde o republiku a svobodu našeho národa. Jde o evropský*

Sled událostí od března 1938, tolik ovlivňujících česko-německé soužití, vyvrcholil dvacátým zářím 1938. Britské a francouzské vlády vydaly ultimáta, tedy požadavky na odstoupení pohraničních oblastí s více než 50 procenty německého obyvatelstva (podle sčítání lidu z roku 1910) Hitlerovu Německu.²³⁴ Následující den pak už započalo stěhování některých českých rodin ze Znojma a z pohraničních obcí do vnitrozemí.²³⁵

5.2 Říjen 1938 na Znojemsku

Mobilizace československé armády byla vyhlášena na 23. září 1938. Mobilizační výzvy uposlechla i značná část příslušníků německé národnosti, především z řad německých sociálních demokratů. Někteří znojemští Němci se však řídili tajnými pokyny SdP a přecházeli hranici, kde organizovali návrat spolu s příslušníky nacisty vyzbrojeného „Freikorpsu“. Tento sudetoněmecký spolek zahájil ozbrojené útoky proti ostraze jihomoravských hranic, přičemž útočil hlavně na celní budovy. Při obraně celnice v Hnanicích zahynul poručík československé armády Otmar Chlup, který se stal první obětí druhé světové války na Znojemsku.²³⁶

Po těchto událostech začala první větší spontánní evakuace města Znojma. Mnozí rodiče odváželi své děti do vnitrozemí a na školách se přestalo vyučovat. Přestřelky na hranicích trvaly téměř tři týdny a vyžádaly si v rámci celé republiky na 160 obětí.²³⁷

Po mnichovské konferenci opustilo československé vojsko pohraničí a umožnilo tak vstup jednotkám německého „Wehrmachtu“, které bez jediného výstřelu obsadily odstoupené příhraniční území. O Znojmu se předpokládalo, že obsazeno nebude, a to z důvodu plebiscitu, který se měl konat a potvrdit převážně český ráz města. Uprchlíci se vraceli proto zpět do města, aby se hlasování mohli zúčastnit.

mí.“; k tomu Z. TUNKA, *Souvislosti mezi dneškem a rokem 1938. Několik poznámek k okupaci Znojemska*, s. 120.

²³⁴ F. SEIBT, *Německo a Češi*, s. 315 – V Anglii se prosadilo přesvědčení, že ČSR je nutno odstranit základní chybu Versailleského systému, včetně toho, že bude sudetským Němcům poskytnuto právo na sebeurčení. Francie se nyní neorientovala na „Malou dohodu“, nýbrž na „Entente cordiale“ s Angličany. Rumuni a Poláci odepřeli SSSR právo průchodu na vojenskou pomoc ČSR, pokud na ni někdo vážně tedy pomýšlel. Polsko a Maďarsko mely vůči ČSR územní požadavky. Hitler dal již na jaře vypracovat plán postupu proti Československu – „Fall Grün“.

²³⁵ Z. TUNKA, *Souvislosti mezi dneškem a rokem 1938. Několik poznámek k okupaci Znojemska*, s. 120.

²³⁶ Bohumil FUČÍK, *Říjen 1938 ve Znojmě*, in: *Jižní Morava 1983*, roč. 19., s. 227-228; k tomu TÝŽ, *Otmar Chlup*, in: *Nacistická okupace Znojemska. K událostem v letech 1938-1939*, Znojmo 1979, s. 7-8.

²³⁷ TAMTÉŽ, srov. k tomu F. SEIBT, *Německo a Češi*, s. 316.

Hitler ovšem odmítl dát jakékoliv garance týkající se hranic pro zbývající Československo. Jednal tak, aby nebyl realizován předpokládaný plebiscit. Proto vyvinul maximální tlak na rozšíření pásma záborového pásma. Na plebiscitu neměla za dané situace zájem ani československá vláda, protože se bála nepokojů a demonstrací Němců.²³⁸

Ještě šestého října v ranních hodinách vyzývaly úřady ve Znojmě rozhlasem lid, aby zůstal na svých místech, že město okupováno nebude. Avšak o několik hodin později obdržel Okresní úřad ve Znojmě telefonickou zprávu, že Znojmo bude odevzdáno v neděli dne devátého října 1938 říšskoněmeckému vojsku. K největšímu odlivu českých obyvatel z města a jeho okolí došlo v několika následujících dnech.²³⁹

Poslední schůze městské rady v původním složení se konala sedmého října. Němečtí zastupitelé hýřili sebevědomím. K právnímu předání města ještě na této schůzi nedošlo. Starosta Valentin Skurský byl pověřen, aby formálně i nadále funkci vykonával. Ve skutečnosti však vedení města převzal dosavadní první náměstek Dr. Erich Hasse. Česká většina od soboty 8. října správu města nevykonávala. Úředníci měli zůstat na svých místech, němečtí představitelé však prohlašovali, že dojde ve vedení jednotlivých úřadů k přesunům. Městští úředníci české národnosti byli, pokud již dříve město neopustili, po okupaci Znojma převedeni do služeb ve vnitrozemí. Nastal tedy paradoxně přesně opačný postup než v roce 1918.²⁴⁰

Okupace Znojma začala v dopoledních hodinách 9. října. Říšská vojska přišla do Znojma dvěma směry od Hnánic a Hatí, o dvě hodiny dříve než bylo stanoveno. Na hraničním přechodu Hatě vítal německé jednotky krajský hejtman Dr. Kottek, jeho zástupce Felix Bornemann a starosta Erich Hasse. Všichni spolu pak symbolicky povalili hraniční sloup označující státní hranici.²⁴¹ Před vstupem do města se obě jednotky spojily a provedly slavnostní defilé před poslancem Dr. Jillym a vedoucími činiteli SdP (NSDAP). O půl deváté předal podplukovník Mikulčík podle rozkazu vojenská kasárna s vojenským majetkem, který do té doby ve městě zůstal. Po poledni se zaplnilo Dolní náměstí (nyní již „*Adolf Hitler Platz*“) davy znojemských Němců,

²³⁸ Josef BARTOŠ, *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938-1945*, Praha 1986, s. 15.

²³⁹ Z. TUNKA, *Souvislosti mezi dneškem a rokem 1938. Několik poznámek k okupaci Znojemska*, s. 123; viz přílohy č. 28-31.

²⁴⁰ SOKA Znojmo, AMZ-II-2, odd. Úřední knihy a rukopisy (1786-1945), Protokoly městské rady od 11. června 1937 do 7. října 1938, kniha č. 1565.; B. FUČÍK, *Říjen 1938 ve Znojmě*, s. 228.

²⁴¹ Viz příloha č. 25.

které vyslechly projev říšského místodržícího Dr. Seys-Inquart. Vše bylo pečlivě již dlouho připravováno.²⁴²

Současně s armádou přišlo do Znojma i gestapo, jehož členové se usadili ve vile dlouholetého starosty Dr. Mareše (ul. Na vyhlídce) a okamžitě započali se zatýkáním. Zatčené zpočátku odváděli do německého domu, odtud pak bylo např. 15. října odvezeno mnoho židovských občanů na neznámé místo. Mnozí čeští političtí činitelé oddálili své zatčení jen tím, že před příchodem gestapa do Znojma odešli do vnitrozemí.²⁴³

Od desátého října byl však již přechod do českých obcí obtížnější. Všechny silniční přechody hlídaly jednotky „*Wehrmachtu*“, bez povolení nesměl nikdo novou hranici přecházet. Toto opatření znamenalo, že zbytek okresu, který zůstával součástí Československé republiky, měl pro české děti k dispozici pouze dvě základní školy v Jevišovicích a Mikulovicích. Proto připravovaly české školské úřady zřízení nových měšťanek pro přilehlé obce. Většina z nich však nemohla poskytnout vhodné budovy, proto připadly v úvahu pouze Hluboké Mašůvky, kde byla škola nakonec opravdu zřízena.

Na 11. října svolal nový starosta Dr. Hasse slavnostní schůzi tzv. poradního sboru, složeného ze zástupců nacistického hnutí a některých německých členů starého zastupitelstva. Hlavní bodem jednání se stala okamžitá germanizace české menšiny. Prvním krokem, který poradní sbor s nadšením přijal, bylo přejmenování Dolního náměstí na „*Adolf Hitler Platz*“, Horního náměstí na „*Konrád Henlein Platz*“ a ulici Rašínovu na třídu „*Hermann Goringa*“. Na starostův návrh byla rovněž sestavena

²⁴² SOKA Znojmo, AMZ-II-2, odd. Úřední knihy a rukopisy (1786-1945), Protokoly městské rady od 11. června 1937 do 7. října 1938, kniha č. 1565.; B. FUČÍK, *Říjen 1938 ve Znojmě*, s. 229.

²⁴³ Eduard KEJNOVSKÝ, *Nástup fašismu, boj za lidovou frontu, okupace Znojemska, protifašistický boj a osvobození Znojemska sovětskou armádou*, in: *Boj proti fašismu a okupaci na jižní Moravě. Mikulovská Sympozia 1984*, Brno 1985, s. 140 – zatčení byli např. vrchní předáci KSČ – Karel Viklický, Rudolf Krchňavý, Karel Čihák; dále František Vyskočil, bratři Vystrčilové, otec a syn Fráňovy aj. Smrti na popravišti neunikl ani velitel znojenské posádky kapitán Jiří Jaroš, dlouholetý starosta Dr. Josef Mareš zemřel v Terezíně, JUDr. Veleba byl vězněn a po vyhlášení protektorátu mnoho dalších; k tomu L. HAVLÍK, *Znojmo. Z minulosti města a jeho památek*, s. 141.

komise pod vedením F. Bornemanna, která měla co nejdříve předložit podněty na přejmenování ostatních ulic a náměstí ve Znojmě.²⁴⁴

Dokladem dalšího nesmyslného „kulturního snažení“ nacistických představitelů ve Znojmě, je jejich zvláštní interpretace známé přemyslovské legendy v rotundě sv. Kateřiny. Historické fresky měly totiž nacistickým předákům posloužit jako doklad germánského původu Znojma a jeho okolí. Přemyslovský cyklus z poloviny 12. století byl nacisty vykládán jako legenda o sv. Isidoru, patronu sedláků. Proto už třetí den po obsazení města památkový ústav z dolního Rakouska („*Gau-Denkmalamt Neider-Donau*“) vyslal do Znojma svého odborníka, restaurátora Dr. Wallisera. Ten odstranil přemalbu restaurátora Melichera z roku 1892 právě v místě, kde je scéna povolání Přemysla Oráče od pluhu za českého knížete. Od dalších prací bylo naštěstí upuštěno, neboť Dr. Walliser se na takové práci odmítl podílet.²⁴⁵

Koncem října 1938 byl ve Znojmě očekáván Adolf Hitler, jehož návštěvu předznamenávaly články německého regionálního tisku. Za všechny stojí za zmínku příspěvek z „*Znaimer Wochenblatt*“: „*Náš německý lid jižní Moravy žil od 19. října jako princ v pohádce, jemuž schází poslední čarovné slovo. Toto čarovné slovo přišlo: Vůdce přichází.*“²⁴⁶ Hitler přijel do Znojma 26. října, po slavnostním uvítání na radnici promluvil na Dolním náměstí k zfanatizovanému davu znojemských Němců. Z muzea byly pro „*Führera*“ připraveny čestné dary. Jedním z nich byla nádoba ze straší doby železné, která měla na dně svastiku. Hitler dary přijal, požádal však, aby zůstaly v muzeu, kde měly být vedeny jako „*vůdcův majetek*“.

Paradoxem skončila návštěva Hitlera pro starostu Dr. Ericha Hasse a také prakticky pro celé zastupitelstvo. Hitlerovi se totiž nezdál starostův původ dostatečně německý a nechal jej prověřit gestapem. Výsledkem bylo odvolání Dr. Hasse z funkce starosty. Vyměněna byla i velká část městské správy a na starostovo místo byl dosazen

²⁴⁴ Miroslava MOUČKOVÁ, *Ulice města Znojma – přehled názvů od 19. století po současnost*, in: Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 1998, Znojmo 1999, s. 103-110; Václav JANKŮ, *Názvy znojemských ulic a náměstí v průběhu věků*, TAMTÉŽ 1999, Znojmo 2000, s. 112-125.

²⁴⁵ Z. TUNKA, *Souvislosti mezi dneškem a rokem 1938. Několik poznámek k okupaci Znojemska*, s. 125; B. FUČÍK, *Říjen 1938 ve Znojmě*, s. 230.

²⁴⁶ TAMTÉŽ.

„muž čisté rasy“ „SA *Sturmbanführer*“ Rudolf Urban, který do Znojma přišel z Jaroslavic.²⁴⁷

Před okupací Znojma a bezprostředně po ní opustilo město více než 10 000 obyvatel české národnosti. Počet Čechů, kteří ve Znojmě zůstali se dohaduje na 4000 osob.²⁴⁸ Mnozí z nich, kteří měli děti školu povinné, museli řešit nastalou situaci. Hned po okupaci se sešli někteří rodiče českých dětí, které vychodily českou školu a nyní měly být přijaty do německé školy. Němci po okupaci v rámci svého germanizačního programu nepřipouštěli české děti na měšťanské, střední školy a samozřejmě vysoké školy. Studium bylo určeno výhradně pro příslušníky vyšší rasy. Právě tato skupina rodičů českých žáků nakonec po třech měsících dosáhla zřízení osmitřídní české školy, do které se zapsalo asi 300 dětí. Učitelský sbor se však ve vzájemném styku dorozumíval výhradně německy.²⁴⁹

Český regionální tisk po odchodu politických činitelů zanikl. Pro usměrnění české menšiny bylo nařízeno vydávat týdeník s názvem „*Moravská pravda*“. Tento česko-fašistický týdeník vycházel dvakrát týdně, vydával jej Ing. J. Možný, který si nečinil iluzí, že by si znojemští Češi tento list předpláceli nebo jej četli. Články a úvahy dodávala nacistická tisková služba, anebo se překládaly z německého tisku. O životě Čechů ve Znojmě během okupace se z listu nedovídáme téměř nic. Týdeník po několika vydaných číslech přestal vycházet.²⁵⁰

²⁴⁷ Z. TUNKA, *Souvislosti mezi dneškem a rokem 1938. Několik poznámek k okupaci Znojemska*, s. 125; B. FUČÍK, *Říjen 1938 ve Znojmě*, s. 230.

²⁴⁸ B. FUČÍK, *Rozsah nacistického záboru na Znojemsku*, in: *Nacistická okupace Znojemska. K událostem v letech 1938-1939*, Znojmo 1979, s. 22 – Politický okres Znojmo měl v roce 1938 109 obcí, ve kterých žilo 103 125 obyvatel. Z toho bylo 38 829 obyvatel české národnosti a 60 230 německé národnosti, zbytek byli cizinci. Ze 109 obcí bylo nacisty zabráno 78 obcí s 87 943 obyvateli. Zabrán byl celý tehdejší sousední okres Jaroslavice, až na čtyři obce celý sousední okres Vranov n. Dyjí a 41 obcí ze sousedního okresu Znojmo. Z celého tehdejšího politického okresu Znojmo zůstalo mimo zábor pouze 31 obcí. Vycházíme-li z dnešního zemního obvodu okresu Znojmo, bylo v roce 1938 z tohoto území zabráno 97 obcí se 101 965 obyvateli, z celkového počtu 161 obcí se 145 642 obyvateli. Samotné Město Znojmo v roce 1938 25 855 obyvatel, z toho na 15 000 české národnosti. Před a těsně po německém záboru uprchlo z města na 10 000 českých obyvatel, po dobu záboru zůstali jen asi čtyři tisíce Čechů. Trasu záboru volili nacisté záměrně tak, aby zpřetrhali významné komunikace, silnice, železnice a znemožnili vojenskou obranu zbývajících českého území. Již tehdy počítali nacisté, že po záboru pohraničního území dojde k okupaci celého zbytku Československa.

²⁴⁹ B. FUČÍK, *Říjen 1938 ve Znojmě*, s. 230-231.

²⁵⁰ TAMTÉŽ.

5.3 15. březen 1939 ve Znojmě

Po obsazení pohraničí v říjnu 1938, začal Hitler připravovat okupaci celého území Československa. Násilná okupace zbylého území byla připravována v naprosté tajnosti. Správní orgány ve Znojmě však byly krátce před 15. březnem upozorněny, že je nutné „bedlivě sledovat Čechy („Lachende Bestien“). Tak dali pro jistotu nacisté celou řadu znojemských Čechů, o kterých bylo známo, že chtějí přesídlit na Moravu, bezdůvodně na kratší dobu do internace. Nebezpeční odpůrci nacistického režimu byli zatčeni a odvezeni do koncentračních táborů již dříve.

Ve večerních hodinách 14. března 1939 stály kolony nacistického „Wehrmachtu“ a oddíly SS ve Znojmě a čekaly na pokyn k přejezdu hranic. Ve stejnou chvíli vyšli do ulic Znojemští Němci a nadšeně vítali nastávající okupaci zbytku Československa. Do pozdních nočních hodin znělo Znojmem volání: „Eins, zwei, drei, vier, wir holen sich Prag, Olmütz, Brünn! Fünf sechs acht – heute in der Nacht!“²⁵¹

Ve středu ráno 15. března slyšeli obyvatelé Znojma v rozhlasu, že německá vojska vstoupila na území Čech a Moravy. Tím padla definitivně možnost pro znojemské Čechy využít tzv. „Opčního zákona“, který jim dával naději, že mohou zůstat občany Československa, a že se jim po čase podaří přesídlit do obcí mimo zábor nebo do Brna a nalézt si tam zaměstnání. Události z 15. března navíc inspirovaly Němce ještě k většímu germanizačnímu úsilí, ke stupňování nátlaku a násilí vůči české menšině ve Znojmě.

Úřady odmítly s občany české národnosti jednat, ti nemohli nyní obdržet např. příslib k bytu nebo zaměstnání, ani povolení k přestěhování. Naopak pracovní síly z protektorátu (české posměšné přízvisko „Pro-tentokrát“) byly nasazovány na práce ve Znojmě, aby nahradily Němce, kteří odcházeli na frontu. Okupace trvala déle, než většina znojemských Čechů očekávala, proto vyvolal příchod Rudé armády osmého května 1945 úlevu a velké nadšení.²⁵²

²⁵¹ V předvečer okupace došlo ve Znojmě k mnoha incidentům výhradně ze strany rozvášněných německých obyvatel, kteří rozbíjeli okna českých obyvatel, malovali na dveře a okna jejich domů pětícípé hvězdy, kladiva a srpy a nápisy jako „Sauböhm“ (sviňský Čech), „Bolschewik“ nebo „Legioner“ .

²⁵² ZNOJEMSKO z 13. března 1974, s. 1.

5.4 Národnostní charakter Znojemska za nacistické okupace 1938-1945

Národnostní a demografické změny, které postihly Znojemsko v letech 1938 - 1946 nemají obdoby ve staletém soužití Čechů a Němců na jižní Moravě. Tyto změny, podmíněné převratnými událostmi druhé světové války a jejími následky, znamenaly téměř úplnou výměnu zdejšího obyvatelstva a s tím i přechod do jiných hospodářských, politických a kulturních poměrů.²⁵³

Znojmo a celé jihomoravské pohraničí bylo okupováno nacistickými vojsky až 9. října v rámci tzv. pátého pásma, které bylo na základě mnichovské dohody určeno dodatečně 5. října zvláštní komisí signatářů dohody v Berlíně.²⁵⁴

Celá okupovaná jihomoravská oblast byla v listopadu 1938 přičleněna k rakouské župě „*Niederdonau*“.²⁵⁵ Tím se změnila i místní správa. Dosavadní politické okresy nahradily obvody tzv. landrátů, které sídlily v Mikulově a ve Znojmě. Pod správu znojemského landráta patřily všechny obce (17) bývalého s. o. Jaroslavice, téměř celý s. o. Vranov (17 obcí) a asi dvě třetiny s. o. Znojmo (43).²⁵⁶

Hitlerovo striktní „dodržování“ národnostního principu (tedy podle stavu sčítání lidu z roku 1910) vedlo na celé jižní Moravě k zpretrhání důležitých ekonomických, dopravních, hospodářských a správních vazeb. A pokud to nestačilo, byla hranice německými fašisty narušena a překročena bez zřetele na národnostní hranice. Na základě sčítání obyvatel z roku 1930 lze říct, že Češi tvořili na území připojené

²⁵³ Josef BARTOŠ, *Národnostní struktura jihomoravského pohraničí za nacistické okupace*, in: Jižní Morava 1985, roč. 21, Brno 1985, s. 229; srov. k tomu Hans HAAS, *Konec německo-české symbiózy na jižní Moravě. Model a průběh násilné etnické homogenizace (1938 -1948)*, in: KOMLOSYOVÁ, A. – BŮŽEK, V. – SVÁTEK, F. (edd.), *Kultury na hranici. Jižní Čechy – jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel*, Vídeň 1995, s. 301.

²⁵⁴ TÝŽ, *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938-1945*, Praha 1986, s. 13-14 – V. pásmo záboru, mělo být charakterizováno převahou německého obyvatelstva. Při jednáních neprojevila nacistická agresivita na jedné straně a naopak na druhé straně nekonečná ústupnost představitelů západních mocností a československé vlády – česká strana původně požadovala pro pásmo V. 75 procentní většinu Němců, tento návrh byl okamžitě smeten ze stolu, další možnost se 66 procenty Němců byla na přímý zásah Hitlera odmítnuta. Nacisté prosadili nakonec to, že se do V. pásma zahrnuje území s 50 procenty Němců, a to podle stavu z roku 1918, tj. prakticky podle sčítání z roku 1910, což znamenalo, že do záboru byly zahrnuty i převážně české oblasti; srov. k tomu Václav. KURAL, *Místo společenství konflikt! Češi a Němci ve velkoněmecké říši a cesta k odsunu 1938-1945*, Praha 1994, s. 36.

²⁵⁵ Nová hranice se táhla kolem Břeclavi na sever až za Hustopeče, potom na západ k Pohořelicím a opět k severu až před Rajhrad a Ivančice; odtud směřovala jihozápadním směrem ke Znojmě a nakonec oddělovala ne příliš široké pásmo od původních hranic s Rakouskem na Vranovsku, Jemnicku a Slavonicku.

²⁵⁶ J. BARTOŠ - J. SCHULZ - M. TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska 1848 – 1960*, I., s. 27-31; TÝŽ, *Národnostní struktura jihomoravského pohraničí za nacistické okupace*, s. 230.

k župě Dolní Dunaj přibližně jednu třetinu obyvatel.²⁵⁷ Ve Znojmě pak mělo být podle tohoto sčítání přibližně 17 000 Čechů a asi 12 500 Němců.²⁵⁸ Tyto údaje, i když z hlediska počtu českých obyvatel pravděpodobně opět o něco nadnesené, vylučují zkrácené představy o německé jednodolitosti jihomoravského pohraničí, a to i přesto, že Češi na Znojemsku netvořili žádnou výrazně souvislejší oblast a v obcích s českou majoritou se prakticky vždy vyskytovala značně početná německá menšina.

V zásadě lze ovšem odmítnout odhady uvádějící 19 000 Čechů v celém jihomoravském pohraničí k roku 1939, neboť by podle dosud užívaných dat muselo z celé jižní Moravy odejít na 40 000 Čechů, přičemž počet uprchlíků české národnosti z celého nacisty okupovaného pohraničí činil celkem 120 000. Tento údaj nelze přijmout ani v případě, vezmeme-li v potaz argumenty, svědčící pro relativně větší počet českých vystěhovalců právě na jižní Moravě. Část z nich se totiž přistěhovala do pohraničí až po roce 1918, jejich existence byla závislá na „první republice“ (úředníci, vojáci, policisté atd.), tudíž nešlo o místem pevně svázané starousedlíky.²⁵⁹ Dalším důvodem mohla být i především již zmiňovaná rozptýlenost Čechů na Znojemsku, a to jak v rozložení českých (nebo převážně českých) lokalit, tak také v rozmístění českých menšin. V samotném Znojmě se počet Čechů během okupace snížil až o 10 000, asi na 4000, což může naznačovat i to, že proces „vyhánění Čechů“ z pohraničí byl na jižní Moravě v rámci celé republiky nejvýraznější.²⁶⁰

5.5 Cesta k odsunu

Obrovské rozčarování, které v českém prostředí vyvolalo chování sudetských Němců a jejich vůdců v druhé polovině 30. let, v době Mnichova a za okupace, oživilo myšlenku trvalého oslabení německého živlu v budoucí republice. Prezident E. Beneš a jeho spolupracovníci se touto otázkou zabývali již před vypuknutím války. I nadále se počítalo s další existencí německé menšiny ve státě, ale předpokládala se její územní redukce v důsledku menších územních ústupků, dílčího vystěhování, resp. vnitřního

²⁵⁷ Některé německé prameny uvádí odhad, podle něhož zůstalo v okupovaném pohraničí na jižní Moravě k roku 1939 asi 19 000 Čechů.

²⁵⁸ J. BARTOŠ - J. SCHULZ - M. TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska 1848 – 1960*, s. 28.

²⁵⁹ Tomu nasvědčují i poměrně malá čísla Čechů s tzv. říšskou státní příslušností v roce 1939, kde se v rámci celého okupovaného pohraničí dostal landrát Mikulov se 7741 na sedmé místo a landrát Znojmo se 4032 na 14. místo. V celém pohraničí představovali tito říšští příslušníci, tj. starousedlíci a jejich potomci, asi dvě třetiny, na jižní Moravě pak rozhodně ještě menší podíl všech Čechů.

²⁶⁰ J. BARTOŠ, *Národnostní struktura jihomoravského pohraničí za nacistické okupace*, s. 231-234.

přesídlení obyvatelstva, přičemž se spoléhalo na spolupráci s demokratickými Němci doma i v emigraci.²⁶¹

Po 15. březnu 1939 a zejména se zahájením války se začalo v československém odboji uvažovat o možnostech radikálního postupu vůči německé menšině, postupně navíc tyto tendence během války sílily.²⁶²

Pro exilové představitele státu bylo důležité nalézt mezinárodní podporu, proto byl požadavek odsunu v londýnském exilovém prostředí stále častěji formulován a zdůvodňován i veřejně. Československá londýnská reprezentace se tímto krokem de facto rozešla se zástupci „nacionálního“ křídla sudetoněmecké antifašistické emigrace (skupina Wenzela Jaksche – „*Treuegemeinschaft sudetendeutscher Sozialdemokraten*“), kteří se tak ocitli v politické izolaci, a i přes své ostré protesty proti odsunu, nebyli nikým vyslyšeni.²⁶³

Co se týče posuzování míry odpovědnosti sudetských Němců, snažil se E. Beneš rozlišovat ve svých projevech mezi „vinnými“ a „nevinnými“ sudetskými Němci. Přesto byl příklon ke koncepci o kolektivní vinně patrný, tedy v souladu se světovým veřejným míněním v této době.²⁶⁴

Rámcová pravidla postupu vůči německé menšině po osvobození stanovil tzv. košický vládní program z pátého dubna 1945. Prověřeným Němcům se podle tohoto dokumentu mělo potvrdit československé státní občanství s tím, že se měly rovněž upřesnit podmínky nutné pro uznání za antifašistu. Ostatním Němcům se mělo občanství zrušit, každá žádost však mohla být řešena individuálně.

Košický vládní program nestanovoval konkrétně rozpracovaný postup „definitivního řešení“ sudetoněmeckého problému v obnoveném státě. Obecné principy mohly mít různý výklad, přizpůsobený okolnostem. Čekání na dohodu všech tří velmocí

²⁶¹ Tomáš STANĚK, *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918-1948)*, Ostrava 1992, s. 22.

²⁶² V exilu se operovalo s možností využít zkušenosti z výměn obyvatelstva, ke kterým došlo po první světové válce na Balkáně (řecko-bulharská a turecko-řecká dohoda o přesídlení obyvatelstva).

²⁶³ TAMTĚŽ, s. 29; TÝŽ, *Odsun Němců z Československa 1945-1947*, Praha 1991 s. 32-33.

²⁶⁴ TAMTĚŽ, s. 31; s. 44.

umožnilo v podstatě to, že se závazná opatření k vysídlení německého obyvatelstva připravovala „za chodu“, tj. ve spádu událostí po květnu 1945.²⁶⁵

5.6 Odsun sudetských Němců ze Znojemska

Nacistické zločiny, pokoření a ponížení, touha odčinit Mnichov a jeho následky vyvolaly v závěru války v Československu mohutnou vlnu protiněmecké averze a nacionalismu. To vše bylo navíc živeno i některými vládními představiteli a domácí ilegální politickou reprezentací, která požadovala radikální zúčtování s Němci.²⁶⁶ Opatření košického vládního programu byla překračována. Vojenské jednotky a „revoluční orgány“ postupovaly často na základě vlastních rozhodnutí, přičemž docházelo i k nelidskému zacházení s Němci, bez ohledu na jejich vinu či nevinu. Do obtížných situací se dostali také členové předválečných aktivistických stran, příslušníci národnostně smíšených manželství, také někteří německy hovořící Židé.²⁶⁷

Mezi německým obyvatelstvem se příchodem Rudé armády projevoval značný neklid, který po obsazení pohraničních oblastí vyvolával strach z možné odplaty. Chování sovětských vojáků (zejména vůči ženám) a některých příslušníků československých ozbrojených formací tyto obavy v řadě případů potvrzovalo.²⁶⁸ V prvních týdnech po osvobození spáchaly na jižní Moravě desítky Němců sebevraždu. Mezi sebevrahy se úředně počítali i násilně usmrcené osoby. Hněv řady českých lidí, posílený anonymitou a beztrestností těsně po skončení války, se projevil naplno.²⁶⁹

ONV ve Znojmě 21. května 1945 vyzval české obyvatelstvo k „vyčistění města od německých zločinců“. V zahájené čistce se mělo postupovat „energicky“, přičemž se nejdříve vojenské strážní oddíly a partizánské jednotky zaměřili na Znojmo a poté

²⁶⁵ TAMTĚŽ, s 37; 51.

²⁶⁶ E. Beneš pronesl 12. května 1945 v Brně ostrý protiněmecký projev: „*Náš zběsilý soused... si vytvořil situaci, jejíž důsledky stihnou celé jeho dnešní i budoucí generace, ponese je jako zasloužený a plně mu náležející trest... Tento národ přestal být v této válce už vůbec lidským, lidsky snesitelným a jeví se nám jako už jen jako velká lidská nestvůra... Řekli jsme si, že německý problém v republice musíme definitivně vylikvidovat.*“ V podobném duchu vystoupil 16. května v Praze: *Bude třeba vylikvidovat zejména nekompromisně Němce v českých zemích a Maďary na Slovensku, jak se jen likvidace ta dá v zájmu jednotného národního státu Čechů a Slováků provést.*“ – T. STANĚK, *Odsun Němců z Československa 1945-1947*, s. 58.

²⁶⁷ TÝŽ, *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918-1948)*, s. 39-40; H. HAAS, *Konec německo-české symbiózy na jižní Moravě*. in: KOMLOSYOVÁ, A. – BŮŽEK, V. – SVÁTEK, F. (edd.), *Kultury na hranici*, s. 304.

²⁶⁸ Čsl. ozbrojené formace tvořili většinou příslušníci pravidelného vojska, ale také různých „revolučních oddílů“ – gard, milicí, bezpečnostních stráží samozvaných „partyzánských jednotek“ atd.).

²⁶⁹ TAMTĚŽ, s. 42; srov. SOKa Znojmo, ONV Znojmo, odd. Spisovna (1945-1960), kart. 595.

na znojemský venkov, kde docházelo k obsazování německých živnostenských a zemědělských podniků. Veškeré nákladní automobily a povozy se využily k odvážení Němců za rakouské hranice, ONV uvažoval i o vypravení zvláštních vlaků.²⁷⁰

Radikální postup ONV vůči znojemským Němcům nevyvolala jen „odplata“ za válečná příkoří. Národní motivy byly doplněny požadavky sociálními a hospodářskými, tedy touhou po německém majetku. Většina znojemských Němců, kteří ještě za války odešli (především před Rudou armádou), se vrátila po skončení válečných událostí zpět do svých domovů. Domy již však našli většinou vyrabované nebo obydlené českými novoosídlenci. To vyvolalo samozřejmě v několika případech nevoli německých obyvatel, kterou ONV chápal jako pokus Němců zahájit „partyzánskou válku“, což posloužilo jako záminka radikálního postupu vůči příslušníkům německého etnika.²⁷¹

V ranních hodinách 21. května byla téměř desetina znojemských Němců nahnána partyzány a pořádkovými silami na Dolní náměstí a odtud byli na vozech případně, pěšky vyhnáni za hranici. Na večer téhož dne byla asi pětina městského obyvatelstva přemístěna do tábora Mansberk, kde byla vyzvána, aby do deseti hodin následujícího dne opustila město. Pokud by tak neučinili, čekal by je koncentrační tábor. Pod touto výhrůzkou opustily v ranních hodinách dne 22. května téměř tři tisíce obyvatel Znojma pod ostrahou partyzánů město. Tento scénář se opakoval i 22. a 24. května a prvního a šestého června. Těm, kteří byli schopni práce, zejména mužům, nebyl odchod povolen.²⁷²

Z direktiv ZNV v Brně ovšem vyplývalo, že žádný z příslušníků německé národnosti nesmí být do Rakouska poslán. Za hranice mohly pouze osoby rakouské státní příslušnosti. V tomto smyslu intervenovaly u české vlády i rakouské úřady, popř. sovětské okupační orgány v Rakousku, přičemž odkazovaly na možnost vrácení všech Němců zpět do Československa.

Při tzv. „divokém odsunu“ docházelo pochopitelně k mnoha excesům. Nejzávažnější se odehrávaly na Znojemsku v hraničním mezipásmu. Členové

²⁷⁰ SOkA Znojmo, ONV Znojmo, odd. Spisovna (1945-1960), kart. 595; k tomu H. HAAS, *Konec německo-české symbiózy na jižní Moravě*. in: KOMLOSYOVÁ, A. – BŮŽEK, V. – SVÁTEK, F. (edd.), *Kultury na hranici*, s. 304-309.

²⁷¹ TAMTÉŽ.

²⁷² TAMTÉŽ.

československých strážních oddílů stříleli po již vyhnaných Němcích vracejících se z Rakouska, kde je místní úřady odmítaly přijmout. Mnoho sudetských Němců takto v podstatě uvízlo na území „nikoho“, svou tragickou situaci řešili povětšinou sebevraždou. Zpráva ONV upozorňovala v důsledku těchto událostí na šíření „nakažlivých nemocí“ z příhraničních oblastí. Uzavření rakouské hranice znemožnilo další kolektivní vypovězení, proto se v mnoha případech místo odsunu použilo deportace do pracovního tábora.²⁷³

Skutečnost, že Němci byli prohlášeni za státně nespolehlivé obyvatelstvo, umožňovala vojenským velitelům, partyzánům, popř. ONV zorganizovat akce, jejichž hlavním cílem bylo řešit otázku dalšího pobytu Němců na jižní Moravě. Podezřelé osoby, ale také velké skupiny Němců bez rozdílu (včetně starých lidí, žen a dětí), byly zajišťovány a internovány. Za tímto účelem vniklo ve Znojmě v polovině května 1945 sběrné a internační středisko.²⁷⁴

5.7 Sběrný a internační tábor Znojmo

5.7.1 Obecné zásady vzniku táborových zařízení v poválečném Československu

Jedno z nejdůležitějších opatření, která se po válce týkala především německého civilního obyvatelstva, zajatců a osob považovaných právem, ale často i neprávem za provinilé, představovalo shromažďování a izolování lidí v masovém měřítku. V důsledku mimořádně rozsáhlé převážně vynucené migrace a potřeb trestní politiky si situace vyžádala zřízení, případně obnovení objektů, které měly sloužit těmto účelům. Jednalo se o využití takových prostor, kde bylo možno přechodně umístit větší množství osob. Pro takto vzniklá zařízení se vžilo označení „tábor“ (středisko).²⁷⁵

Důvodem vzniku táborových zařízení v českých zemích v květnu až v srpnu 1945 bylo zabezpečení pobytu a pracovního nasazení válečných zajatců, jejichž návrat domů se záměrně odkládal. Jako velmi nutné se také jevilo přechodné soustředění

²⁷³ SOKA Znojmo, ONV Znojmo, odd. Spisovna (1945-1960), kart. 595; k tomu H. HAAS, *Konec německo-české symbiózy na jižní Moravě*. in: KOMLOSYOVÁ, A. – BŮŽEK, V. – SVÁTEK, F. (edd.), *Kultury na hranici*, s. 304-309.

²⁷⁴ T. STANĚK, *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918-1948)*, s. 29.

²⁷⁵ Dle přívlastku bylo možno určit jejich poslání – shromažďovací, ubytovací, sběrný, záchytný, internační, koncentrační, kárný, trestní, pracovní, zajatecký atd.

početných skupin uprchlíků, zavlčených osob, repatriantů a reemigrantů. Nejobtížnějším úkolem ale bylo dočasné zadržení Němců před jejich nuceným vysídlením za hranice Československa. Vhodné prostory se musely vyhledat také pro osoby, které byly nuceny opustit svá bydliště za účelem pracovního přidělení.

Tábory zřizovaly národní výbory, které se měly postarat o jejich vedení, hospodaření, střežení, kontrolu a zajištění po stránce hygieny, zdravotní péče, zásobování atd.²⁷⁶

Masové zatýkání a zajišťování, ke kterému v českých zemích docházelo hned po osvobození, si použití různých objektů jako táborů doslova vynutilo. Pokyny k umístění tzv. „*státně nespolehlivých osob*“ do táborů byly vydány zhruba v polovině května 1945. Agenda internačních sběrných a jiných středisek byla spravována v zásadě podle směrnic vydaných ústředními úřady. Ihned po osvobození v květnu 1945 provedly místní národní výbory a okresní národní výbory soustředění všech osob německé národnosti, jakož i zrádců a kolaborantů z řad českého obyvatelstva ve zvláštních střediscích. V zemi Moravskoslezské vzniklo postupně 192 středisek různého druhu, jejichž povaha nebyla ještě tehdy zcela vyhraněna.

Soustředování větších skupin lidí do táborů v souvislosti s chystaným odsunem, pracovním přidělováním, zajišťováním a vyšetřováním probíhalo na základě pokynů národních výborů a bezpečnostních orgánů.²⁷⁷

Internační střediska rozptýlena v obvodu každého okresního národního výboru byla sloučena v jedno okresní internační středisko, z nich byly dodávány zadržené osoby do krajských internačních středisek.²⁷⁸

²⁷⁶ Výroční zemský sjezd 1947, zpráva o činnosti – Zemský Národní výbor v Brně, Brno 1947, srov. k tomu Tomáš STANĚK, *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*, Opava 1996, s. 10-27.

²⁷⁷ SOKA Znojmo, ONV Znojmo, odd. Spisovna (1945-1960), kart. 595 - (měsíční zprávy o politické situaci v okrese pro ZNV Brno), od 1. ledna 1946 se znojemské sběrné zařízení stává Krajským internačním táborem při Krajském soudu, zde jsou shromážděni političtí provinilci z celého obvodu tzn. z p. o. Mikulov, Moravské Budějovice, Mor. Krumlov a Znojmo; srov. k tomu *Výroční zemský sjezd 1947*, zpráva o činnosti – *Zemský Národní výbor v Brně*, Brno 1947 - V zájmu jednotné organizace dozoru a náležité správy středisek zřídila rada zemského národního výboru v Brně pro celou zemi Moravskoslezskou usnesením ze dne 2. října 1945 samostatné velitelství internačních, pracovních a sběrných středisek v zemi Moravskoslezské při zemském velitelství Sboru národní bezpečnosti V Brně, které bylo na sklonku roku 1946 po odsunu Němců zrušeno;

²⁷⁸ TAMTĚŽ.

5.7.2 Kárný a pracovní tábor ve Znojmě

Na Moravě vznikala větší či menší táborová zařízení od poloviny května 1945, což je i případ sběrného a internačního střediska ve Znojmě, které zřídil okresní Národní výbor ve Znojmě dne 15. května 1945. Tábor se nacházel na Pražské třídě za Masarykovou kolonií v barákovém ležení vybudovaném Němci během války.²⁷⁹

Původní označení tohoto zařízení znělo „*Kárný a pracovní tábor ve Znojmě*“.²⁸⁰ V budově byli soustředěni členové a funkcionáři NSDAP, SA, SS i jiných složek a svazů nacistické strany a osoby podezřelé z trestních činů podle retribučního dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.²⁸¹ německé i české národnosti (zrádci, kolaboranti a jejich pomahači).²⁸²

Hlavním důvodem zřízení sběrného střediska ve Znojmě bylo soustředění a pravidelný odsun německého obyvatelstva, jehož převážná část, která bydlela v okrese

²⁷⁹ SOKA Znojmo, Městský národní výbor Znojmo, odd. Kronika města Znojma, sign. K-I 572.

²⁸⁰ Část střediska s označením „*kárný tábor*“ se nacházela v budově bývalé zemské donucovací pracovny (proto se vžilo používané označení „*robotárna*“).

²⁸¹ Pavel WINKLER, *Dekrety prezidenta republiky z období 1940 - 1945*, in: Právní aspekty odsunu sudetských Němců, Ústav mezinárodních vztahů v Praze, Praha 1996, s. 23; Potrestání zločinnů a provinění je předmětem dekretu č. 16/1945 ze dne 19. června 1945 „*o potrestání nacistických zločinnů, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech*“ (tzv. velký retribuční dekret) ve znění zákona č. 22/1946 Sb. a dekretu č. 17/1945, o Národním soudu (účinnost obou dekretů byla zákonem č. 149/1946 Sb. prodloužena do 8. ledna 1947), dále dekretu č. 138/1945 Sb. ze dne 27. října 1945, „*o trestání některých provinění proti národní cti*“ (tzv. malý retribuční dekret); Podle velkého retribučního dekretu měl být dlouholetým žalářem, v řadě případů smrtí potrestán, ten kdo se dopustil „zločinů proti státu“, „zločinů proti osobám“, „zločinů proti majetku“ a „udavačství“, přičemž skutkové podstaty trestných činů byly přesně stanoveny buď odkazem na zákon č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky a na tehdy platné trestní zákoníky ještě z minulého století (rakouský zákon č. 117/1852 ř. z. a uherský zákon čl. V/1878), anebo novou přesnou definicí trestného jednání, jako např. při udavačství, propagaci a podpoře fašistického nebo nacistického hnutí atd. Stanovení přísnějších trestů je plně opodstatněno tím, že se dekret vztahuje pouze na trestné činy spáchané „v době zvýšeného ohrožení republiky“, kterou se rozumí doba od 21. 5. 1938 (§ 18 dekretu) do 31. 12. 1946 (vládní nařízení č. 217/1946 Sb.); Tzv. malý retribuční dekret postihoval ty, kteří „... v době zvýšeného ohrožení republiky... nepřístojným chováním, urážejícím národní cítění českého nebo slovenského lidu, vzbudil/i/ veřejné pohoršení“, přičemž byly stanoveny poměrně mírnější tresty a krátká promlčecí doba (šest měsíců); srov. Emanuel MANDLER, *Benešovy dekrety. Proč vznikaly a co jsou*, Praha 1996, s. 64 – Pro trestné činy osob, „které byly vedoucím postavením v životě politickém, vysokým úřadem, vysokou funkcí velitelskou nebo význačným místě v hospodářském životě vázány být svým spoluobčanům vlasteneckým vzorem“, byl dekretem prezidenta republiky č. 17/1945 Sb. zřízen tzv. Národní soud, který měl fungovat jednak jako soud trestní, jednak jako soud čestný; Žádný z těchto dekretů neměl celostátní působnost na Slovensku byla situace jiná).

²⁸² Tato část střediska se nazývala „*Věznice ředitelství národní bezpečnosti ve Znojmě*.“ Dne 27. srpna 1945 byla tato věznice převzata vyšetřující komisí ONV pro mimořádný lidový soud ve Znojmě a začal se pro ni užívat název internačního tábora. Do něho byly soustředěny i osoby z věznice krajského soudu, které se dopustily trestních činů podle retribučního dekretu a proti nimž bylo učiněno trestní oznámení vyšetřující komisí při ONV ve Znojmě (věznice krajského soudu měla sloužit jen pro osoby, které se dopustily jiných trestných činů), SOKA Znojmo, Sběrné středisko Znojmo, Internační středisko Znojmo, kart. 1 – úvod a obecné záznamy o fungování a stavu sběrného a internačního tábora ve Znojmě z roku 1946.

Znojmo do roku 1945, sama uprchla nebo byla vyhnána v rámci tzv. „divokého odsunu“ ještě před koncem války a v prvních týdnech po osvobození do Rakouska.²⁸³

Celkem bylo ze sběrného střediska ve Znojmě ve 14 transportech odsunuto 14 822 Němců, z toho 3 712 mužů, 7 228 žen a 3 882 dětí, všichni do amerického pásma.²⁸⁴

Druhá část střediska označovaná jako „pracovní tábor“ vznikla čtvrtého června 1945. Pracovní tábor byl umístěn také v barákovém táboře na Pražské ulici. Důvodem jeho vzniku byla internace praceschopných Němců, kteří se měli podílet na obnově válkou zničeného Československa, nebo sloužit jako velmi výhodná náhrada za chybějící pracovní síly. Tyto osoby dodávaly do tábora vyšetřující komise, MNV, správní komisaři, stanice NB, osidlovací referát ONV a pracovní úřad. Z dobového hlediska šlo většinou o osoby německé národnosti, „které odmítaly pracovat“, byly chyceny na útěku do Rakouska nebo neoprávněně překročily hranice do Československa, či byly v bydlíšti nežádoucí, ale oficiálně se neprovinily proti Československu. Po reorganizaci koncem roku 1945 byla pro „pracovní tábor“ používaná bývalá donucovací pracovna (tzv. robotárna). Mladiství byli ubytováni odděleně v budově učňovského domova.

Většina z internovaných pracovala na zemědělských pracích u rolníků znojemského okresu. Menší část pak na odklizení frontových pozůstatků a odstraňování válečných škod (převážně řemeslníci).

Pracovním táborem a sběrným střediskem od jeho zřízení 15. května 1945 až do jeho likvidace, tedy konce roku 1946, prošlo více jak 15 000 Němců. Největší část jich prošla střediskem v roce 1946, kde byla soustředována pro odsuvné transporty. Nejvyšší počet internovaných se nacházel v táboře 3. srpna 1945 (2134 osob).²⁸⁵

²⁸³ H. HAAS, *Konec německo-české symbiózy na jižní Moravě. Model a průběh násilné etnické homogenizace (1938 -1948)*, in: KOMLOSIOVÁ, A. – BŮŽEK, V. – SVÁTEK, F. (edd.), *Kultury na hranici*, s. 309.

²⁸⁴ První pololetní sjezd delegátů lidové správy na okrese znojmském, vydal ONV ve Znojmě, Znojmo 1947.

²⁸⁵ SOKA Znojmo, Sběrné středisko Znojmo, Internační středisko Znojmo, kart. 1 - úvod a obecné záznamy o fungování a stavu sběrného a internačního tábora ve Znojmě z roku 1964; srov. H. HAAS, *Konec německo-české symbiózy na jižní Moravě*, in: KOMLOSIOVÁ, A. – BŮŽEK, V. – SVÁTEK, F. (edd.), *Kultury na hranici*, s. 307.

System vyhošťování Němců, jejich přidělování na práce, které provázelo hromadné izolování a soustřeďování postižených, podléhal směrnícím národních výborů či různých bezpečnostních úřadů. O umístění Němců v táborech jednala rada Moravskoslezského ZNV 16. května 1945. V prozatímních všeobecných směrnících o Němcích vydaných velitelstvím NBS v Brně byla zmíněna opatření ke zkoncentrování mužů ve stáří od 14 do 60 let v pracovních táborech.

Podezřelé a provinilé osoby měly být ihned zatčeny a předány do věznic a koncentračních táborů. Upřesněn byl způsob výkonu pracovních povinností německých žen a postup vyšetřovacích komisí při vyjímání jednotlivých osob z dosahu opatření proti Němcům. Pokud se takové osoby nijak neprovinily, nemělo jim být bráněno ve vystěhování do Rakouska a Německa se zavazadly, která unesou v rukou.²⁸⁶

Staří a nemocní lidé německé národnosti byli umístěni v srpnu 1945 do „odlehčovací stanice“ v Hrušovanech nad Jevišovkou a chorobince sv. Hedviky ve Fryšavě (dnes Břežany) v okrese Znojmo. Tito Němci nebyli schopni práce ani odsunu a byli tak ponecháni v nemocničním středisku v zámku, a to až do podzimu 1949, kdy byli umístěni do Trnovan u Teplic-Šanova v Čechách.²⁸⁷

5.7.3 Všední den ve sběrném středisku

Chyběla-li celostátně platná předloha, vydávaly úřady odpovědné za správu a vydržování táborů své vlastní interní pokyny, týkající se jejich provozu a střežení. Přijatá vnitřní pravidla se pak mohla v jednotlivých ustanoveních odlišovat, což dávalo střediskům případně spravujícím orgánům poměrně velkou autonomii. Velitelé jednotlivých táborů získali značné pravomoci a národní výbory nebo bezpečnostní úřady vykonávaly jen všeobecný dohled.²⁸⁸

Ke směrnícím brněnského ZNV z 21. června 1945 byl přiložen „domácí řád“ pro policejní věznici – internační tábor v Kounicových kolejích, který měl na Moravě i v obvodu expozitury sloužit jako vzor. Šlo o první návrh na zavedení jednotného režimu v táborech na tak rozsáhlém území. Otázkou však zůstává, do jaké míry byl takový řád dodržován.

²⁸⁶ T. STANĚK, *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*, s. 33.

²⁸⁷ SOkA Znojmo, Místní národní výbor Hrušovany nad Jevišovkou, kronika Hrušovany nad Jevišovkou, sign. K – II 842.

²⁸⁸ T. STANĚK, *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*, s. 31-41.

Až do pozdního léta 1945 upravovaly chod táborových zařízení v nejzávažnějších otázkách jen interní směrnice MV a ostatní bylo ponecháno na místních autoritách. Ministerstvo často odkazovalo jednotlivé lokální úřady na Košický vládní program a prohlášení vlády z 11. května 1945, konkrétně pak na výzvu aby „národní výbory zneškodnily všechny nacisty a zajistily jejich majetek“.²⁸⁹

Jednotlivé místní řády se ve svých interních nařízeních lišily. Organizační řád pro sběrný tábor ve Znojmě byl vydán 15. června 1945, tedy 7 dní před vznikem vzorového „domácího řádu“ z Kounicových kolejí. Organizační řád sběrného a internačního tábora ve Znojmě tvořilo několik všeobecných ustanovení ONV, která vytvářela z tábora autonomní jednotku.

Sběrný tábor byl podřízen služebně policejnímu řediteli ve Znojmě, který byl odpovědný ONV za správu tábora. Členové ONV mohli vykonávat pouze kontrolní funkci. Na návrh ONV rozhodoval policejní ředitel o zařazení osob do sběrného tábora, případně o jejich propuštění. Pouze policejní ředitel měl právo udělovat rozkazy veliteli tábora, potažmo strážnímu oddílu, který vykonával v táboře strážní službu.²⁹⁰

Strážný oddíl tvořila strážní četa znojemského pěšího pluku v počtu padesáti vojáků. V červenci 1945 byli vojáci nahrazeni civilními zaměstnanci, které ustanovoval ONV. Ke konci roku 1945 střežilo internační středisko 75 dozorců. S postupným úbytkem internovaných, a to především v důsledku odsuvných transportů, se počet strážných snižoval. Počátkem roku 1946 registroval tábor 36 čekatelů SNB, 25 dozorců a dvě dozorkyně.²⁹¹

Vnitřní organizace tábora byla vojenská. Strážní oddíl byl odpovědný za dodržování „domácího řádu“ tábora, který vydával jeho ředitel. V případě porušení „domácího řádu“ pak strážný oddíl využíval všech svých mocenských prostředků, potažmo i zbraně podle platných zákonných ustanovení (např. svévolný útěk z tábora nebo z práce atd.).

²⁸⁹ T. STANĚK, *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*, s. 37.

²⁹⁰ SOKA Znojmo, Sběrné středisko Znojmo, Internační středisko Znojmo, kart. 3 – zpráva okresního Národního výboru ve Znojmě; Organizační řád pro sběrný tábor ve Znojmě vydaný z usnesení ONV z 15. 6. 1945, 11 všeobecných ustanovení k řízení a fungování sběrného a internačního střediska.

²⁹¹ TAMTĚŽ, kart. 1 - úvod a obecné záznamy o fungování a stavu sběrného a internačního tábora ve Znojmě.

Osoby zařazené do kárného tábora byly označeny na prsou žlutými písmeny KT (kárný tábor), osoby zařazené do pracovního tábora písmenem T (tábor). Podle potřeby zřizoval policejní ředitel v okrese pobočky pracovního tábora.²⁹²

Všechny osoby dodané do tábora se musely podrobit lékařské prohlídce. Internovaným byly zabaveny veškeré osobní věci vyjma hodinek, hřebenu, kartáčku na zuby, zubní pasty a kapesníku. Peníze a cenné předměty měly být uloženy v pokladně tábora.²⁹³ Z těchto prostředků hradila správa tábora udržovací a provozní náklady. Internační a sběrný tábor ve Znojmě byl soběstačný, jako většina zařízení tohoto druhu v poválečném Československu. Provozní náklady byly také hrazeny z výdělku zadržených osob. Případný schodek udržovacích nákladů tábora měl hradit ONV, který se obvykle s vyúčtováním obracel na MV. K takovým postupům však nedocházelo často, většinou totiž byly tábory v otázce hospodaření plně soběstačné. Denní náklad na jednu zadrženou osobu včetně celého zaopatření (strava, otop, světlo, voda) se pohyboval v relacích okolo 8–9 K. Velitele tábora odměňovala správa tábora měsíčním platem 1680 K. Správa tábora platila také členy dozorcí služby. V září 1945 pobíralo 50 civilních dozorců částku 1550 K. měsíčně.²⁹⁴

Z hygienických opatření se v domácím řádu připomínalo koupání (2x měsíčně), holení (1x týdně), mytí nohou (po práci denně) a běžná denní hygiena (čištění zubů, řádné mytí). Všem internovaným byly ostříhány vlasy na krátko. S poukazem na to, že nemocní mají mít potřebné ošetření, se stanovovaly povinnosti táborového lékaře.²⁹⁵

Pracovat se mělo nejméně osm hodin. Příslušník tábora, který byl dáván na práci např. podnikateli nebo v táboře vykonával řemeslnou práci (obuvník, krejčí, holič, kuchař, kočí) nebo vypomáhal při pracích v kuchyni či při polním hospodářství tábora, měl za každý pracovní den obdržet odměnu za práci v částce 2 K. Za vyplacené odměny

²⁹²SOKA Znojmo, Sběrné středisko Znojmo, Internační středisko Znojmo, kart. 3 – zpráva okresního Národního výboru ve Znojmě; Organizační řád pro sběrný tábor ve Znojmě vydaný z usnesení ONV z 15.6. 1945, 11 všeobecných ustanovení k řízení a fungování sběrného a internačního střediska.

²⁹³ TAMTÉŽ, kart. 4 – Domácí řád pro internační tábory.

²⁹⁴ TAMTÉŽ, kart. 3 - Sběrné středisko Znojmo, Internační středisko Znojmo – zpráva velitelství kárného a pracovního tábora Znojmo z 23.9. 1945 ve věci Sběrné zajišťovací a jiné tábory v zemi Moravskoslezské - soupis; k výnosu Zemského národního výboru ze 7. 9. 1945 – otázky k zřízení, fungování a správě sběrného a internačního tábora.

²⁹⁵ TAMTÉŽ, kart. 4 - Domácí řády pro internační tábory - Tábor měl 2 internované lékaře, vlastní zařízení lékárnu, táborovou ošetřovnu pro muže a ženy, jednoho zubního technika rovněž se zařízením. Mimo to docházeli internovaní každých 14 dnů do městských lázní k pravidelným koupelím a pro případ, že by se vyskytly v táboře vši, měl tábor vlastní odvíšivovací stanici. Do tábora dojížděl pravidelně okresní lékař.

mohl internovaný nakupovat v táborové prodejně většinou věci každodenní potřeby (zubní pastu, tužky, korespondenční lístky atd.). Otázkou však zůstává, zda bylo nařízení o náhradě za práci dodržováno. Správní orgány většinou upozorňovaly na mnoho nedostatků při zacházení se zadrženými. V souvislosti s těmito upozorněními je patrné to, že osazenstvo sběrných a internačních středisek pracovalo bez nároku na jakoukoliv odměnu či náhradu za odvedenou práci, a to minimálně v prvních měsících internace.²⁹⁶

Korespondence mohla být odesílána a přijímána až po uplynutí jednoměsíční vazby. Psát se smělo pouze jednou v měsíci na korespondenční lístek, což platilo i pro obdrženu poštu. Cenzurou byly pověřeny úřady národní bezpečnosti nebo vyšetřovací komise.²⁹⁷ Těmto orgánům příslušelo také povolování návštěv (většinou striktně zakázány). Vůči internovaným měli příslušníci strážního oddílu zachovávat „*patričnou zdrženlivost a osvědčovat, klid, vážnost a rozhodnost*“, týrání bylo zakázáno.

Zadržený nesměl mít v táboře kromě oděvu a dvou garnitur prádla, kartáčku na zuby, pasty, hřebenu a hodinek nic vlastního, což pravidelně ověřovaly kontroly. Přísný zákaz se vztahoval na požívání alkoholických nápojů a kouření (nikdo nesměl mít v držení zápalky nebo zapalovač). Využití volného času upravoval velitel tábora. Bezpodmínečně se však zapovídalo zpívat, hrát karty, číst knihy a časopisy nebo věnovat se jiným „zábavám a kratochvílím“.

V případě porušení řádu ukládal velitel tábora tresty (neposlušnost, úmyslný špatný pracovní výkon atd.) a to ve formě:

- a) důtky
- b) odnětí výhod (např. dopisování a přijímání korespondence)
- c) odnětí teplé stravy ráno a večer po tři dny za sebou
- d) odnětí slamníku (tvrdé lůžko) až třikrát po sobě

²⁹⁶ SOkA Znojmo, ONV Znojmo, odd. Spisovna (1945-1960), kart. 6. - Zřízení vyšetřovací komise a lidového soudu ve Znojmě; srov. TAMTÉŽ, Presidiální spisy, zřízení vyšetřovací komise ve Znojmě.

²⁹⁷ Při korespondenci byla povolena pouze čeština. Lístek musel být psán čitelně a měl mít jen 20 řádek. Lístky byly sebrány každého 15. dne v měsíci vedoucím baráku, který je odeslal veliteli tábora. Dopisy „závadného obsahu“ nebo psané nečitelným písmem či značkami se okamžitě ničily. Všechny došlé poštovní zásilky obdrželi příslušníci tábora teprve po jejich cenzuře a prohlídce.

e) příkázání zvláštních prací po dobu až 5 dnů (celková pracovní doba nesměla překročit 14 hodin denně)

f) uzavření po službě až na 14 dnů

g) vězení v trvání nejvýše 14 dnů

Jiné tresty nebyly přípustné. Jakékoliv tělesné zásahy proti příslušníkům tábora byly zakázány.²⁹⁸

Denní program byl rozvržen takto: v pět hodin ráno budíček (v zimě v šest hodin), v neděli a ve svátek o hodinu později; do půl šesté očista a úprava lůžka, 15 minut zabrala snídaně; následoval nástup a zařazení do práce, v šest nebo sedm hodin odcházely pracovní oddíly z tábora, přičemž denní pracovní doba činila nejméně osm hodin, mohla však být prodloužena až na deset hodin; součástí pracovní doby mohla být polední přestávka v délce jedné hodiny; konec zaměstnání v táboře následoval v 17.30 hod., kdy se měla vydávat večeře; návrat pracujících, kteří pracovali mimo objekt byl „podle potřeby“ a vydání večeře pak následně až v táboře; od 20 hod. úklid, hygiena apod.; večerka v 21 hod., jakékoliv rušení nočního klidu bylo trestné.²⁹⁹

Již tak složité životní podmínky ve sběrném a pracovním táboře se ještě více zhoršily příchodem zimních měsíců. Přestože internovaní denně docházeli na těžké práce, nemohli se převlékat, protože neměli k dispozici dostatek ošacení a prádla. V důsledku chybějícího šatstva, desinfekčních prostředků a čistících prostředků se v táboře brzy rozšířily vši.

Velitelství tábora se opakovaně obracelo s žádostmi o řešení situace na ONV. Vši a případné infekční choroby již v této době neohrožovaly pouze pracovní tábor, ale i část města Znojma. Tábor se jak známo nacházel v bezprostřední blízkosti kasáren v centru města, navíc internovaní docházeli za prací po celém městě. Vážné nebezpečí zavšivení hrozilo také lidovému soudu a krajské věznici.³⁰⁰

²⁹⁸ SOKA Znojmo, Sběrný tábor, Internační tábor, kart. 4 – Domácí řády pro internační tábory.

²⁹⁹ TAMTÉŽ; srov. k tomu STANĚK, Tomáš, *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*, s. 37-38.

³⁰⁰ TAMTÉŽ, ONV Znojmo, Spisovna (1945-1960), kart. 6. - Presidiální spisy; zřízení vyšetřovací komise, přípis Vyšetřovací komise při mimořádném lidovém soudu ve Znojmě z 19.11. 1945.

Situace se stávala vážnou, neboť zdraví a životy osazenstva sběrného a pracovního tábora ohrožoval především akutní nedostatek uhlí. A právě uhlí hrálo klíčovou roli ve fungování celého střediska. Při nedostatku uhlí nemohlo být dodáváno čisté prádlo, neboť veškerý ohřev vody závisel na této životně důležité surovině. Praní a koupání bylo několik měsíců zcela vyloučeno, přičemž každý internovaný se měl koupat dle „domácího řádu“ minimálně jednou za 14 dní.³⁰¹ Odvšivení prádla, ošacení a hlavně dodržování základních hygienických potřeb samotnými zadrženými nemohlo být uskutečňováno. Za těchto okolností vystávalo neustálé nebezpečí vypuknutí nějaké infekční choroby. Zbylé zásoby uhlí, většinou pouze na několik dní, musely být použity pouze na vaření.³⁰²

Dodávkami uhlí byla pověřena firma „Bach“ se sídlem ve Znojmě, která měla dodávat každý týden 15 - 20 metráků uhlí. Ve skutečnosti však tato firma dohodnuté smlouvy neplnila. Během dvou podzimních měsíců října a listopadu 1945 dodala firma „Bach“ do sběrného střediska nanejvýš 20 metráků uhlí, což zhruba pokrylo spotřebu na vaření.³⁰³

Velitelství internačního tábora se v důsledku toho zřeklo zodpovědnosti za zdraví a čistotu internovaných.³⁰⁴

Firma „Bach“ však v neplnění závazků vůči táboru nezůstávala samotná. Velitelství tábora opětovně vyzývalo patřičné firmy, aby žádané zboží donucovací pracovníci dodaly. Nedostávalo se hlavně příkrývek, slámy do slamníků, skla na zasklení aspoň nejnужnějších oken a tašek na spravení střech.

Problém tkvěl v tom, že kritická situace v oblasti zásobování důležitými surovinami a ošacením nepostihla jen samotný tábor, ale také celé město a jeho okolí. Pro nedostatek dopravních prostředků a pohonných hmot vážlo zásobování základními potravinami a ošacením. Krajně kritická situace nastala v listopadu 1945 důsledkem nedostatečných dodávek uhlí. Veškeré příchozí uhlí spotřebovávaly znojenské podniky

³⁰¹ SOkA Znojmo, Sběrný tábor, Internační tábor, kart. 4 – Domácí řády pro internační tábory; srov. k tomu STANĚK, Tomáš, *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*, s. 37-38.

³⁰² TAMTĚŽ - Ředitelství národní bezpečnosti internační tábor ve Znojmě, Věc: přiděl uhlí z 16. 11. 1945.

³⁰³ TAMTĚŽ, ONV Znojmo, Spisovna (1945-1960), kart. 6, přípis Vyšetřovací komise při mimořádném lidovém soudu ve Znojmě z 19.11. 1945.

³⁰⁴ TAMTĚŽ - přípis Ředitelství národní bezpečnosti ve Znojmě Okresnímu národnímu výboru ve Znojmě ze dne 16. 11. 1945.

a firmy, jejichž běh a provoz byl pro obyvatele existenčně důležitý. Je tedy pochopitelné, že sběrné a internační středisko mělo značný problém se sháněním životně důležitých prostředků, které by zajistily relativně bezproblémový chod tábora.³⁰⁵

5.7.4 Pracovní povinnost

Válka napáchala na Znojemsku, podobně jako v celém pohraničí, obrovské škody. Na jejich odstranění, jakož i na obnovení hospodářského života, byli nasazeni především občané německé národnosti, na jejichž bedrech spočívala „*strašná odpovědnost za válku*“.³⁰⁶ Pracovní nasazení německých občanů skončilo jejich transferem z Československa.

V prvních měsících po válce podléhal prakticky každý Němec pracovní povinnosti. Počáteční divoké shromažďování Němců probíhalo za vojenské asistence, a tedy i za účasti samozvaných partyzánských jednotek. Do pracovního tábora na Pražské třídě byli shromažďováni Němci bez ohledu na to, zda se sdružovali v nějaké nacistické organizaci, či nikoliv. Mezi nimi se nacházeli i němečtí sociální demokraté a komunisté, dále také nemocní, přestárlí, ženy s dětmi a invalidé často s amputovanými končetinami.

Právní rámec pro pracovní nasazení Němců vytvořil až Dekret prezidenta republiky č. 71/45 Sb. z 19. září 1945³⁰⁷. Německých pracovních sil se však

³⁰⁵ SOKA Znojmo, ONV Znojmo, odd. Spisovna (1945–1960), kart. 595 - Měsíční zprávy o politické situaci v okrese pro ZNV Brno.

³⁰⁶ TAMTÉŽ, kart. 6.

³⁰⁷ Jan KUKLÍK ml.-Karel JECH-Vladimír MIHULE, *Němci a Maďaři v dekretch prezidenta republiky. Studie a dokumenty 1940 -1945*, Brno 2003, s. 350-352 - Dekret prezidenta republiky č. 71/1945 Sb. ze dne 19. září 1945 o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního – K odstranění a odčinění škod, způsobených válkou a leteckým bombardováním, jakož i k obnovení hospodářského života rozrušeného válkou, se zavádí pracovní povinnost osob, které podle ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945, č. 33 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti Německé a Maďarské, pozbyly československého státního občanství. Pracovní povinnost se vztahuje také na osoby národnosti české..., které se v době zvýšeného ohrožení republiky ucházely o udělení německé nebo maďarské státní příslušnosti, aniž k tomu byly donuceni nátlakem nebo zvláštními okolnostmi; srov. Jan KUKLÍK, *Dekrety E. Beneše*, in: J. DEJMEK-J. KUKLÍK-J. NĚMEČEK, (edd.), *Historické kořeny a souvislosti*, Praha 2001, s. 11 - Dekret prezidenta republiky č. 71/1945 Sb. měl zvláštní postavení, nelze o něm hovořit jako o paušálním uplatnění principu kolektivní viny, netýkal se pouze „Němců a Maďarů“, ale všech osob, které se proti československému státu provinily, a byly označeny buď za „zrádce a kolaboranty“ či za „osoby státně nespolehlivé“. V tomto ohledu se právně naplňovaly politické závěry Košického vládního programu a uvedený dekret je přímo spojen s retribučními předpisy. Dekret také nedopadal pouze na fyzické osoby (tj. jednotlivce), ale týkal se především německého a maďarského státu a právnických osob vedoucích válku pro ti ČSR a spolupracujících s nacisty; zákon č. 71/1945 Sb. II., Dekret Prezidenta republiky o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československé občanství -

na Znojemsku využívalo ihned po zřízení táborového střediska 15. května 1945, tedy ještě poměrně dlouho před vydáním zmíněného dekretu. Pracovní povinnosti podléhali muži od 14 do 60 let a ženy od 15 do 50 let. Vyňaty z pracovní povinnosti, a tedy i z táborového zařízení, měly být osoby tělesně nebo duševně neschopné, dále pak těhotné ženy od čtvrtého měsíce těhotenství, rodičky v šestinedělí a ženy pečující o dítě mladší šesti let.³⁰⁸

Příčin společné internace jedinců vyňatých z pracovních povinností spolu s práceschopnými bylo několik. Jednak divoké zatýkání a shromažďování v prvních měsících po válce, dále nedostatek vhodných ubytovacích prostor ve válkou poničeném městě a také touha jednotlivých rodin zůstat při sobě.³⁰⁹

Blížící se zima a zcela nedostačující vybavení kárného pracovního tábora přinutily příslušné orgány jednat. Od října 1945 ONV a MNV zřizovaly tzv. ústavy *Charity*, ve kterých se umísťovaly děti do 14 let a jejich matky,³¹⁰ dále těhotné ženy od sedmého měsíce těhotenství a kojící matky, osoby přestálé a choré, tedy práce trvale neschopné. Ženy vykonávaly v těchto nových internačních táborech pouze lehké práce (práce na zahradě, zelinářství, udržování chodu ústavu apod.), aby mohly pečovat o své děti. Situace si často vynutila zřízení improvizované porodnice, na jejímž fungování se podílely shromážděné osoby, které také udržovaly chod ústavů. Děti svěřené do ústavní péče vyňalo Ministerstvo vnitra z povinnosti navštěvovat české školy, a to s ohledem na jejich brzký odsun a také především z obavy, že by docházka německých dětí do českých škol ohrožovala výuku dětí českých. Přesto německé děti

Pracovní povinnost bylo možno nařídit pouze k odstranění a k odčinění škod způsobených válkou a leteckým bombardováním, jakož i k obnovení hospodářského života rozrušeného válkou, a to ve veřejném zájmu.

³⁰⁷ SOKA Znojmo, ONV Znojmo, Spisovna (1945-1960) kart. 6. - Presidiální spisy, zřízení vyšetřovací komise ve Znojmě.

³⁰⁸ TAMTÉŽ, Sběrné a internační středisko Znojmo kart. 3; srov. Jan KUKLÍK ml.-Karel JECH-Vladimír MIHULE, *Němci a Maďaři v dekretch prezidenta republiky. Studie a dokumenty 1940-1945*, s. 350-352 – Osoba která byla přidělena k práci, O vynětí z pracovní povinnosti rozhodoval ONV (okresní správní komise) na návrh místního národního výboru (místní správní komise), a to s konečnou platností. Pracovní povinnost se vztahovala na výkon prací všeho druhu, které uznal ONV za práce konané ve veřejném zájmu; Jan KUKLÍK, *Dekrety E. Beneše*, in: J. DEJMEK-J. KUKLÍK-J. NĚMEČEK, (edd.), *Historické kořeny a souvislosti*, Praha 2001, s. 11.

³⁰⁹ TAMTÉŽ.

³¹⁰ TAMTÉŽ, Umístění německých dětí, osob přestálých a chorých ze sběrných táborů v ústavech *Charity* – matky s dětmi umísťovaly bezpečnostní orgány do ústavů *Charity* jen tehdy, pokud jich nebylo třeba v táborech k výkonu různých prací, a nebo pokud požádaly o společné umístění s dětmi. Matky byly se svými dětmi odsunuty společně, i v případech odloučení (např. v důsledku pracovní činnosti). Ústavy musely ze své péče ihned propustit všechny chovance za účelem odsunu z území ČSR.

nezahálely. Děti starší 12 let většinou pomáhaly udržovat chod ústavu, mladší děti se věnovaly hrám a četbě, anebo trávily čas s matkou.³¹¹

Osoby německé národnosti starší 60 let byly internovány většinou v kárném a pracovním táboře. Část z nich ale dosud obývala své byty a domy. Většinou však tyto osoby neměly dostatek prostředků, a proto pronajímaly volné pokoje Čechům, aby si byty udržely. V době kdy do Znojma a jeho okolí proudili čeští občané z vnitrozemí, stávaly se byty obývané Němci žádaným zbožím. Nastalá situace nutila německé starce a stařeny opouštět své byty a domy. Koncem července 1945 zřídil ONV ústav pro přestárlé Němce, který se nacházel v barákovém táboře na Pražské ulici. Právě tam umisťovala Národní bezpečnost všechny osoby starší 60 let a všechny osoby práce neschopné.³¹² Toto řešení však bylo pouze dočasné a prozatímní. Značná část velmi starých, nemocných a práce neschopných lidí, vesměs osob německé národnosti, které nebyly schopny odsunu, se přemístila do nemocničního střediska v zámku v Hrušovanech nad Jevišovkou. Tito Němci zde zůstali až do podzimu 1949, kdy se uskutečnil jejich přesun.³¹³

Dle dekretu prezidenta republiky č. 71/45 Sb. z 19. září 1945 o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního občanství, příslušela těmto osobám za vykonanou práci náhrada, kterou měl stanovovat ONV.³¹⁴ Často se však stávalo, že jedincům podléhajícím pracovní povinnosti byla náhrada za vykonanou práci odepřena. Ještě v polovině listopadu 1945 upozorňovaly vyšetřující komise ONV ve Znojmě na nedostatky při fungování a řízení tohoto střediska, které tak neodpovídalo ustanovením dekretu č. 71/1945 Sb. Mezi nejzávažnější výtky patřila otázka vyplácení mezd internovaným, kteří podléhali pracovní povinnosti.³¹⁵

³¹¹ SOKA Znojmo, Sběrné a internační středisko Znojmo kart. 3.

³¹² TAMTÉŽ.

³¹³ TAMTÉŽ, Místní národní výbor Hrušovany nad Jevišovkou, *kronika Hrušovany nad Jevišovkou*, sign. K-II 842.

³¹⁴ J. KUKLÍK ml.-K. JECH-K. MIHULE, *Němci a Maďaři v dekretch prezidenta republiky. Studie a dokumenty 1940 -1945*, s. 351; srov. SOKA Znojmo, TAMTÉŽ, ONV Znojmo, Spisovna (1945-1960), kart. 6 - Presidiální spisy, zřízení vyšetřovací komise ve Znojmě.

³¹⁵ TAMTÉŽ – K navýšení pracovní morálky navrhovala vyšetřující komise různé úlevy, odstupňování odměn nebo například četbu knih ve volném čase. Ještě v listopadu 1945 nebyly přesně určeny rozdíly mezi kárným a pracovním táborem, oba totiž patřily do jednoho společného střediska - z nedostatku místa nebylo oddělené umístění možné. Také se nepodařilo označit všechny osoby, které nepodléhaly pracovní povinnosti, ačkoli je z této povinnosti vylučoval dekret prezidenta republiky.

Z platů zadržených osob si správa tábora ponechávala značný obnos na provozní a udržovací náklady (za stravu, ubytování, otop, opravy šatstva, obuvi atd.).³¹⁶ Například denní sazba za stravu činila v znojenském pracovním táboře 5 K, tato sazba se navýšila od září 1945 na 10 K, přičemž hodinová mzda ženy dosahovala nejvýše 2.80 K.³¹⁷

Osobám docházejícím na práci se navíc z hrubé mzdy strhávalo 20 procent ve prospěch státní pokladny. Opatření se vztahovalo v zásadě na všechny osoby podléhající pracovní povinnosti podle dekretu č. 71/1945 Sb. bez ohledu na to, jestli docházely za prací, nebo zůstávaly na přiděleném pracovišti, a to i v případě vyššího postavení. Zaměstnavatel byl tedy povinen srážet přiděleným německým pracovníkům z hrubé mzdy 20 procent a odvádět je při každé výplatě složenkou Úřadu okresního národního výboru.³¹⁸

Největší část osob německé národnosti byla zaměstnána na venkově v zemědělství, kde chybělo v důsledku poválečného vývoje nejvíce pracovních sil. Ministerstvo ochrany práce a sociální péče dokonce umožnilo výnosem z 30. května 1945 okresním národním výborům nařídit pracovní povinnost v zemědělství všem osobám, které disponovaly dostatkem volného času nebo nebyly pověřeny speciálními úkoly. V případě neuposlechnutí výzev ONV nebo správních komisí následovaly přísné tresty.³¹⁹ Němci se podíleli také na odstraňování škod způsobených válkou ve městě a jeho okolí, za tímto účelem se využívalo ponejvíc německých řemeslníků, mnoho

³¹⁶ SOKA Znojmo, Sběrné středisko Znojmo, Internační středisko Znojmo, kart. 3 – zpráva velitelství kárného a pracovního tábora Znojmo z 23.9. 1945 ve věci Sběrné zajišťovací a jiné tábory v zemi Moravskoslezské - soupis; k výnosu Zemského národního výboru ze 7. 9. 1945 – otázky k zřízení, fungování a správě sběrného a internačního tábora.

³¹⁷ TAMTÉŽ - úprava mzdy za pracovní síly v kárném a pracovním.

³¹⁸ Josef ŠEBESTÍK - Zdeněk LUKEŠ, *Příručky pro národní výbory. Přehled přepisů o Němcích a osobách považovaných za Němce*, Praha 1946, s. 41–42 – Vyhláška MV ze dne 8. března 1946, jíž se doplňuje vyhláška MV č. 500/1945 o směrnících k provedení dekretu presidenta republiky ze dne 19. září 1945 č. 71/1945 Sb. o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního občanství - Srážce 20% z hrubé mzdy nepodléhaly: a) osoby zaměstnané jako dělníci v uhelných, rudných a jiných dolech, b) specialisté, kteří byli uznáni příslušnými orgány živnostenské inspekce, c) živitelé rodin, pečující nejméně o tři děti, nebo jiné práce neschopné rodinné příslušníky. Za pojištěné osoby podléhající dekretu 71/1945 Sb. odváděly příslušné nemocenské pojišťovny rovněž 20% srážku z „nemocenského“ ONV (okresním správním komisím) a to úhrnně za každý uplynulý měsíc; SOKA Znojmo, Sběrné středisko Znojmo, Internační středisko Znojmo, kart. 3 - Pracovní povinnost osob německé národnosti.

³¹⁹ TAMTÉŽ – Zajištění pracovních sil v zemědělství – Odmítnutí nástupu k plnění pracovní povinnosti v zemědělství přes výzvy ONV nebo smluvní vázanost, mohlo jedinci způsobit komplikace v podobě sankcí, které stanovoval zákon. Takové osoby byly označena za „škůdce národa a zrádce nové výstavby státu“ .

zadržených pracovalo ve znojemských podnicích. Za všechny pracovní síly pobíral tábor předepsanou mzdu.³²⁰

5.8 Proces čechizace Znojemska

Československé úřady po válce prosazovaly variantu čechizace sudetských oblastí ve formě nuceného vysídlení německého etnika provázeného usídlováním slovanského obyvatelstva.

První model procesu degermanizace postihl zejména vesnice na Znojemsku. Jeho podstata spočívala v tom, že během léta 1945 byla drtivá většina německého obyvatelstva těchto obcí bez jakýchkoliv oficiálních právních předpisů vyhoštěna přes blízkou hranici do sovětského okupačního pásma.

Při druhém modelu docházelo k zajištění městské (Znojmo), popř. venkovské elity (zámožní občané, funkcionáři státních a stranických organizací), která byla dopravována do internačního tábora ve Znojmě, kde byla okamžitě souzena.

Ve druhé fázi, datované postupimskou dohodou a koncem roku 1945 se proces čechizace nezastavil. A to i přes znění závěrů postupimské konference. I nadále docházelo k vysídlování celých obcí přímo do Rakouska. Životní podmínky byly Němcům během léta 1945 postupně znesnadňovány (majetkové konfiskace, speciální přiděly potravin, pracovní povinnosti, znemožnění kulturního života a mnohdy i bezohledný postup), ti tak většinou samostatně a neorganizovaně přecházeli rakouské hranice. Jednalo se tedy o tzv. třetí model procesu čechizace (metoda postupného vypuzování Němců pře československo-rakouskou hranici).

Třetí fáze postupné degermanizace politického okresu Znojmo měla charakter organizovaného odsunu formou železničních transportů a její hlavní část se uskutečnila od ledna do září roku 1946 (tzv. čtvrtý model čechizačního procesu). Příslušníci německé národnosti byli soustřeďováni do sběrného tábora ve Znojmě, odkud se během

³²⁰ SOkA Znojmo, Sběrné středisko Znojmo, Internační středisko Znojmo kart. 3 – Sběrné, zajišťovací a jiné tábory v zemi Moravskoslezské (soupis).

několika následujících týdnů řadili do železničních transportů směřujících do amerického okupačního pásma v Německu.³²¹

Ze Znojma bylo v roce 1946 vypraveno třináct transportů viz tabulka:³²²

Číslo trans.	Datum	Celkem	Původ vysídlenců		
			Znojemsko	Ostatní ČSR	Německo
I.	28. 2. 1946	1 195	1 187	7	1
II.	07. 3. 1946	1 200	1 200	0	0
III.	27. 3. 1946	1 195	1 194	1	0
IV.	07. 4. 1946	1 200	1 200	0	0
V.	23. 4. 1946	9 70	950	0	0
VI.	08. 5. 1946	1 166	1 158	8	0
VII.	01. 6. 1946	1 215	1 208	6	1
VII.	10. 6. 1946	601	599	2	0
IX.	18. 6. 1946	1 155	1 150	0	5
X.	07. 7. 1946	1 198	1 192	6	0
XI.	07. 8. 1946	1 174	1 155	19	0
XII.	23. 8. 1946	1 205	1 194	11	0
XIII.	16. 9. 1946	953	777	169	7
Celkem		14 427	14 164	249	14

Většinou bylo v každém transportu vysídleno kolem 1200 Němců, pro každý vypravený vlak existoval jmenovitý seznam členů jednotlivých vagonů, které byly obsazovány po 30 lidech. Celkově bylo v transportech vypravených ze Znojma vysídleno 14 427 Němců,³²³ z politického okresu Znojmo se jednalo o 14 164 osob, tj. 23,5 procent obyvatel podle sčítání lidu z roku 1930.³²⁴

³²¹ Martin MARKEL, *Nucené vysídlení Němců ze Znojemska, 1. část: květen – září 1946*, in: Sborník VA Brno, řada C-D 2/1997, Brno 1997, s. 58-60.

³²² TAMTÉŽ.

³²³ Z některých pramenů provenience ONV Znojmo vyplývá, že byl vypraven ještě jeden dodatečný transport, ve kterém se nacházelo 395 sudetských Němců, celkem by tak z politického okresu Znojmo bylo odsunuto 14 822 příslušníků německé národnosti.

³²⁴ TAMTÉŽ, s. 61.

Třináctým transportem ze září 1946 se uzavřela třetí, hlavní, fáze změny etnického složení obyvatelstva na Znojemsku. Československý stát si zajistil absolutní českou majoritu na okrese.

Zůstávalo vyřešit ještě specifické kategorie sudetoněmeckého obyvatelstva. Do těchto kategorií spadali především lidé přestárlí a nemocní, kteří byli vyňati z transportů a soustředěni do sociálních zařízení na Znojemsku, dále antifašisté, z nichž většina, i přes znění litery zákona, musela opustit území Československa. Během roku 1946 vytvořil ONV seznam těch, kteří zbyli po prvních dvou fázích degermanizace na Znojemsku. Zároveň se předpokládalo, že budou vystěhováni z republiky, ale mimo hlavní rámec transferu. Seznam evidoval 346 antifašistů. Dne 15. června 1946 vydal ONV výnos, jímž měly jednotlivé národní výbory doporučit nebo zamítnout poskytnutí úlev pro osoby žijících ve smíšených manželstvích. Všeobecně se předpokládalo ponechání této kategorie obyvatelstva ve státě.

Na podzim roku 1946 je změna politické, hospodářské a etnické struktury Znojemska dovršena. Zbylé německé obyvatelstvo žije na území československého státu v podmínkách soustavné asimilace.³²⁵

³²⁵ M. MARKEL, *Nucené vysídlení Němců ze Znojemska*, s. 63.

6. Závěr

Na základě prostudovaných pramenů a literatury jsem se pokusil vylíčit vývoj česko-německého soužití na Znojemsku v letech 1918-1946.

Z hlediska sepsané práce lze říci, že se společné vztahy těchto dvou etnik v regionu jižní Moravy nijak zvlášť neodlišují od jiných částí československého státu. Toto tvrzení můžeme doložit komparací standardních prací, které postihují dané téma v obecnějších strukturách a souvislostech. Porovnávání je možné též aplikovat na podobně regionálně zaměřené studie, pocházející samozřejmě z dalších příhraničních oblastí České republiky. Určitě bychom mohli najít specifické odlišnosti, jež souvisejí s charakteristikou jednotlivých regionů, s jejich ekonomickými, kulturními a demografickými odlišnostmi. V obecné rovině lze však vývoj česko-německých vztahů shrnout do několika zásadních fází. Jako modelový vzor nám může posloužit právě region jižní Moravy, potažmo Znojemska v období 1918-1946.

První fáze vývoje soužití obou etnik bezprostředně souvisí s rozpadem Habsburské monarchie a s obdobím budování československého státu. Znojemští Němci se pod vlivem známých událostí cítí národnostně ohroženi, bojují v podstatě za své sebeurčující právo, zakládají národní spolky podobně jako Češi před rokem 1918, v zásadě stojí vždy v opozici. Velmi zjednodušeně lze tuto situaci chápat jako naprosté „otočení rolí“.

Další fáze je nejkolidnějším obdobím ve společném soužití, k čemuž přispívá pozitivní hospodářská situace v rámci státu. Německé nacionální strany zůstávají ve svých požadavcích izolovány. Naopak ostatní politické subjekty mají zájem podílet se na řízení státu, což dokazuje jistou formu etablování se v novém státním uskupení.

Hospodářské faktory ovlivňují změny v soužití obou etnik i v následné fázi vývoje. V době, kdy je v sousedním Německu hospodářská krize zažehnána, dopadají její důsledky nejvíce na německé obyvatelstvo sudetských oblastí. Z této situace těží nejvíce negativisté, popř. radikálové. Vše vyústí v mocenský nástup fašistické SdP a v radikalizaci většiny sudetských obyvatel.

Odstoupení sudetských oblastí Německu předznamenává začátek konce česko-německého soužití na jižní Moravě.

Výsledkem počínání nacistického režimu, který ovlivnil jednání mnoha německých obyvatel během okupace, je následné odsunutí těchto obyvatel za hranice československého státu. Tento akt ukončuje staleté soužití Čechů a Němců nejen v rámci jižní Moravy, ale také na území českých historických hranic.

Tímto jsou v rámci československého státu nenávratně zpřetrhány dlouholeté a pracně budované sociální, hospodářské a zejména kulturní vazby mezi oběma národy. Malá část německých obyvatel, která zůstala na území ČSR, je výhradně národním státem popř. totalitním režimem postupně asimilována.

Pro zachycení zpracovávaného časového úseku dějin bylo užito chronologické hledisko, které napomáhá přehlednosti a srozumitelnosti práce. Realizace práce vychází také z přímé metody, která je uplatňována jako správný postup historického bádání. Jsem si vědom toho, že každý může danou tematiku vidět jiným úhlem pohledu, ale ke zpracování zvoleného tématu jsem zvolil výše uvedené metody, které mně dopomohly k vytyčenému cíli tj., postihnoutí tematiky vývoje česko-německých vztahů na Znojemsku ve letech 1918 - 1946.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY:

Prameny

SOkA Znojmo, *Městský národní výbor, odd. Kronika města Znojma 1918-1923*, sign. K-I 559.

SOkA Znojmo, *Městský národní výbor Znojmo, odd. Kronika města Znojma*, sign. K-I 572.

SOkA Znojmo, *Místní národní výbor Hrušovany nad Jevišovkou, kronika Hrušovany nad Jevišovkou*, sign. K – II 842.

SOkA Znojmo, *AMZ-II-2, odd. Úřední knihy a rukopisy z období 1786-1945. Zápisy z jednání správní komise*, knihy č. 1540.

SOkA Znojmo, *AMZ-II-2, odd. Úřední knihy a rukopisy 1786-1945, Protokoly městské rady od 11. června 1937 do 7. října 1938*, kniha č. 1565.

SOkA Znojmo, *AMZ, odd. Spisovna města Znojma*, kart. 21.

SOkA Znojmo, *AMZ, odd. Spisovna města Znojma*, kart. 23.

SOkA Znojmo, *ONV Znojmo, odd. Spisovna (1945-1960)*, kart. 6.

SOkA Znojmo, *ONV Znojmo, odd. Spisovna (1945-1960)*, kart. 595.

SOkA Znojmo, *Sběrné středisko Znojmo, Internační středisko Znojmo*, kart. 1.

SOkA Znojmo, *Sběrné středisko Znojmo, Internační středisko Znojmo*, kart. 3.

SOkA Znojmo, *Sběrné středisko Znojmo, Internační středisko Znojmo*, kart. 4.

SOkA Znojmo, *Městský národní výbor, sbírka „Mnichov varuje“*, obrazová příloha *Kroniky města Znojma*, sign. Z/S-MV-II, kart. 1.

SOkA Znojmo, *Kronika českých měšťanských škol ve Znojmě*, sign. K-I 716.

SOkA Znojmo, *Sokol, Tělocvičná jednotu Znojmo*, kart. 2.

SOkA Znojmo, AMZ, *Goldenes Buch der Stadt Znaim*, kniha č. 2568.

Literatura:

BARTOŠ, J., *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938-1945*, Praha 1986.

BARTOŠ, J. - SCHULZ, J. - TRAPL, M., IX. díl, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 –1960*, Ostrava 1984.

BARTOŠ, J., - SCHULZ J., - TRAPL, M., *Historický místopis Moravy a Slezska 1848–1960*, I.díl, Ostrava 1966.

BENEŠ, Z. – KUKLÍK J., ml. – KURAL V. a KOL., *Rozumět dějinám. Vývoj českoněmeckých vztahů na našem území v letech 1848 – 1948*, Pardubice 2002.

COUFAL, F., *Osvobození jižní Moravy. Vzpomínky a dokumenty o převratu na jižní Moravě roku 1918*, Praha 1937.

HAAS, H., *Konec německo-české symbiózy na jižní Moravě. Model a průběh násilné etnické homogenizace (1938 -1948)*, in: KOMLOSYOVÁ, A. – BŮŽEK, V. – SVÁTEK, F. (edd.), *Kultury na hranici. Jižní Čechy – jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel*, Vídeň 1995, s. 309.

HAVLÍK, L., *Znojmo. Z minulosti města a jeho památek*, Brno 1956.

HRBEK, J., *Manifest českého Znojemska v Únavově 1918-1938-1968*, Znojmo 1968.

KÁRNÍK, Z., *České země v éře První republiky (1918-1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, I.díl, Praha 2000.

KÁRNÍK, Z., *České země v éře první republiky (1918-1938). Československo a české země v krizi a ohrožení (1930-1935)*, II. díl, Praha 2002.

KUKLÍK, J., *Dekrety E. Beneše*, in: J. DEJMEK-J. KUKLÍK-J. NĚMEČEK, (edd.), *Historické kořeny a souvislosti*, Praha 2001.

KUKLÍK, J. ml.- JECH K. - MIHULE, V., *Němci a Maďaři v dekretch prezidenta republiky. Studie a dokumenty 1940 -1945*, Brno 2003.

KURAL, V., *Místo společenství konflikt! Češi a Němci ve velkoněmecké říši a cesta k odsunu 1938-1945*, Praha 1994.

KRYČER, R., *Jihomoravští hraničáři. Kus historie a přítomnosti*, Blansko 1925.

KŘEN, J., *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780 – 1918*, Praha 1990.

MANDLER, E., *Benešovy dekrety. Proč vznikaly a co jsou*, Praha 1996.

MATES, P., *Dějiny československého státu a práva*, Brno 1992.

OLDOFREDI, H., *Zwischen Krieg und Frieden*, Wien 1925.

PEŘINKA, F. V., *Vlastivěda moravská. Znojemský okres*, Brno 1904.

POLESNÝ, K., *České školství ve Znojmě 1881-1918*, Znojmo 1923.

SEIBT, F., *Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*, Praha 1996.

STANĚK, T., *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918-1948)*, Ostrava 1992.

STANĚK, T., *Odsun Němců z Československa 1945-1947*, Praha 1991 s.

STANĚK, T., *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*, Opava 1996.

ŠEBESTÍK J. - LUKEŠ, Z., *Příručky pro národní výbory. Přehled přepisů o Němcích a osobách považovaných za Němce*, Praha 1946.

ŠÍPEK, Z., *Spory Československa s Rakouskem o vedení státních hranic na jižní Moravě v letech 1918-1923*, Mikulov 1968.

VRBKA, A., *Gedenkbuch der Stadt Znaim 1226-1926. Kulturhistorische Bilder aus dieser Zeit*, Nikolsburg 1927.

Články z periodik a sborníků

BARTOŠ, J., *Národnostní struktura jihomoravského pohraničí za nacistické okupace*, in: Jižní Morava 1985, roč. 21, Brno 1985, s. 229.

K. POLESNÝ, *Znojmo před Převratem*, in: Od Horácka k Podyjí. Vlastivědný sborník západní Moravy 1929 -1930, roč. 7., s. 33-34.

COUFAL, F., *Dobytí Znojma*, in: Pamětní list Sokola znojmského z 24. srpna 1919, s. 23.

ČEREŠŇÁK, B., *28. říjen 1918 na jihovýchodní Moravě*, in: Jižní Morava 1968, s. 5-6.

FUČÍK, B., *Říjen 1938 ve Znojmě*, in: Jižní Morava 1983, roč. 19., s. 227-228.

FUČÍK, B., *Otmár Chlup*, in: Nacistická okupace Znojemska. K událostem v letech 1938-1939, Znojmo 1979, s. 7-8.

JANKŮ, V., *Názvy znojmských ulic a náměstí v průběhu věků*, in: Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 1999, Znojmo 2000, s. 112-125.

KEJNOVSKÝ, E., *Nástup fašismu, boj za lidovou frontu, okupace Znojemska, protifašistický boj a osvobození Znojemska sovětskou armádou*, in: Boj proti fašismu a okupaci na jižní Moravě. Mikulovská Sympozia 1984, Brno 1985, s. 140.

KOPEČEK, F., *Znojmo v českých rukou*, in: Znojmo a československý stát, Praha 1923, s. 3.

KUDLÁČEK, M., *Sčítání obyvatelstva ve Znojmě v roce 1921*, in: Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 2002, Znojmo 2003, s. 29.

MARKEL, M., *Nucené vysídlení Němců ze Znojemska, 1. část: květen – září 1946*, in: Sborník VA Brno, řada C-D 2/1997, Brno 1997.

MOUČKOVÁ, M., *Ulice města Znojma – přehled názvů od 19. století po současnost*, in: Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 1998, Znojmo 1999, s. 103-110.

TUNKA, Z., *Souvislosti mezi dneškem a rokem 1938. Několik poznámek k okupaci Znojemska*, in: Ročenka Okresního archivu ve Znojmě 1988, Znojmo 1987, s. 116.

TUREK, A. *K vývoji národnostních poměrů na Znojemsku*, in: Jižní Morava 1988, roč. 24, s. 79-90.

VELEBA, V., *Ze života ve Znojmě před 25 lety*, in: Pamětní list Sokola znojmského z 24. srpna 1919.

WINKLER, P., *Dekrety prezidenta republiky z období 1940 - 1945*, in: Právní aspekty odsunu sudetských Němců, Ústav mezinárodních vztahů v Praze, Praha 1996, s. 23.

Ostatní periodika

DĚLNICKÉ LISTY, 1928

LIDOVÉ NOVINY, 1928

MORAVSKÝ JIH, 1924, 1925, 1938

OCHRANA, 1918, 1919, 1924

ZNAIMER TAGBLATT, 1920, 1935, 1936

ZNAIMER WOCHENBLATT, 1920, 1929

ZNOJEMSKO, 1920, 1929, 1974

Internetové zdroje:

Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna – Zákon 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky. Dostupné z WWW:

http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1:

Znojemská Beseda na Dolním náměstí (dnes Nám. TGM) - SOkA Znojmo, *Městský národní výbor, odd. Kronika města Znojma 1918-1923*, sign. K-I 559.

Příloha č. 2:

Poškozená znojemská Beseda po „nájezdu“ znojemských Němců – SOkA Znojmo, *Městský národní výbor*, sbírka „*Mnichov varuje*“, obrazová příloha *Kroniky města Znojma*, sign. Z/S-MV-II, kart. 1.

Příloha č. 3:

První česká veřejně vylepená vyhláška ve Znojmě – SOkA Znojmo, *Kronika českých měšťanských škol ve Znojmě*, sign. K-I 716.

Příloha č. 4:

„První česká vyhláška“ pouze jako součást německé „*Kundmachung*“ - SOkA Znojmo, *Sokol, Tělocvičná jednota Znojmo*, kart. 2.

Příloha č. 5:

„*Státní rakouská rada*“ se ujímá řízení města Znojma – TAMTÉŽ.

Příloha č. 6:

JUDr. Vilém Veleba - SOkA Znojmo, *Městský národní výbor, odd. Kronika města Znojma 1918-1923*, sign. K-I 559.

Příloha č. 7:

Farář Josef Rudolecký – TAMTÉŽ.

Příloha č. 8:

Německá vyhláška z poloviny prosince 1918 – TAMTÉŽ.

Příloha č. 9:

Znojmo v den osvobození (16. prosinec 1918) - SOkA Znojmo, *Městský národní výbor, odd. Kronika města Znojma 1918-1923*, sign. K-I 559.

Příloha č. 10:

Župní sokolský slet ve Znojmě z 24. srpna 1919 - SOkA Znojmo, Sokol, *Tělocvičná jednota Znojmo*, kart. 2.

Příloha č. 11:

„Rozkaz“ řídicího učitele Fárského – TAMTÉŽ.

Příloha č. 12:

Jedna z mnoha vyhlášek právě ustanoveného NV – TAMTÉŽ.

Příloha č. 13:

Mapa znojemského hejtmanství z roku 1910 - Jan DOMÍNEK, Znojmo 1910, příloha ke sčítání lidu z roku 1910).

Příloha č. 14:

Znojemský 99. pěší pluk před odchodem ze Znojma k ochraně Těšínska v únoru 1919 - SOkA Znojmo, *Sokol, Tělocvičná jednota Znojmo*, kart. 2.

Příloha č. 15:

Sčítání znojemských hlasů do poslanecké sněmovny 1920 - SOkA Znojmo, AMZ, odd. Spisovna města Znojma, kart. 23.

Příloha č. 16:

Oslava 1. máje ve Znojmě po osvobození roku 1918 - SOkA Znojmo, *Městský národní výbor, odd. Kronika města Znojma 1918-1923*, sign. K-I 559.

Příloha č. 17:

Člen ONV podplukovník František Coufal - SOkA Znojmo, *Městský národní výbor, odd. Kronika města Znojma 1918-1923*, sign. K-I 559.

Příloha č. 18:

Odhalení pamětní desky „prvnímu znojemskému vlastenci“ Janu Vlkovi roku 1926 – TAMTÉŽ.

Příloha č. 19:

Dlouholetý starosta města Znojma JUDr. Josef Mareš – TAMTÉŽ.

Příloha č. 20:

Prezident Tomáš Garrigue Masaryk na Znojemském hradě (20. června 1924) - SOkA Znojmo, AMZ, *odd. Spisovna města Znojma*, kart. 21.

Příloha č. 21:

TGM v pověstném automobilu projíždí znojemskými ulicemi – TAMTÉŽ.

Příloha č. 22:

Kandidátní listina SdP do obecních voleb 1935 – TAMTÉŽ, kart. 23.

Příloha č. 23:

Čelo průvodu k partajnímu sjezdu SdP v roce 1938 - SOkA Znojmo, *Městský národní výbor*, sbírka „*Mnichov varuje*“, obrazová příloha *Kroniky města Znojma*, sign. Z/S-MV-II, kart. 1.

Příloha č. 24:

Mládež s bubny na slavnosti SdP ve Znojmě 1938 – TAMTÉŽ.

Příloha č. 25:

Krajský hejtman Dr. Kottek spolu se starostou Dr. Hassem kácí hraniční sloup v Hatích říjen 1938 - SOkA Znojmo, *Městský národní výbor*, sbírka „*Mnichov varuje*“, obrazová příloha *Kroniky města Znojma*, sign. Z/S-MV-II, kart. 1.

Příloha č. 26:

Zábor Znojma nacistickou armádou 9. října 1938 – TAMTÉŽ.

Příloha č. 27:

Razítko nové městské rady po okupaci Znojma - SOkA Znojmo, AMZ, odd. *Spisovna města Znojma*, kart. 23.

Příloha č. 28:

Češi opouštějí v první říjnových dnech Znojmo – Žena s rancem - SOkA Znojmo, *Městský národní výbor*, sbírka „*Mnichov varuje*“, obrazová příloha *Kroniky města Znojma*, sign. Z/S-MV-II, kart. 1.

Příloha č. 29:

Útěk znojemských Čechů – Odvážení svršků na ručním vozíku – TAMTÉŽ.

Příloha č. 30:

Československá armáda pomáhá českému obyvatelstvu při evakuaci – TAMTÉŽ.

Příloha č. 31:

Obraz z mnohých pohraničních měst v říjnu 1938 – TAMTÉŽ.

Příloha č. 32:

Zápis Adolfa Hitlera do „Zlaté knihy“ při návštěvě Znojma – SOkA Znojmo, AMZ, *Goldenes Buch der Stadt Znaim*, kniha č. 2568.

Příloha č. 33:

Příjezd Rudé armády do Znojma v květnu 1945 - SOkA Znojmo, *Městský národní výbor*, sbírka „*Mnichov varuje*“, obrazová příloha *Kroniky města Znojma*, sign. Z/S-MV-II, kart. 1.

Příloha č. 34:

Odsun Němců ze Znojma v roce 1945 – TAMTÉŽ.

SEZNAM ZKRATEK:

atd. – a tak dále

BdL - Bund der Landwirte

c. k. - císařský královský

DAWG - Deutsche Arbeits- und Wirtschaftsgemeinschaft

DCV - Deutsche christlich-soziale Volkspartei

DdFP - Deutsche demokratische Freiheitspartei

DGP - Deutsche Gewerbeapartei

DNSAP - Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei

DNP - Deutsche national Partei

dol. - dolní

Dr. - doktor

DSDAP - Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei

DTV - Deutscher Turnverband

č. - číslo

ČND - Československá národní demokracie

ČSDSD - Československá sociálně demokratická strana dělnická

ČSNS - Československá strana národně sociální

čsl. - československý

ČSL - Československá strana lidová

ČSR - Československá republika

ed. - editor

gšt. - generální štáb

hod. - hodin

JUDr. - doktor práv

K. - Koruna

kart. - karton

KDP - Karpathendeutsche Partei

KSČ - Komunistická strana Československá

MNV - Místní národní výbor

MV - Ministerstvo vnitra

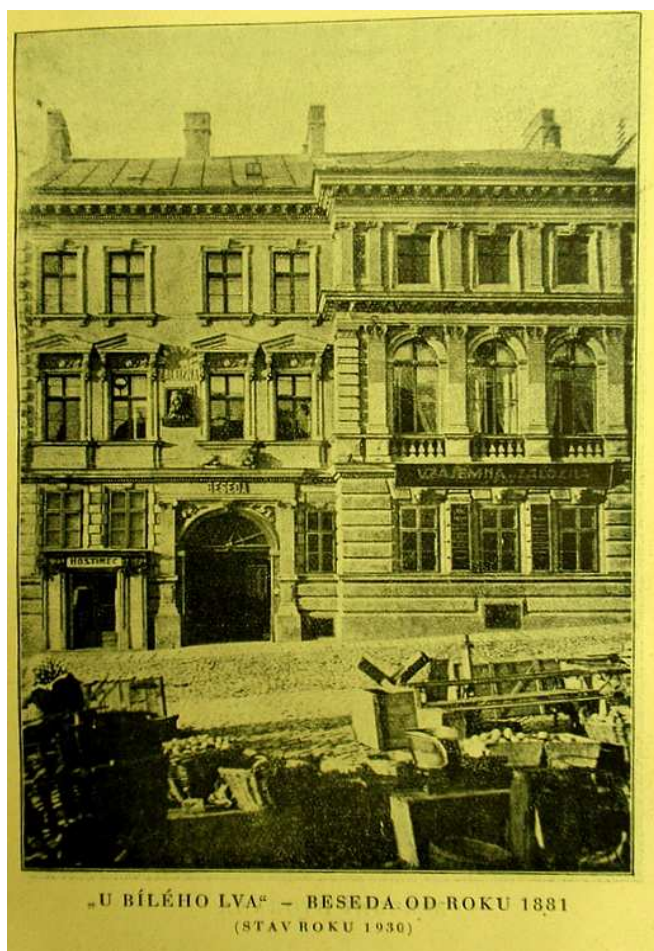
NB - Národní bezpečnost

NBS - Národní bezpečnostní stanice

NV - Národní výbor
např. - například
něm. - německý
NMVSPP - Neodvislá mezinárodní volební skupina práce a pořádku
NOF - Národní obec fašistická (R. Gajda)
NSDAP - Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
ONV - Okresní národní výbor
odd. - oddíl
odst. - odstavec
okr. - okres
OS - Občanská stráž
p. o. - politický okres
p. pl. - pěší pluk
plk. - plukovník
pplk - podplukovník
prof. - profesor
resp. - respektive
roč. - ročník
řed. - ředitel
RSČV - Republikánská strana československého venkova a Domoviny
s.- strana
s. o. - soudní okres
Sb. - sbírky
SdP - Sudetendeutsche Partei
SHF - Sudetendeutsche Heimatsfront
srov. - Srovnej, srovnání
tj. - to jest
tzv. - takzvaný
ZNV - Zemský Národní výbor
ZVV - Zemské vojenské velitelství

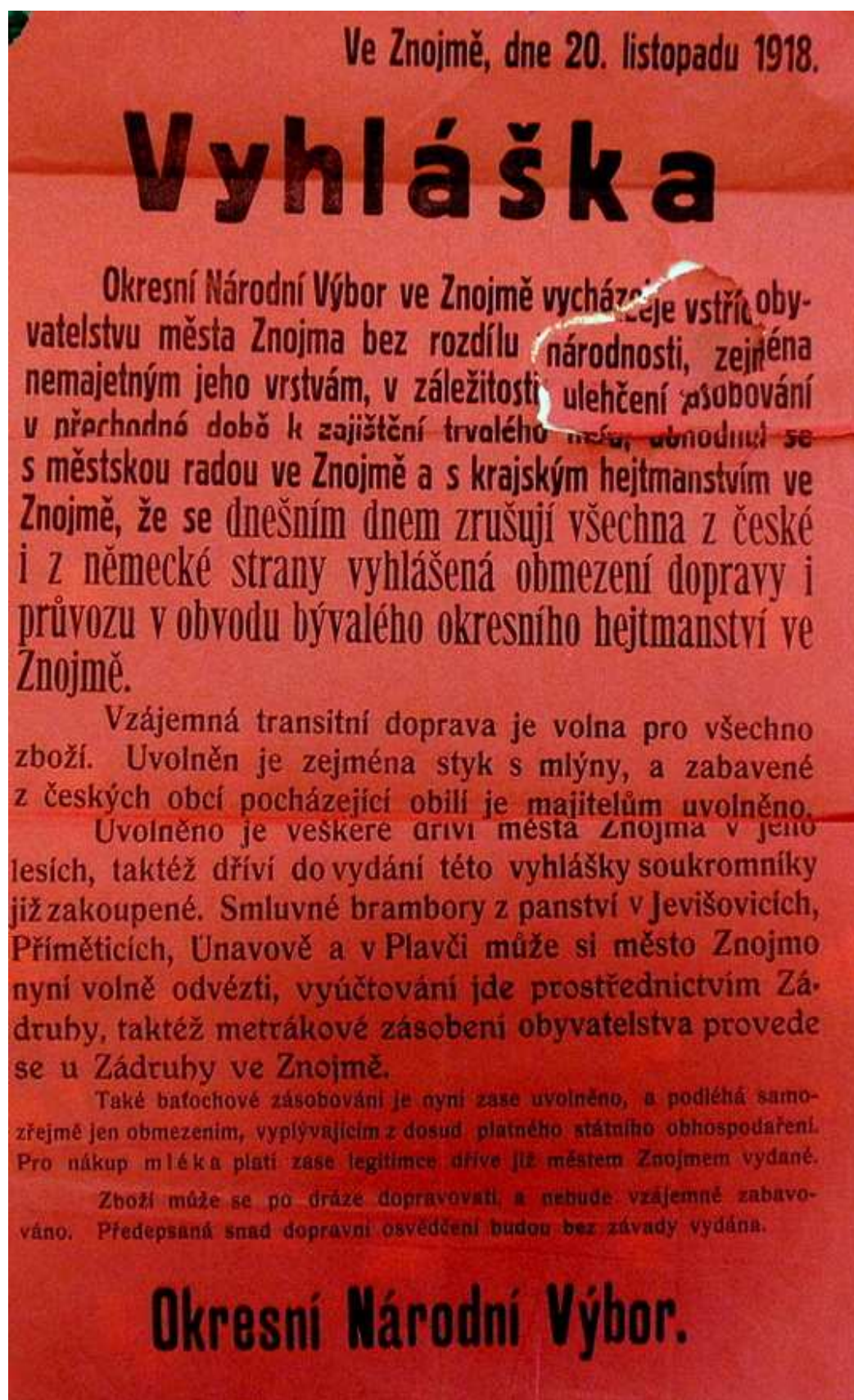
PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Příloha č. 2

Příloha č. 4

Zahl 28.118 Gemeinderat Znaim, am 20. Nov. 1918. Kundmachung Die Kreishauptmannschaft und der Gemeinderat der Stadt Znaim waren im Interesse der Versorgung der Bevölkerung ohne Unterschied der Nationalität und besonders der minderbemittelten Schichten derselben bemüht, mit d. Okresní Národní Výbor in Znaim ein Uebereinkommen betreffend den Wirtschaftsverkehr zwischen dem deutschen und tschechischen Gebiete des ehemaligen polit. Bezirkes Znaim zu treffen und ist durch beiderseitiges Entgegenkommen das Uebereinkommen zustande gebracht worden, daß mit heutigem Tage alle von deutscher und tschechischer Seite verhängten Verkehrsbeschränkungen im Bezirke der ehemaligen Bezirks-hauptmannschaft Znaim aufgehoben werden. Der gegenseitige Transitverkehr ist für alle Waren frei, Freigegeben wird insbesondere der Mühlenverkehr und das aus tschechischen Gemeinden stammende, in den Mühlen beschlagnahmte Getreide an die Besitzer. Freigegeben ist alles Holz der Stadt Znaim in ihren Wäldern, sowie auch das bis zur Ausgabe dieser Kundmachung im tschechischen Gebiete an Private bereits abverkaufte Holz. Die Vertragskartoffeln von den Herrschaften Jaispitz, Brenditz, Winau und Platsch kann die Stadt Znaim nunmehr frei abführen. Die Verrechnung erfolgt durch die Zádruha in der Wäldersdorfergasse, durch welche auch die Ausgabe der Kartoffeln an die Parteien auf Grund des direkten Bezuges aus den tschechischen Gemeinden erfolgt. Auch der Rucksackverkehr ist jetzt wieder frei und unterliegt selbstverständlich nicht mehr den aus der staatlichen Bewachung hervorgehenden Beschränkungen. Für den Müllein Kauf gelten wieder die früher bereits von der Stadt Znaim ausgetheilten Legitimationen. Die Waren können wieder durch die Bahn befördert werden und werden gegenseitig nicht mit Beschlag belegt. Die eventuell rangschickbaren Transportcheine werden amtschlüssig ausgeteilt werden. Kreishauptmannschaft Znaim, Gemeinderat Znaim	Ve Znojmě, dne 20. listopadu 1918. Vyhláška Okresní Národní Výbor ve Znojmě vycházející vstříc obyvatelstvu města Znojma bez rozdílu národnosti, zejména nemajetným jeho vrstvám, v záležitosti ulehčení zásobování v přechodné době k zajištění trvalého míru, dohodnul se s městskou radou ve Znojmě a s krajským hejtmánstvím ve Znojmě, že se dnešním dnem zrušují všechna z české i z německé strany vyhlášená omezení dopravy i průvozu v obvodu bývalého okresního hejtmánství ve Znojmě. Vzájemná transiitní doprava je volna pro všechno zboží. Uvolněn je zejména sýk s mlýny, a zabavené z českých obcí pocházející obilí je majitelům uvolněno. Uvolněno je veškeré dříví města Znojma v jeho lesích, taktéž dříví do vydání této vyhlášky soukromníky již zakoupené. Smluvné brambory z panství v Jevišovicích, Přímětčích, Unavově a v Plavči může si město Znojmo nyní volně odvéztí, vyúčtování jde prostřednictvím Zádruh, taktéž metrákové zásobení obyvatelstva provede se u Zádruhy ve Znojmě. Také bařochové zásobování je nyní zase uvolněno, a podléhá samozřejmě jen omezením, vyplývajícím z dosud platného státního obhospodření. Pro nákup mléka platí zase legitiimce dříve již městem Znojmem vydané. Zboží může se po dráze dopravovat, a nebude vzájemně zabavováno. Předepsaná snád dopravní osvědčení budou bez závady vydána. Okresní Národní Výbor.

Příloha č. 5

ČESKÉMU LIDU VE ZNOJMĚ!

Český Národní Výbor ve Znojmě

dává vědomost, že se ve městě našem ujala

prozatímní vlády t. zv. Státní Rada Rakouská

a vládu tu povede až do konečného uspořádání poměrů ve městě Znojmě.

U všech dosavadních zeměpanských úřadů po čas provisoria této vlády ustanoveni budou důvěrníci Národního Výboru. Tato vláda jedná ve stálem srozumění s Českým Národním Výborem ve Znojmě a jsou nařizeni této prozatímní vlády čelici k zachování pořádku a klidu pro

všechny obyvatele města Znojma bez rozdílu národnosti

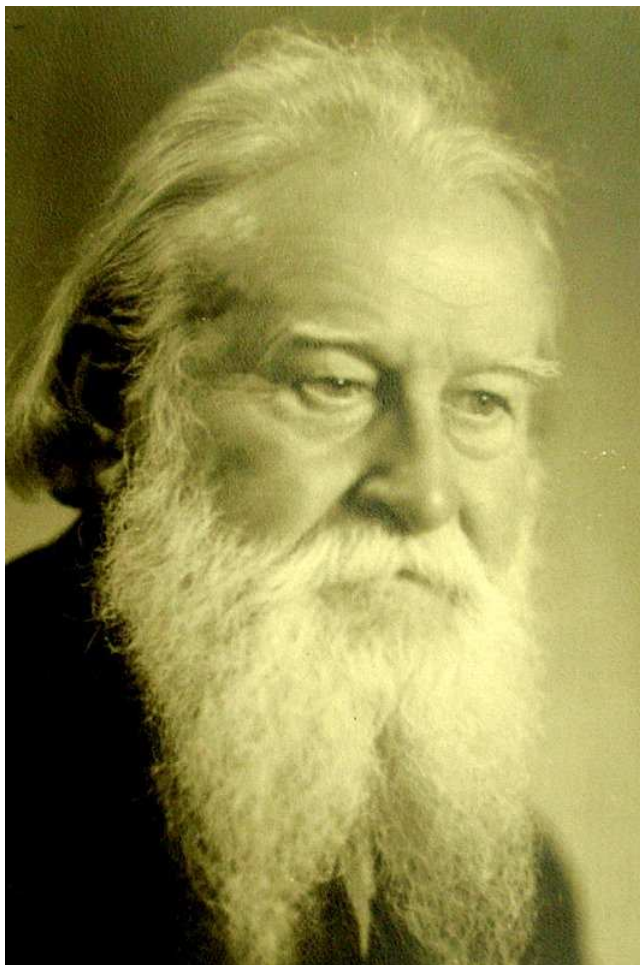
bezvýmínečně závazná a musí se jim každý podrobiti a zdržet se všeho, co by veřejný klid a pořádek rušiti mohlo. — Rakouská Státní Rada převzala do svých rukou služby bezpečnosti ve městě Znojmě a zaručuje pro všechny bezpečnost osoby a majetku.

Nosení národních odznaků je volno, prápory se nevyvěsí, dokud NÁRODNÍ VÝBOR VE ZNOJMĚ jinak nenařídí. — Český lid ve Znojmě poslechně všech rozkazů této prozatímní vlády a s důvěrou se obrátí na ČESKÝ NÁRODNÍ VÝBOR, kde se mu dostane vysvětlení a pokynů.

Za Český Národní Výbor ve Znojmě:

	Dr. Stavěl	Dr. Veleba	
Jakš	Dr. Koliáš	Dr. Mareš	Šána
		Stloukal	

Příloha č. 6

Příloha č. 7

Bitte lesen! Bitte weitergeben!

Deutsche Südmährens!

Als nach langjährigem, schwerem Kampfe, den Ihr wie im Felde so auch daheim mit vorbildlichem Opfermut geführt hattet, endlich das erlösende Wort vom Frieden gesprochen ward, durftet Ihr annehmen, daß nunmehr auch für Euch bald wieder bessere, glücklichere Zeiten kommen würden. Dies könntet Ihr umso mehr erwarten, als Euch ja nach dem Worte des mächtigen Mannes jenseits des großen Ozeans, des Mannes, dessen Sünden wir uns anvertraut haben, das Recht gewahrt bleiben sollte, Euer ferneres Schicksal selbst zu bestimmen.

Ihr solltet alsbald schwer enttäuscht werden!

Kaum daß Ihr von Eurem Selbstbestimmungsrechte Gebrauch gemacht — am 3. November 1918 zu Znaim war es, daß Ihr Euch durch Eueren berufenen Vertreter zum deutschösterreichischen Staate feierlichst bekannt hattet — als die Tschechoslowaken Euerer Heimstätten überfielen und Euch unter Androhung von Wassengewalt ihrem Staate dienstbar zu machen suchten.

Ein Gemeinwesen nach dem andern, seit altersher deutscher Besitzstand, fiel solcherart in die Hände der Einbringlinge.

Nun haben sie, die Macht der Entente neuzend, auch die Stadt Znaim, dieses stolze Bollwerk des Deutschtums, in ihre Gewalt bekommen.

Schwer lastet auf Euch, Deutsche Südmährens, die Gewaltherrschaft der Fremdlinge. Verzagt indes nicht!

Das Recht, das allen Völkern des Erdenrundes gewahrt ist, darf auch Euch nicht vorenthalten werden.

Deutsche Südmährens bleibt stark!
Lacht Euch nicht einschüchtern durch Drohungen, nicht verlocken durch Versprechungen.

Halte fest in deutscher Treue an dem Volkstume Euerer Väter, bewahrt es als kostbares Gut Eueren Kindern und Kindeskindern!

Deutschösterreich vergißt Euerer nicht!
Der Gewalt weichen, mühten dessen Behörden abziehen.
Die Kreisverwaltung wird Euch indes jederzeit erreichbar bleiben und Euch Allen, die Ihr nunmehr unter Fremdherrschaft geratet seid, durch Rat und Tat beistehen.
Nicht mehr ferne ist die Zeit Euerer Befreiung.
Sie muß, sie wird kommen.
Dessen sollt Ihr eingedenk sein, allezeit!

Mitte Dezember 1918,

Deutschsüdmährische Kreishauptmannschaft.

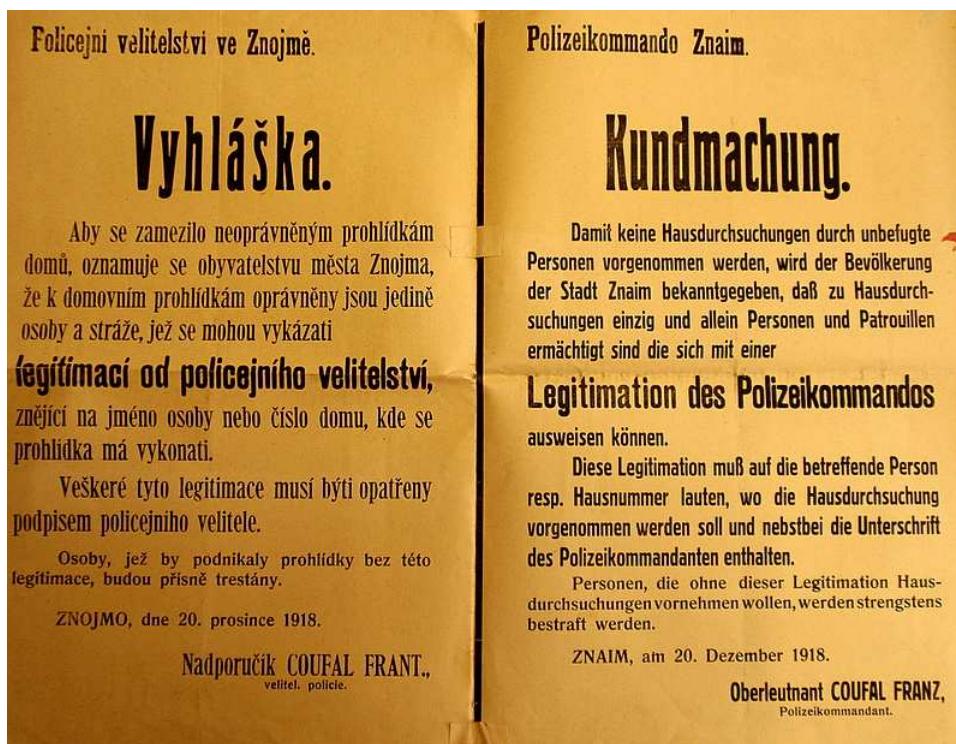
Příloha č. 10

Příloha č. 11

Příloha č. 12

Příloha č. 15

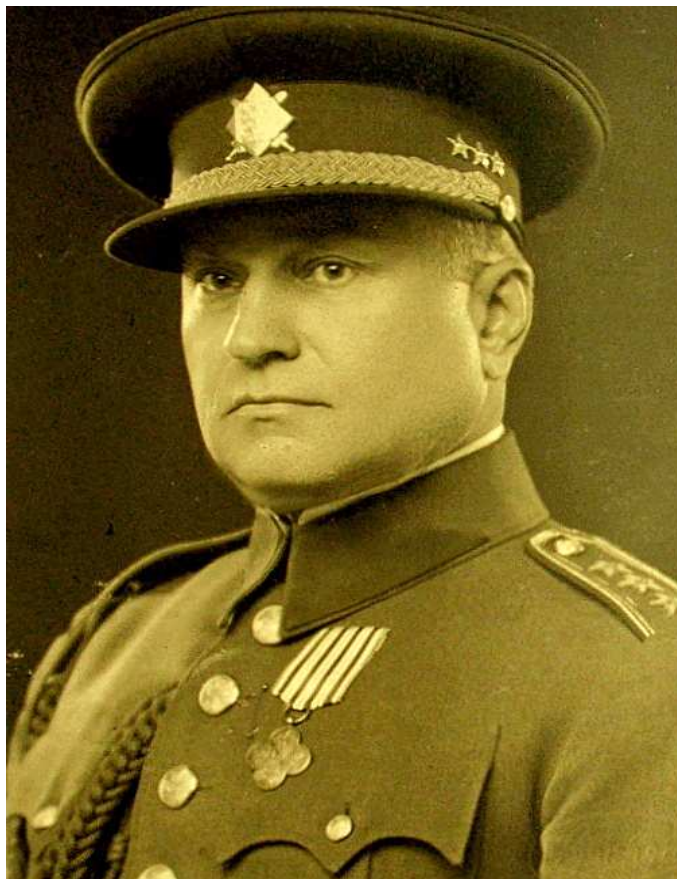
Výsledky voleb do poslanecké sněmovny 18/4/1920.

		A	B	C	D	E	F	G	H	J	K	L	M	Uhrom.
1.	Č. sociálně demokr. dělnické	252	271	157	133	155	410	127	191	394	153	224	1210	3677
2.	" lidové	82	31	57	54	40	47	33	47	19	30	21	24	485
3.	" socialistické (národní socialist.)	87	52	53	70	76	158	36	81	117	47	80	29	886
4.	něm. soc. demokr.	122	165	59	65	63	10	78	69	33	156	444	7	971
5.	Social. str. českých lidu, pracuj.	4	1	0	9	2	2	3	0	17	2	6	15	61
6.	Č. řívnostensko obchod.	58	75	38	63	90	29	41	44	16	6	18	4	482
7.	Republ. str. Českosl.	7	0	0	13	10	41	6	6	8	5	4	8	108
8.	sdružení řířidov (převážně židov.)	44	18	7	60	42	3	42	35	4	51	65	13	360
9.	národní demokratické agrar.	50	49	48	70	55	65	69	96	75	75	54	15	721
10.	něm. kř. soc.	472	425	266	253	300	68	422	420	202	363	442	38	3671
														71422

Příloha č. 16

Příloha č. 17

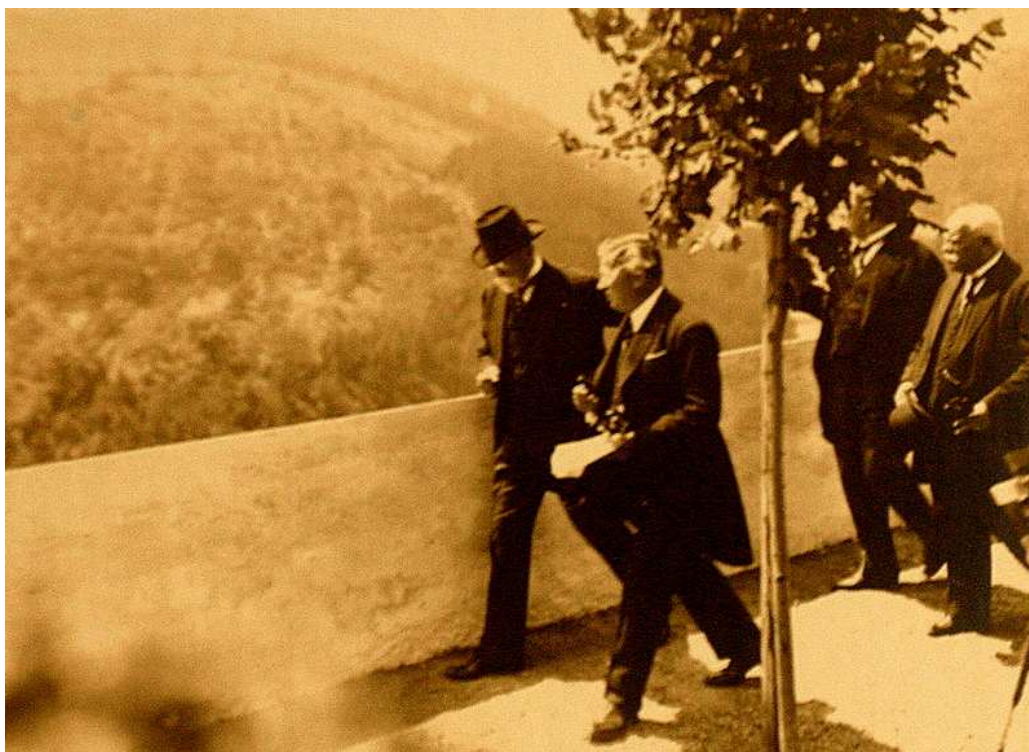
Příloha č. 18

Příloha č. 19

Příloha č. 20

Příloha č. 21

Příloha č. 22

Kandidatenliste

(Stimmzettel) Nr. 9

der „Sudetendeutschen Partei, Vorsitzender Konrad Henlein“.

1. Dr. Theodor Jilly, Abgeordneter und Arzt, Znaim, Republikplatz 11	39. Raimund Iglauer, Grünwarenhändler, Znaim, Gr. Nikolaigasse 14
2. Richard Soukop, Arbeiter, Znaim, Wienerstr. 73	40. Eduard Novotny, Arbeiter, Znaim, Wienerstr. 33
3. Karl Peschak, Schlossermeister, Znaim, Kalcherg. 8	41. Johann Wanek, Handelsangestellter, Znaim, Schlossergasse 7
4. Heinrich Polter, Schriftleiter, Znaim, Jahngasse 3	42. Ludwig Tullpan, Privater, Znaim, Masarykpl. 21
5. Ing. Richard Bornemann, diplom. Forstwirt und Schriftleiter, Znaim, Unt. Böhm. Gasse 36	43. Julius Heuritsch, Vertreter, Znaim, Goetheg. 7
6. Dr. Erich Hanse, Rechtsanwalt in Znaim, Masarykplatz 9	44. Andreas Bauer, Photograph, Znaim, Kalcherg. 8
7. Anton Fruhwirt, Arbeiter, Znaim, Gerbergasse 4	45. Emil Grollig, Schmiedegehilfe, Znaim, Jugoslawische Gasse 8
8. Ludwig Neberle, Vizebürgermeister und Kaufmann, Znaim, Rašínstr. 9	46. Karl Hlavka, Handelsangestellter, Znaim, Keltengasse 17
9. Franz Schütz, Gutsverwalter i. R., Znaim, Bala 7	47. Karl Haschek, Kaufmann, Znaim, Diwischplatz 17
10. Ing. Karl Schmachtl, Pumpenerzeuger, Znaim, Bezručgasse 15	48. Ludwig Wagner, Arbeiter, Znaim, Rašínstr. 23
11. Adolf Ipolt, Seilermeister, Znaim, Diwischpl. 18	49. Edmund Budšofsky, Papierhändler, Znaim, Schlossergasse 12
12. Johann Peter, Arbeiter, Znaim, Zur roten Brücke 1	50. Anton Malek, Zimmermannsgehilfe, Znaim, Pöntenberg 76
13. Johann Schiller, Bauer, Znaim, Pragerstraße 72	51. Josef Olbrich, Siebmacher und Hausbesitzer, Znaim, Unt. Böhm. Gasse 37
14. Eduard Keller, Tischlermeister und Hausbesitzer, Znaim, Kerneckerstr. 19	52. Ing. Adolf Stehlik, dipl. Landwirt, Znaim, Parkg. 8
15. Karl Kabelka, Schriftsetzer, Znaim, Hohlweg 8	53. Josef Thayer, Monteur, Znaim, Buchbergerstr. 3
16. Johann Siana, Arbeiter, Pöntenberg 67	54. Heinrich Robinek, Schmiedemeister, Znaim, Sokolstraße 31
17. Josef Jelenek, Buchbinder, Znaim, Republikpl. 13	55. Kanovsky Albert, Angestellter, Znaim, Kerneckerstraße 49
18. Josef Onz, Arbeiter, Znaim, Masarykplatz 11	56. Albin Kufitka, Arbeiter, Znaim, Leska 1
19. Franz Breiner, Sekretär i. R., Znaim, Riegerstr. 22	57. Felix Krause, Kohlenhändler, Znaim, Ob. Böhm. 8
20. Dr. Felix Köllner, Arzt, Znaim, Kalchergasse 24	58. Kautitus Zilka, Arbeiter, Znaim, Füttergasse 10
21. Othmar Kessler, Betriebsleiter, Brantsstraße 2/II	59. Karl Nather, Photograph, Znaim, Kalchergasse 22
22. Josef Hauer, Sattlergehilfe, Znaim, Brenditzerstraße 34	60. Ing. Mathias Rosner, techn. Beamter, Znaim, Leiningengasse 12
23. Raimund Neberle, Goldschmied, Znaim, Kalchergasse 8	61. Anton Nuhl, Arbeiter, Znaim, Steiggasse 6
24. Ferdinand Keller, Buchhalter, Znaim, Bolzanog. 2	62. Otto Fröhlich, Schneidermeister, Znaim, Sokolstraße 19
25. Otto Smršček, Musiklehrer, Znaim, Republikplatz 13	63. Franz Schmidt, Arbeiter, Znaim, Republikpl. 13
26. Gustav Mikscho, Arbeiter, Znaim, Kalcherg. 19	
27. Franz Holzer, Bauer, Znaim, Pragerstraße 52	
28. Josef Gratzler, Angestellter, Znaim, Gr. Nikolaigasse 18	
29. Josef Nimführ, Arbeiter, Znaim, Freiheitsplatz 16	
30. Bruno Keller, Architekt, Znaim, Kerneckerstr. 19	
31. Stefan Schmidt, Buchhändler, Znaim, Fütterg. 6	
32. Karl Teichtmann, Herrenschneider, Znaim, Grünwarengasse 13	
33. Fritz Theuer, keramischer Gießer, Znaim, Bruckerstraße 16	
34. Leopold Hanak, Angestellter, Znaim, Grünwarengasse 18	
35. Friedrich Sänglerin, Arbeiter, Znaim, Gerberg. 10	
36. Franz Fruhwirt, Schlossermeister und Installateur, Znaim, Ob. Böhm. Gasse 19	
37. Ludwig Hötzl, Arbeiter, Znaim, Leska 1	

Příloha č. 23

Příloha č. 24

Příloha č. 25

Příloha č. 26

Příloha č. 27

Příloha č. 28

Příloha č. 29

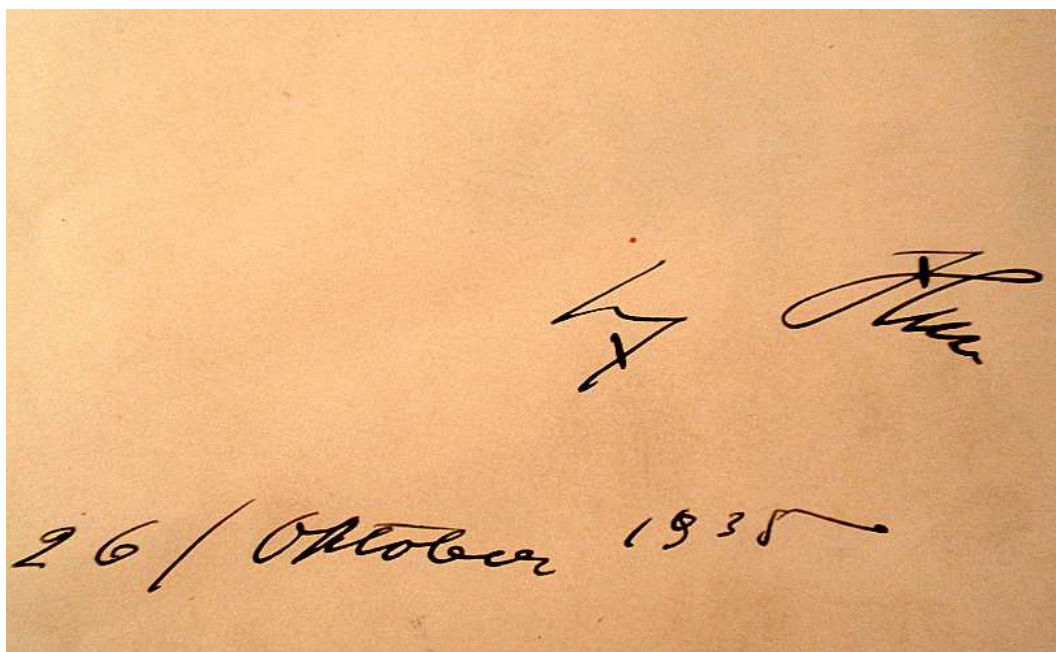
Příloha č. 30

Příloha č. 31

Příloha č. 32

Příloha č. 33

Příloha č. 34

